

Latvijas Kultūras akadēmija

Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedra

NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS NOZĪME
SOCIĀLĀ KAPITĀLA STIPRINĀŠANĀ

Maģistra darbs

Autore:
Akadēmiskās maģistra studiju programmas “Mākslas”
Kultūras menedžmenta apakšprogrammas
2. kursa studente Ilze Liepa-Balode
(ID Nr. 20112008)

Darba vadītāja:
Docente, Mag.art. Agnese Hermane

Zinātniskā konsultante:
Dr.oec., as.prof. Edīte Igaune

Rīga

2015

SATURS

IEVADS	3
1. NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS JĒDZIENS UN SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS LATVIJĀ	6
1.1. Neformālās kultūrizglītības jēdziens Latvijas izglītības politikā	7
1.2. Neformālā kultūrizglītība Latvijas politikas plānošanas un kultūrpolitikas dokumentos	11
1.3. Neformālās kultūrizglītības nodrošinātāji Latvijā	15
2. SOCIĀLAIS KAPITĀLS UN TO IETEKMĒJOŠIE FAKTORI	19
3. IZGLĪTĪBAS, NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS UN SOCIĀLĀ KAPITĀLA SAVSTARPĒJĀ SAISTĪBA	38
4. SOCIĀLĀ KAPITĀLA NOVĒRTĒJUMA INDIKATORI NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS KONTEKSTĀ	49
5. NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS UN SOCIĀLĀ KAPITĀLA KORELĀCIJA LATVIJĀ	65
5.1. Metodoloģijas apraksts	65
5.2. Neformālās kultūrizglītības programmu raksturojums	68
5.3. Sociālā kapitāla indikatoru analīze neformālās kultūrizglītības kontekstā Latvijā (interviju rezultāti)	77
NOBEIGUMS	100
KOPSAVILKUMS	102
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	106
SUMMARY	115
PIELIKUMI	116
1. pielikums. Respondentu saraksts.....	116
2. pielikums. Interviju vadlīnijas	118
3. pielikums. Intervijas transkripcija.....	120

IEVADS

Par vienu no cilvēces progresa nozīmīgākajiem virzītājspēkiem un faktoriem ir kļuvušas cilvēka zināšanas un radošais potenciāls, kas arī atbilstoši Latvijas kultūrpolicies vadlīnijām tiek uzskatītas par mūsu valsts attīstības galveno bagātību. Savukārt kultūras un mākslas izglītība piedzīvo arvien lielāku spiedienu saistībā ar daudzveidīgajiem mērķiem, kas tai jāasniedz papildus uzdevumam nodrošināt zināšanas par mākslām. Izglītības jomā arvien vairāk tiek novērtēta personas radošuma attīstīšanas nozīme. Ne velti vārds “mācīšanās” kļuvis par divdesmit pirmā gadsimta atslēgas vārdu.

Ne tikai LR izglītības, bet arī kultūrpolicies pamatnostādnēs akcentēts, ka ir svarīgi veicināt sabiedrības iesaistīšanos un aktīvu līdzdalību kultūras procesos, kas sekmē sevis pilnveidošanu mūža garumā. Ar to nodarbojas ne tikai izglītības iestādes, bet arī kultūras institūcijas, piemēram, muzeji, teātri, operas un citas kultūras organizācijas, kuras piedāvā dažādus neformālus izglītojošus pasākumus un programmas gan bērniem un jauniešiem, gan pieaugušajiem. Arī Latvijā arvien vairāk un plašāk attīstās minētā tendence, jo laiks, kurā dzīvojam, nosaka, ka, veidojot kvalitatīvu kultūrvidi, nepieciešama paradigmas maiņa izglītībā – pāreja uz izglītību, kas stimulē iztēli, intuīciju, emocijas, radošas idejas, attīsta kritisko domāšanu.

Neformālā izglītība un tajā gūto prasmju un zināšanu novērtēšana un atzīšana Latvijā vēl tikai veidojas, tādēļ būtiski ir radīt pareizu izpratni, kas ir neformālā kultūrizglītība, kāda tai ir nozīme ne tikai cilvēka dzīvē, bet valstī kopumā un kāda ir tās sociālā loma.

Sabiedrību veido indivīdi, tajā notiek savstarpējās mijiedarbības process, kura rezultātā parādās sociālā kapitāla elementi, tādi kā savstarpējās attiecības, uzticēšanās, neformālais tīklojums, kooperācija, tādēļ viens no veiksmīgiem un vērtīgiem pētniecības instrumentiem ir neformālās kultūrizglītības izvērtēšana sociālā kapitāla kontekstā. Turklāt, lai gan Latvijā joprojām ir salīdzinoši maz publikāciju un pētījumu par šo kapitāla veidu, pasaulē pēdējos divdesmit gados jēdziens “sociālais kapitāls” ir kļuvis par vienu no visbiežāk izmantotajiem jēdzieniem sociālajās zinībās un tā pētniecībai pievēršusies ne tikai daudzi zinātnieki, bet būtisku ieguldījumu sociālā kapitāla izpētē veic arī Pasaules Banka.

Sociālā kapitāla teorijā un pētnieciskajā literatūrā sociālajam kapitālam piedēvēts sociālās attīstības veicinātāja spēks, kas ir nozīmīgs kopienas, reģiona, valsts ekonomiskās, politiskās un sociālās attīstības resurss.

Tēmas aktualitāti nosaka ne tikai tas, ka gan neformālā kultūrizglītība, gan sociālais kapitāls Latvijas kontekstā ir maz pētītas sfēras, īpaši jāatzīmē, ka to savstarpējība un korelācija līdz šim nav pētīta ne dz pasaules, ne dz Latvijas kontekstā.

Darba galvenais pētnieciskais jautājums – vai pastāv savstarpēja sociālā kapitāla un neformālās kultūrizglītības korelācija kultūras organizācijās un kādi sociālā kapitāla elementi attiecināmi uz neformālajām kultūrizglītības programmām kā nosakošie indikatori. Saskaņā ar izvirzīto galveno pētniecisko jautājumu, maģistra darba mērķis ir izpētīt neformālās kultūrizglītības nozīmi sociālā kapitāla stiprināšanā.

Definētā mērķa sasniegšanai pētījuma procesā noteikti šādi maģistra darba uzdevumi:

- 1) skaidrot neformālās izglītības un neformālās kultūrizglītības jēdzienu un teorētiskos aspektus, analizēt tos Latvijas izglītības politikas un politikas plānošanas un kultūrpolitikas dokumentos;
- 2) izzināt un argumentēt sociālā kapitāla jēdziena teorētiskos aspektus un noskaidrot tā ietekmējošos faktoros;
- 3) apzināt izglītības, neformālās kultūrizglītības un sociālā kapitāla saistību;
- 4) izstrādāt un teorētiski pamatot sociālā kapitāla novērtējuma indikatoru modeli neformālās kultūrizglītības kontekstā;
- 5) raksturot LR Kultūras ministrijas pakļautībā esošo izvēlēto kultūras iestāžu neformālās kultūrizglītības programmas;
- 6) kvalitatīvi novērtēt ekspertu viedokļus un pamatot neformālās kultūrizglītības nozīmi sociālā kapitāla stiprināšanā Latvijas kultūrvīdē.

Maģistra darbs sastāv no piecām nodaļām, kas balstītas kvalitatīvā pētījuma metodikā. Izstrādājot darba teorētisko bāzi, tika veikta teorētiskās literatūras un sekundāro avotu analīze –, pētījumu, dažādu dokumentu, preses un likumdošanas aktu izpēte izglītības, kultūrizglītības un sociālā kapitāla jomā. Empīriskās daļas izstrādei un datu ieguvei tika veiktas padziļinātās un daļēji strukturētās intervijas,

kopumā aptaujājot deviņpadsmit ekspertus. Trīspadsmit intervijās tikai aptaujāti sešpadsmit respondenti – neformālās kultūrizglītības programmu veidotāji un vadītāji. Papildus tika veiktas vēl trīs intervijas ar dažādu institūciju vadītājiem vai speciālistiem, kas veic uzraudzības vai pārvaldības funkcijas kultūrizglītības jomā, atsevišķu maģistra darbā aktuālu tēmu un jautājumu precizēšanai un dziļākai situācijas izpratnei.

Darba *pirmajā nodaļā*, analizējot Latvijas izglītības politiku un politikas plānošanas un kultūrpolitikas dokumentus, tiek pētīts neformālās kultūrizglītības jēdziens un veikts situācijas raksturojums, kā arī tiek aprakstīti un analizēti neformālās kultūrizglītības nodrošinātāji Latvijā. *Otrajā nodaļā* ietverts sociālā kapitāla jēdziena apskats un vēsturiskā attīstība, izvērsta diskusija starp vairāku autoru darbiem par sociālā kapitāla jēdzienu un tā novērtēšanas indikatoriem. Apkopots vadošo sociālā kapitāla pētnieku uzskatu izvērtējums. Pētīti sociālā kapitāla un cilvēkkapitāla savstarpēji ietekmējošie aspekti. Darba *trešajā nodaļā* analizēta izglītības, neformālās kultūrizglītības un sociālā kapitāla savstarpējā saistība, ieskicēti būtiskākie pētījumi un citu valstu pieredze. Maģistra darba *ceturtajā nodaļā* iekļauts autores izstrādāts un teorētiski pamatots sociālā kapitāla novērtējuma modelis un raksturoti indikatori neformālās kultūrizglītības kontekstā. Savukārt *piektā nodaļa* ir empīrisks pētījums par neformālās kultūrizglītības un sociālā kapitāla korelāciju Latvijā. Nodaļa ietver metodoloģijas aprakstu, neformālās kultūrizglītības programmu raksturojumu, kā arī veikto sociālā kapitāla indikatoru analīzi neformālās kultūrizglītības kontekstā Latvijā.

Maģistra darba apjoms ir 127 lapas. Darbā ir iekļautas 2 tabulas, 8 attēli un pievienoti 3 pielikumi. Maģistra darba teorētiskās bāzes izstrādei ir izmantots 91 literatūras avots, tai skaitā 70 avoti ir svešvalodās.

Autore izsaka pateicību maģistra darba vadītājai docentei, Mag.art. Agnesei Hermanei par atsaucību un palīdzību darba tapšanā, zinātniskajai konsultantei Dr.oec., as.prof. Edītei Igaunei par konsultācijām sociālā kapitāla jautājumos, kā arī intervētajiem ekspertiem par mīlestību pret savu darbu neformālās kultūrizglītības jomā un atsaucību, sniedzot intervijas.

1. NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS JĒDZIENS UN SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS LATVIJĀ

Nepārtraukta indivīda pilnveide, jaunu zināšanu, prasmju ieguve mūža garumā gan darbā, gan privātā dzīvē ir kļuvusi par mūsdienu izglītības izpratnes pamatu. Tādējādi ikvienam ir iespēja savu izglītību iegūt, izmantojot ne tikai formālās izglītības sistēmas piedāvātās iespējas, bet arī ārpus tās – neformālās izglītības ietvaros. Turklāt dzīves laikā iegūtās zināšanas un prasmes neatkarīgi no veidiem, kādos tās iegūtas, ir vienlīdz svarīgas, kalpojot par izaugsmes un attīstības pamatu.

Latvijā pastāv izglītību reglamentējoši dokumenti: Izglītības likums, vadlīnijas, standarti un programmas, kas tiek realizētas formālajās izglītības iestādēs. Taču 21. gadsimta pasaulē dzīvojošam cilvēkam ir nepieciešama alternatīvas izvēles iespēja, turklāt formālā izglītība ne vienmēr spēj apmierināt indivīdu vēlmes un vajadzības, tā ne vienmēr spēj pietiekami ātri reaģēt uz tehnoloģiju un sociālo prasmju izmaiņām, tādēļ cilvēki arvien biežāk izvēlas iegūt jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas ārpus formālās izglītības, kā arī meklē iespējas jēgpilni pavadīt brīvo laiku ar pievienotu izglītības iespēju, tādēļ kā īpašs vietējās kopienas saliedējošs un sociālo kapitālu ietekmējošs faktors jāizdala un jāpēta kultūras organizāciju devums neformālās izglītības jomā.

Ne tikai LR izglītības, bet arī kultūrpolitikas pamatnostādņēs akcentēts, ka ir svarīgi veicināt sabiedrības iesaistīšanos un aktīvu līdzdalību kultūras procesos, kas sekmē sevis pilnveidošanu mūža garumā.¹ Pasaulē tradicionāli vairākas kultūras institūcijas, piemēram, muzeji, teātri, operas un citas kultūras organizācijas piedāvā dažādus neformālus izglītojošus pasākumus un programmas gan bērniem un jauniešiem, gan pieaugušajiem. Arī Latvijā arvien vairāk un plašāk attīstās minētā tendence, jo laiks, kurā dzīvojam, nosaka, ka, veidojot kvalitatīvu kultūrvidi, nepieciešama paradigmas maiņa izglītībā – pāreja uz izglītību, kas stimulē iztēli, intuīciju, emocijas, radošas idejas, attīsta kritisko domāšanu.

¹ LR Kultūras ministrija. *Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam "Radošā Latvija"*. Apstiprināts ar LR MK rīkojumu Nr. 401 2014. gada 29. jūnijā. 29. lpp. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4877> [skatīts 2014, 28. dec.].

Neformālā izglītība un tajā gūto prasmju, zināšanu novērtēšana un atzīšana Latvijā vēl tikai veidojas, tādēļ būtiski ir radīt pareizu izpratni, kas ir neformālā kultūrizglītība un kāda tai ir nozīme ne tikai cilvēka dzīvē, bet valstī kopumā.

1.1. Neformālās kultūrizglītības jēdziens Latvijas izglītības politikā

Analizējot LR izglītības politikas un kultūrpolitikas dokumentus, visupirms ir jānodala formālās un neformālās izglītības jēdziens. LR Izglītības likumā definēts, ka formālā izglītība ir “sistēma, kas ietver pamatzglītības, vidējās izglītības un augstākās izglītības pakāpes, kuru programmu apguvi apliecina valsts atzīts izglītības vai profesionālās kvalifikācijas dokuments, kā arī izglītības un profesionālās kvalifikācijas dokuments”². Savukārt neformālā izglītība definēta kā “ārpus formālās izglītības organizēta interesēm un pieprasījumam atbilstoša izglītojoša darbība”.³ Tātad par neformālu izglītību tiek uzskatīta jebkura cita ārpus formālās izglītības esoša zināšanu, prasmju un kompetenču apguve.

Savukārt Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2014.–2020. gadam neformālās izglītības jēdziens ir papildināts iepriekš minētajam, piebilstot, ka “neformālā izglītība iekļauj sevī interešu izglītības programmas (tradicionāli organizētas bērniem un jauniešiem pedagogu vadībā) un pieaugušo neformālās izglītības programmas. Neformālā izglītība parasti neizvirza prasības izglītības procesa uzsākšanai un norisei (piemēram, iepriekš iegūtas izglītības līmenis vai vecums, izņemot, ja tas ir drošības noteikumu ievērošanas prasība vai izglītības programmas, kas ir sadalītas līmeņos kā valodu apgūšana vai, piemēram, dejošana). Neformālās izglītības programmas nosaka tās saturu un atbilstību sabiedrības pieprasījumam gan ar profesionālo darbību saistītajās jomās, gan uz iedzīvotāju personīgajām interesēm vērstu. Pēc neformālās izglītības programmas apgūšanas var izsniegt dokumentu, kas apliecina personas dalību (nevis apgūtās zināšanas un prasmes) neformālās izglītības programmā, bet tā nav obligāta prasība”.⁴

² LR Tiesību akti. *Izglītības likums*. Saeimā pieņemts 1998. gada 29. oktobrī. 1. pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50759> [skatīts 2014., 28. dec.].

³ Turpat, 1. pants.

⁴ LR Tiesību akti. *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam*. Saeimā pieņemts 2014. gada 22. maijā. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=266406> [skatīts 2015., 20. marts].

Termins “neformālā izglītība” definēts arī ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas Starptautiskajā standartizētajā izglītības klasifikatorā: “Jebkuras organizētas un ilgstošas izglītības darbības, kas neatbilst formālajai izglītībai. Neformālā izglītība var notikt ārpus izglītības instancēm un būt piemērota visām vecumu grupām. Atkarībā no valsts konteksta, tā var papildināt un attiekties uz izglītības programmām, kas veicina lasītprasmi, pamatizglītību ārpus skolas sistēmas esošiem bērniem, dzīves prasmes, darba iemaņas un vispārēju kultūru. Neformālās izglītības programmām nav nepieciešamības sekot formāli noteiktai sistēmai, un tām var būt dažādi ilgumi.”⁵

Analizējot formālās un neformālās izglītības iezīmes mērķos, laikā, saturā, sistēmās un kontroles mehānismos, nākas secināt, ka neformālā izglītība ir daudz plašāka aktivitātēs nekā formālā izglītība. Tabulā aplūkojams formālās un neformālās izglītības ideālo tipu modeļu salīdzinājums.

Tabula Nr. 1. Formālās un neformālās izglītības ideālo tipu modeļu salīdzinājums⁶

	Formālā izglītība	Neformālā izglītība
Mērķi	<ul style="list-style-type: none"> • Ilgtermiņa, vispārīgi • Uz kredītpunktiem balstīti 	<ul style="list-style-type: none"> • Īstermiņa, specifiski • Nav uz kredītpunktiem balstīti
Laiks	<ul style="list-style-type: none"> • Ilgs cikls/ pakāpju pēctecība/ pilna laika 	<ul style="list-style-type: none"> • Īss cikls/ periodisks/ nepilns laiks
Saturs	<ul style="list-style-type: none"> • Standartizēts/ investīciju centrēts • Akadēmisks • Iestāšanās prasības, nosakot klientu 	<ul style="list-style-type: none"> • Individualizēts/ centrēts uz rezultātiem • Praktisks • Klienti nosaka iestāšanās prasības
Sistēma	<ul style="list-style-type: none"> • Uz institūcijām balstīta, izolēta no vides • Stingra, noteikta struktūra • Uz pasniedzēju centrēta • Pastiprināti resursi 	<ul style="list-style-type: none"> • Uz vidi balstīta, saistīta ar sabiedrību • Elastīga • Uz mācāmo centrēta • Resursus taupoša
Kontrole	<ul style="list-style-type: none"> • Ārējā/ hierarhiska 	<ul style="list-style-type: none"> • Pašu/ demokrātiska

Līdzīgi kā vispārējai, tā arī kultūrizglītībai Izglītības attīstības pamatnostādnēs jau tiek izdalīta formālā un neformālā forma: “Kultūrizglītība –

⁵ UNESCO. *International Standard Classification of Education*. Pieejams: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-standard-classification-of-education.aspx> [skatīts 2015, 2. marts].

⁶ Smith, Mark. What is non-formal education? Pieejams: <http://www.infed.org/biblio/b-nonfor.htm#introduction> [skatīts 2015, 26. apr.].

izglītības sistēmas sastāvdaļa, kas aptver gan visu līmeņu (profesionālās ievirzes, vidējo un augstāko) profesionālo izglītību kultūras nozarēs un speciālistu tālākizglītības iespējas, gan arī ikviena indivīda radošo spēju un talantu izkopšanu formālajā un neformālajā izglītībā neatkarīgi no vecuma.”⁷ Tātad maģistra darbā ar terminu “neformālā kultūrizglītība” tiek domāta ārpus formālās izglītības esoša, indivīda radošo spēju, talantu izkopšana un kultūras jomā orientētu zināšanu un kompetenču apguve neatkarīgi no vecuma, izglītības līmeņa.

Līdzīga situācija ir ar jēdziena “neformālās kultūrizglītības programmas” lietojumu, arī tas prasa precizējumu. Maģistra darbā īpaši ir izdalītas neformālās kultūrizglītības programmas, un par tādām nevar automātiski uzskatīt visas kultūras iestādēs notiekošās izglītības programmas, jo arvien vairāk institūciju, piemēram, Nacionālais mākslas muzejs, līdzīgi kā vairāki citu jomu muzeji, daļu savu izglītības programmu veido ar mērķi tās iekļaut formālās izglītības kontekstā un mācību programmās, lai tās tiktu izmantotas kā daļējas mācību stundu aizstājējas. Tādēļ, pamatojoties uz pašu muzeja izglītības programmu vadītāju teikto⁸ un muzeju nākotnes mērķos prognozēto, šādas izglītības programmas kultūras institūcijās ir jau uzskatāmas par formālās kultūrizglītības programmām, uz kurām attiecas formālās izglītības nosacījumi un regulējumi. Līdz ar to šīs programmas nav analizējamas neformālās izglītības kontekstā, jo seko noteiktiem formālās izglītības kanoniem. Attiecīgi maģistra darba fokusā ir kultūras iestādēs notiekošās izglītības programmas, kas noris ārpus formālās izglītības formas.

Arī tādu plaši lietotu terminu kā “interesu izglītība” un “mūžizglītība” attiecināšana uz maģistra darbā pētāmo objektu būtu tēmas sašaurinājums un neizteiktu tā būtību, jo kultūras institūcijas piedāvā neformālās izglītības programmas gan pieaugušajiem, gan ģimenēm, gan atsevišķi bērniem. Piemēram, dokumentos lietotais jēdziens “interesu izglītība”, kas pēc būtības ir neformālās izglītības veids, kaut bieži tiek definēts kā “personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju īstenošana neatkarīgi no vecuma un iepriekš iegūtās izglītības”⁹, pārsvarā tiek attiecināts uz bērnu un jauniešu auditoriju. “Ievērojot to, ka Latvijā tradicionāli interešu izglītības programmas organizētas bērniem un

⁷ LR Tiesību akti. *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam.*

⁸ Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izglītojošā darba vadītāju Pallo Martu.* 2015, 24. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.

⁹ LR Tiesību akti. *Izglītības likums.* Saeimā pieņemts 1998. gada 29. oktobrī. 1. pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50759> [skatīts 2014, 28. dec.].

jauniešiem, normatīvais regulējums paredz prasības interešu izglītības pedagoga statusa iegūšanai un interešu izglītības programmu finansēšanas kārtībai. Interešu izglītības programmu izplatītākās jomas ir dejas, mūzika, māksla, teātra māksla, folklorā, tehniskā jaunrade, vides izglītība, sports utt. Interešu izglītības programmas palīdz attīstīt spējas un talantus, pilnveidot dažādas prasmes un saturiski pavadīt bērniem un jauniešiem brīvo laiku.”¹⁰ Savukārt 1998. gadā pieņemtajā Izglītības likumā nav sastopams jēdziens “mūžizglītība”. To aizstāj “pieaugušo izglītība” un “pieaugušo izglītības programmas”, kas tiek raksturotas kā “personu daudzveidīgs izglītošanas process, kas cilvēka mūža garumā nodrošina personības attīstību un konkurētspēju darba tirgū”¹¹. Tomēr ar 2000. gadu, kad tiek izdots “Mūžizglītības memorands”¹², jēdziens “mūžizglītība” kļūst par vadošo ne vien izglītības jēdzienu hierarhijā, bet arī izglītības sistēmu raksturojumā, un 2014. gadā apstiprinātajās Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2014.–2020. gadam jau tiek definēts kā “izglītība visas dzīves garumā, kas paver iespējas ikvienam sabiedrības loceklim iegūt un/vai pilnveidot zināšanas, prasmes un kompetences atbilstoši darba tirgus prasībām, savām interesēm un vajadzībām. Mūžizglītība aptver formālo un neformālo izglītību.”¹³

Tādējādi ārpus formālās mācīšanās gan interešu izglītība, gan mūžizglītība ir uztveramas kā neformālās izglītības veidi vai daļas un izglītības un kultūrpolitikas dokumentos teiktais ir attiecināms arī uz neformālo izglītību. No tā izriet, ka figurē vairāki neformālo izglītības formu apzīmējoši jēdzieni, kas, lai arī pēc būtības runā par vienu un to pašu, rada sadrumstalotu iespaidu. Maģistra darbā atbilstoši reālajai situācijai Latvijas Kultūras ministrijas pakļautībā esošajās kultūras iestādēs un atbilstoši izglītības un kultūrizglītības nostādņēm tiek izvirzīts šāds definējums:

Neformālā kultūrizglītība – ārpus formālās izglītības esoša, indivīda radošo spēju, talantu izkopšana un kultūras jomā orientētu zināšanu un kompetenču apguve neatkarīgi no vecuma, izglītības līmeņa.

Neformālās kultūrizglītības programmas – kultūras iestādēs notiekošās izglītības programmas, kas noris ārpus formālās izglītības formas.

¹⁰ LR Tiesību akti. *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam.*

¹¹ LR Tiesību akti. *Izglītības likums.* 1. pants.

¹² Commission of the European Communities. *A Memorandum on Lifelong Learning.* Brussels, 30.10.2000. Pieejams: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf [skatīts 2014, 28. dec.].

¹³ LR Tiesību akti. *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam.*

1.2. Neformālā kultūrizglītība Latvijas politikas plānošanas un kultūrpolitikas dokumentos

Saliedēta sabiedrība, pirmkārt, ir kultūras procesos iesaistīta sabiedrība.¹⁴ Mūsdienu rietumu pasaules politikā arvien vairāk tiek uzsvērta kultūras līdzdalības un kultūrizglītības sociālā nozīme. Tiek uzskatīts, ka iesaiste kultūras aktivitātēs ir viens no pilsoniskās līdzdalības veidiem, kas savukārt ir priekšnosacījums demokrātiskas un plaukstošas sabiedrības veidošanai. Jo aktīvāki būs iedzīvotāji (iesaistoties dažāda veida sociālajās, politiskajās aktivitātēs, vēlēšanās, labdarībā, brīvprātīgajā darbā, kopienu/reģionu vides uzlabošanā, nevalstiskajās organizācijās u.c.), jo labklājīgāka būs kopiena, pilsēta, valsts.

Latvijas kultūrpolitikas plānošanas dokumentus, kuros šajā nodaļā tiks analizēts neformālās kultūrizglītības konteksts, var attēlot shēmā¹⁵:

Jau Valsts kultūrpolitikas vadlīnijās 2006.–2015. gadam “Nacionāla valsts” par Latvijas attīstības galveno bagātību tika izvirzītas cilvēka zināšanas un radošais potenciāls.¹⁶ Šī ideja tiek nostiprināta un atspoguļojas arī 2014. gadā apstiprinātajā Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā “Latvija2030”, kur, liekot pamatus valsts rīcības virzieniem un mērķiem tuvākajiem 20 gadiem, kā pirmā prioritāte ir izvirzīta Latvijas kultūras telpas attīstība, jo “stipras un radošas nācijas

¹⁴ *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (Latvija2030)*. Saeimā pieņemta 2010. gada 10. jūnijā. 16. lpp.

Pieejams: http://baltadaba.lv/wp-content/uploads/2013/04/latvija2030_lv.pdf [skatīts 2015, 20. marts].

¹⁵ Autors veidots attēls Nr. 1.

¹⁶ LR *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijās 2006–2015. gadam*. 9. lpp. “Nacionāla valsts”. Pieejams: www.km.gov.lv [skatīts 2014, 28. dec.].

identitāte sakņojas mūsu unikālajās, mantotajās un jaunradītajās materiālajās un garīgajās vērtībās. Tā vieno un saliedē sabiedrību jaunu ekonomisku, sociālu un kultūras vērtību radīšanai, kuras novērtē un pazīst arī pasaulē”¹⁷.

Šajā dokumentā, cita starpā, pamatojoties uz to, ka kultūrizglītības un kultūras institūcijas (valsts, pašvaldības, nevalstiskā un privātā sektora organizācijas, masu mediji) veic arī sociālās funkcijas, jo daudzveidīgas kultūrizglītības formas un metodes veicina cilvēku sociālās un komunikācijas prasmes, sabiedrības vienotību un paaudžu saziņu, atkarību ārstēšanu, sociālo iekļaušanu, stratēģijā tiek akcentēta radošas sabiedrības veidošana un kultūrizglītības loma ikviena indivīda radošo spēju attīstīšanā. Turpat uzsvērts arī, ka tieši kultūrizglītība ir viens no svarīgākajiem līdzekļiem radoša indivīda un radošas sabiedrības veidošanā. Nozīmīga loma šajā procesā ir arī mūžizglītībai, kas ir viena no neformālās kultūrizglītības formām: “Kultūrizglītība plašā izpratnē aptver ne tikai profesionālo izglītību mūzikas, mākslas un kultūras nozarēs, bet nodrošina arī indivīda mūžizglītības vajadzības. Iesaistoties amatieru mākslas aktivitātēs vai kultūrizglītības programmās, ikviens indivīds var īstenot un attīstīt savus talantus.”¹⁸

Stratēģijas vīzijā kultūrizglītībai tiek iedalīta būtiska loma arī sabiedrības sociālās degradācijas novēršanā un kultūras institūciju nozīmīguma stiprināšanā. Kultūrizglītība tiek minēta kā ilgtermiņa ieguldījums cilvēkkapitāla un sociālo tīklojumu izveidē. Ir plānots, ka kultūrizglītības iestādes kļūs par sociālā tīklojuma centriem, kuru pārvaldībā iesaistīsies un sadarbosies vecāki, mācītbspēki, izglītojamie, kā arī plašāka vietējā kopiena, t.sk. uzņēmēji, profesionālo un nozaru asociāciju pārstāvji.¹⁹

Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam ir hierarhiski augstākais nacionāla līmeņa vidēja termiņa plānošanas dokuments un ir cieši saistīts ar Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam (Latvija2030) izvirzīto mērķu sasniegšanu. Šajā dokumentā joprojām ir uzsvērtā kultūras jaunrades un izglītības loma un nozīme Latvijas attīstībā, taču netiek tiešā veidā lietots ne formālās, ne neformālās kultūrizglītības jēdziens. Par kultūrizglītību un tās

¹⁷ *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030. gadam* (Latvija2030). Saeimā pieņemta 2010. gada 10. jūnijā. 10. lpp. Pieejams: http://baltadaba.lv/wp-content/uploads/2013/04/latvija2030_lv.pdf [skatīts 2015, 20. marts].

¹⁸ Turpat, 15. lpp.

¹⁹ Turpat, 31. lpp.

neformālajām programmām var secināt tikai pastarpināti šādās nacionālā attīstības plāna tēzēs par nākotnes vīziju, kur “ikviena skola ir ieinteresēta pilnveidot savu mācību vidi un tiekties uz labiem rezultātiem, jo skolēnu vecāki ir kļuvuši par aktīviem un atbildīgiem izglītības procesa dalībniekiem. Līdztekus formālajai izglītībai visiem bērniem ir pieejams Latvijas kultūras piedāvājums, ikviens tiek mudināts iesaistīties visdažādākajās nodarbībās un aktivitātēs ārpus formālās izglītības”.²⁰ Kā arī, runājot par to, kā stiprināt nākotnes cilvēka drošumspēju, kā viens no argumentiem tiek minēts, ka ikvienam indivīdam ir jānodrošina iespējas attīstīt kompetences ne tikai kvalitatīvā formālā izglītībā, bet arī ārpus formālās izglītības sistēmas visa mūža garumā.²¹

Tātad jāsecina, ka augstākā līmeņa kultūrpolitikas un valsts attīstības plānošanas dokumentos figurē un tiek minētas neformālās kultūrizglītības programmas.

Savukārt Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija” ir vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments, kas nosaka valsts kultūrpolitikas mērķus un prioritātes laika periodam līdz 2020. gadam un sekmē valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentos izvirzīto mērķu sasniegšanu. Pamatnostādnes “Radošā Latvija” turpina Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam “Latvija2030” pieeju, uzsverot, ka valsts galvenais kapitāls ir cilvēki. Neiztrūkstoši dokumentā tiek akcentēta arī kultūrizglītība, jo “kulturāli un izglītoti, uz vērtībām orientēti un radoši cilvēki ir ikvienas sabiedrības un valsts bagātība, neatkarīgi no jomas, kurā tie darbojas. Līdz ar to kultūras un kultūras mantojuma institūciju, kā arī kultūrizglītības iestāžu uzdevums ir veicināt ikviena cilvēka personisko izaugsmi, izglītošanos un radošā potenciāla atraisīšanu, kā arī iespējami plašākas auditorijas līdzdalību kultūras procesos. Kā rāda pētījumi, kultūrai un mākslai ir ne tikai tieša ietekme uz valsts ekonomikas attīstību, bet cilvēku iesaiste kultūras aktivitātēs veicina arī viņu pilsonisko aktivitāti, pozitīvi iespaido dzīves kvalitāti, veselību un ietekmē saudzīgu attieksmi pret vidi.”²²

²⁰ LR Saeima. *Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam*. Apstiprināts ar LR Saeimas lēmumu 2012. gada 20. decembrī. 7. lpp. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=253919> [skatīts 2014, 28. dec.].

²¹ Turpat, 33. lpp.

²² LR Kultūras ministrija. *Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija”*. Apstiprināts ar LR MK rīkojumu Nr. 401 2014. gada 29. jūnijā. 7. lpp. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4877> [skatīts 2014, 28. dec.].

Tomēr vienlaikus arī tiek minēts, ka valstī pietrūkst mērķtiecīga un ilgtspējīga pasākumu kopuma, kas veicinātu un nodrošinātu indivīdiem iespēju savā pieredzē iepazīt un gūt saskari ar kultūru un mākslu ārpus formālās izglītības procesa. Kā kavējošais aspekts tiek minēta pašreizējā sociālekonomiskā situācija, kas ierobežo kultūrizglītības piedāvājuma pilnveidošanu. No tā izriet, ka tiek kavēta sabiedrības līdzdalība kultūras procesos.

Lai uzlabotu esošo situāciju, pamatnostādnēs tiek izvirzītas četras prioritātes jeb stratēģiskie mērķi politikas mērķu sasniegšanai. Uz maģistra darba pētāmo objektu – neformālo kultūrizglītību – attiecināms otrais no mērķiem – radošums mūžizglītībā un uz darba tirgu orientēta kultūrizglītība. Un viens no veidiem, kā to sasniegt, ir personību attīstoša mūžizglītība, īpaši radošuma attīstīšana bērnu un jauniešu vispārējā formālajā un neformālajā izglītībā.

Tāpat tiek atzīmēts, ka, piemēram, kultūras atmiņas institūcijas (muzeji, arhīvi, bibliotēkas) jau tagad aktīvi darbojas mūžizglītības jomā, tomēr šo institūciju potenciāls pilnībā netiek izmantots. Kā otra būtiska esošās situācijas nepilnība tiek uzsvērta kultūras un izglītības sektora ilgtspējīgas un stabilas sadarbības trūkums, kas ilgtermiņā neļauj nodrošināt kultūras institūciju kultūrizglītības piedāvājuma pieejamību kā formālās, tā arī neformālās izglītības procesā. Lai novērstu šos kavējošos aspektus, ir jāapzina un mērķtiecīgi jāizmanto esošais kultūras un izglītības institūciju potenciāls personības pilnveidei mūža garumā. Kā piemērs tiek minēta iespēja kultūras namos piedāvāt neformālās izglītības programmas.

Kultūrizglītības un kultūras institūciju piedāvājums neformālās kultūrizglītības jomā var veicināt cilvēku sociālo un komunikācijas prasmju pilnveidošanu, sadarbību, sabiedrības vienotību, paaudžu saziņu un sociālo iekļaušanu. Pamatnostādnēs šo mērķu sasniegšanai ir īpaši uzsvērta nepieciešamība kultūrizglītības un kultūras institūcijām pilnveidot sadarbību ar pašvaldībām, uzņēmējiem, nevalstisko sektoru un starptautiskajām organizācijām.²³

²³ LR Kultūras ministrija. *Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam "Radošā Latvija"*. Apstiprināts ar LR MK rīkojumu Nr. 401 2014. gada 29. jūnijā. 26. lpp. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4877> [skatīts 2014, 28. dec.].

1.3. Neformālās kultūrizglītības nodrošinātāji Latvijā

Kultūras un mākslas izglītība piedzīvo arvien lielāku spiedienu saistībā ar daudzveidīgajiem mērķiem, kas tai jāasniedz papildus uzdevumam nodrošināt zināšanas par mākslām. Izglītības sistēmas arvien vairāk atzīst to, cik liela nozīme ir personas radošuma attīstīšanai. Ne velti vārds “mācīšanās” kļuvis par divdesmit pirmā gadsimta atslēgas vārdu. Mācās gan lieli un mazi, gan veci un jauni. Mazie mācās izzināt pasauli, bet pieaugušie domā par sevi un sevis pilnveidi, par labāku karjeru, par ģimenes saliedēšanu un uzturēšanu.

Kultūrizglītības sistēmu Latvijā neveido tikai mākslas un mūzikas skolu tīkls. Neformālās izglītības kontekstā lielu ieguldījumu veic arī daudzie interešu izglītības centri, kultūras nami, muzeji u.c. iestādes un institūcijas.

Lai arī maģistra darbā padziļināti tiks aplūkotas konkrētu Kultūras ministrijas padotībā esošu institūciju sniegtās neformālās kultūrizglītības programmas un to nozīme sociālā kapitāla stiprināšanā, ir vērts aplūkot un sniegt vispārēju ieskatu, kādas iestādes tradicionāli sniedz šādas programmas dažādām mērķa grupām – no pirmsskolas vecuma līdz senioriem – Latvijas un citu valstu kultūrtelpā.

Nereti, domājot par neformālajām kultūrizglītības programmām, pirmā asociācija ir **muzeji**, jo tie visredzamāk darbojas dažādu neformālu kultūrizglītības programmu jomā. Ne velti, – jo vispārpieņemti muzeji tiek atzīti arī kā izglītības iestādes, kas visplašākajai auditorijai piedāvā pozitīvu un iedvesmojošu pieredzi ar dažādām izglītības formām, kā iedvesmot, iesaistīt un aizraut muzeja apmeklētāju vienlaikus gan to izglītojot, gan arī ieinteresējot izzināt vairāk un nākotnē atgriezties šajā vai citā no muzejiem, kultūras, mākslas un vēstures vērtības glabājošajām iestādēm.²⁴

Latvijā muzeju neformālo izglītības programmu aktīvo darbību daļēji veicina arī Muzeju likumā²⁵ izvirzītie akreditācijas nosacījumi, kas rekomendē šādu izglītojošo programmu esamību, kā arī Ministru kabineta noteikumi par Nacionālo muzeju krājumu un tiem pievienotās akreditācijas Vadlīnijas, kas sniedz norādes par sabiedrības izglītošanu un kultūrvēsturisko vērtību popularizēšanu ar muzeja

²⁴ The British Museum. *Learning*. Pieejams: <http://www.britishmuseum.org/learning.aspx> [skatīts 2015, 20. marts].

²⁵ LR Tiesību akti. *Muzeju likums*. Saeimā pieņemts 2005. gada 15. decembrī. 14. pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=124955> [skatīts 2014, 28. dec.].

darbu saistītiem izglītošanas un popularizēšanas veidiem.²⁶ Tāpat kultūrpolitikas pamatnostādnēs 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija” ir akcentēts, ka tādas kultūras atmiņas institūcijas kā muzeji, arhīvi un bibliotēkas jau tagad aktīvi darbojas sabiedrības mūžizglītības jomā, tomēr vienlaikus arī uzsver, ka Latvijas esošais kultūras atmiņas institūciju potenciāls netiek pilnībā izmantots, kā arī nav izveidota stabila un ilgtspējīga kultūras un izglītības sektoru sadarbība, kas ļautu ilgtermiņā nodrošināt kultūras institūciju kultūrizglītības piedāvājuma pieejamību formālās izglītības un neformālās izglītības procesā, kā arī izglītojamo garīgā un radošā pilnveidošanā.²⁷

Rezultātā visos Latvijā akreditētajos muzejos ir sastopamas neformālās izglītības programmas, kas darbojas muzeja profila ietvaros. Analizējot gan Latvijas, gan vairāku Eiropas muzeju neformālo izglītības programmu piedāvājumu, var secināt, ka tie ir iedalāmi trīs galvenajās apakšgrupās:

- programmas izglītības iestāžu apmeklējumiem kopā ar skolotāju, kas ietver īpašas stundas muzejā, tematiskās ekskursijas, kā arī atsevišķi pedagogu izglītošanu;
- programmas ģimenēm, kas pārsvarā saistās ar kopēju darbošanos, dažādiem speciāliem ģimeņu notikumiem, nereti piesaistītiem īpašām svētku dienām. Šajā sadaļā var ievietot arī tā sauktās dzimšanas dienas muzejā pie nosacījuma, ja šī pasākuma programmā uzsvars ir likts uz izzināšanu;
- pieaugušo mācīšanās, mūžizglītības programmas, kas Latvijas kontekstā bieži ir organizētas kā īpašas pieaugušo lekcijas, sarunas un darbnīcas, tikšanās ar jomu speciālistiem, īpašas tiešsaistes aktivitātes un lasītāju/apmeklētāju klubi, kā arī kopēja darbošanās, piemēram, gleznošana vai kopēja dzejas lasīšana muzejā.

Pēc līdzīgiem principiem darbojas arī atsevišķas privātās **mākslas galerijas**. Tomēr atšķirībā no akreditētajiem muzejiem, šo programmu realizācija ir galeriju pašiniciatīva bez īpaša valsts deleģējuma. Galerijās galvenokārt neformālā kultūrizglītība tiek organizēta kā tikšanās un sarunas ar

²⁶ Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Kultūras ministrijas Muzeju nodaļas vecāko referenti Jirgensoni Anitu*. 2015, 23. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.

²⁷ LR Kultūras ministrija. *Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija”*. Apstiprināts ar LR MK rīkojumu Nr. 401 2014. gada 29. jūnijā. 7. lpp. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4877> [skatīts 2014, 28. dec.].

konkrētajiem māksliniekiem ar mērķi popularizēt konkrēto mākslas/kultūras produktu, kā arī radīt pievienoto vērtību galerijas apmeklējumam un izdot īpašus mākslas albumus.²⁸

Atbilstoši jau esošajām Latvijas kultūrpolitikas nostādnēm un jaunajai bibliotēku nozares stratēģijai par nozīmīgu neformālās kultūrizglītības programmu realizētāju ir atzīstamas arī **bibliotēkas**, kas citu uzdevumu starpā pilda arī dažādu sociālo grupu izglītības un mūžizglītības īstenotājas un vietējo kopienu iedzīvotāju kultūras, izglītības un mūžizglītības, informācijas un komunikācijas vajadzību nodrošināšanas funkcijas. Neformālās kultūrizglītības lomu nostiprina arī jaunie izvirzītie stratēģiskie mērķi, kuru starpā 2. rīcības virziens ir definēts kā atbalsts mūžizglītībai, neformālajai izglītībai un interešu izglītībai.²⁹ Atbilstoši stratēģijai paredzēts attīstīt tādas jaunas funkcijas kā, piemēram, kļūt pašvaldībās par vietējiem sociālā atbalsta un sociālās integrācijas centriem; mūžizglītības apguves atbalsta centriem un veikt radošo interešu veidošanos un īstenošanu,³⁰ kas atbilst neformālās kultūrizglītības pieejai.

Bez īpaša deleģējuma vai valstiski izvirzītiem nosacījumiem neformālajā kultūrizglītībā Latvijā, līdzīgi kā citviet Eiropā, ārpus tradicionālā kultūrprodukta rāmjiem darbojas arī **opera**,³¹ dažādas **koncertiestādes** un **teātri** (kas raksturīgi – pēdējie divi attiecas gan uz valstisko, gan nevalstisko sektoru). Šajās iestādēs nereti tiek rīkotas īpašas pirms vai pēc koncerta/izrādes sarunas ar konkrēto kultūras jomu speciālistiem, veidoti īpaši biedru klubi ar savu bonusu sistēmu vai dažkārt pat pats iestudējums, piemēram, koncerts, tiek veidots jau kā izglītojoša nodarbība, kā tas notiek Latvijas Nacionālajā simfoniskajā orķestrī un Latvijas Koncertos; tiek rīkotas ģimenes dienas u.c. aktivitātes visām vecumu grupām, sākot no skolēniem un beidzot ar viņu vecvecākiem. Nereti šīs kultūras iestādes, meklējot inovatīvus un

²⁸ Skatītas galeriju mājaslapas: putti.lv, galerijadaugava.lv, maksloxogalerija.lv, antonia.lv, manss.lv, jermolajev.lv u.c. [skatīts 2015, 24. marts].

²⁹ *Radošā Latvija : Bibliotēku nozares stratēģija 2014–2020*. Apstiprināta Latvijas Bibliotēku padomes sēdē 2014. gada 14. oktobrī. Pieejama: www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/.../Biblioteku_strategija. [skatīts 2015, 24. marts].

³⁰ Ziemele, Dace. *Kultūrpolitikas pamatnostādnes "Radošā Latvija 2014–2020"*. "Līderi par bibliotēkām : 119+119". Pieejams: www.kis.gov.lv/wp-content/uploads/2012/12/1_1_Dace-Ziemele.pdf [skatīts 2015, 24. marts].

³¹ opera.lv/lv/izglitiba/notikumi, seattleopera.org/discover/learn/adults/programs_for_adults.aspx; sfopera.com/Learn/Adult-Programs.aspx; <http://www.metopera.org/education> [skatīts 2015, 24. marts].

netradicionālus skatpunktus un apmeklētāju uzrunājošus veidus, savas neformālās kultūrizglītības programmas organizē starpdisciplinārajā laukā, piemēram, apvienojot mūziku un fotogrāfiju, ienesot dažādas digitalizācijas u.c. mūsdienu radošās iespējas.

Tāpat būtisku devumu neformālās kultūrizglītības veicināšanā un dažādu programmu realizācijā gan Latvijā, gan citviet Eiropā iegulda arī **interesešu izglītības un kultūras centri, dažādas kultūras nevalstiskās organizācijas**³² un citi neformālās kultūrizglītības sniedzēji, kas savu aktivitāšu vidū iekļauj dažādus seminārus, lekciju ciklus, darbnīcas, meistarklases utt.

Muzeji, koncertiestādes, teātri, opera, bibliotēkas u.c. neformālās kultūrizglītības sniedzēji, radot un piedāvājot savas izglītojošās programmas, bez šaubām ir kļuvuši par neatņemamu sabiedrības kultūrizglītības sastāvdaļu. Šīs programmas sniedz ne tikai izglītojošu, bet arī sociāli nozīmīgu lomu un funkcijas, atrodas nemitīgā attīstībā, mijiedarbībā ar sabiedrībai nozīmīgiem procesiem. Neformālās kultūrizglītības programmas sniedz iespēju tradicionālajām kultūras institūcijām piešķirt savai jomai un profilam jaunu, progresīvu dimensiju, uzrunāt saistošā un saprotamā valodā kultūras lietotāju un ar inovatīvām metodēm ieinteresēt jaunus apmeklētājus.

³² <http://www.kulturaskarte.lv/lv/nevalstiska-organizacija/kulturizglitiba> [skatīts 2014, 28. dec.].

2. SOCIĀLAIS KAPITĀLS UN TO IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

Sociālais kapitāls līdzīgi kā kultūras kapitāls ir plaši un multidisciplināri pētīts. Mūsdienu sociālā kapitāla koncepcija ir skatāma kā funkcionālisma, kritisku un racionālu tradīciju sintēze, kas lielā mērā ietekmē un nosaka metodiku, ar kuru pēta sociālā kapitāla jēdzienu socioloģijas un citu zinātņu kontekstā. Sociālā kapitāla jēdziens dažādu pētnieku darbos ir samērā atšķirīgi definēts.³³ Nereti tiek apgalvots, ka tas ir tā sauktais veselā saprāta jēdziens, kura izpratne drīzāk balstās zināmā konvencijā, nevis stingrā un vispāratzītā definīcijā. Visbiežāk pētnieki, kuri lieto vārdu savienojumu “sociālais kapitāls”, to izprot pēc analogijas ar ekonomisko (finanšu, fizisko) kapitālu: tas ir kapitāla veids, kas tiek uzkrāts, veidojot sociālās attiecības, tātad – ieguldot zināmu darbu, un tas var nest zināmu atdevi.³⁴

Ar sociālo kapitālu parasti saprot starppersonu (arī starpgrupu, starpinstitūciju) tīklu apjomu un kvalitāti, kā arī ar tiem saistītas sociālās normas. Sociālais kapitāls rodas indivīdu savstarpējo attiecību rezultātā. Tas ir esošo vai potenciālo resursu kopums, kas saistīts ar ilgstošu vairāk vai mazāk institucionalizētu attiecību tīklojumu, kuru raksturo savstarpēja pazīšanās, uzticēšanās un mijiedarbība. Sociālo kapitālu veido sociālās saites, kuras pie noteiktiem apstākļiem ir iespējams pārvērst ekonomiskā kapitālā un institucionalizēt resursu formā.³⁵

Sociālā kapitāla definējumā sastopamas dažādas interpretācijas, tomēr, kopumā ņemot, dažādi autori to cenšas konkretizēt un izdala trīs formas jeb jomas, kas raksturo sociālā kapitāla esamību un apjomu. Tās ir: iesaistīšanās dažādās asociācijās; pilsonisko un sociālo normu esamība un nozīme; indivīda uzticēšanās citiem, dažādām sociālajām grupām un institūtiem.³⁶ Neskatoties uz to, ka pētnieku

³³ Tzanakis, Michael. *Social capital in Bourdieu's, Coleman's and Putnam's theory : empirical evidence and emergent measurement issues*. Educate. Vol. 13, No. 2, 2013. 2. lpp. Pieejams: http://wh.agh.edu.pl/other/materialy/672_2014_04_23_13_04_24_Spcial_capital2.pdf [skatīts 2015, 8. marts].

³⁴ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā : kopienas attīstība un kultūrpolitika = Amateur arts in Latvia : community development and cultural policy*. Promocijas darbs doktora grāda iegūšanai socioloģijā (apakšnozare: lietišķā socioloģija), darba vadītājs Aivars Tabuns; Latvijas Universitāte. Sociālo zinātņu fakultāte. Socioloģijas nodaļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015. 32. lpp.

³⁵ Social capital. *Dictionary of the social sciences*. Ed. by Craig Calhoun. Oxford: Oxford University Press, 2002. p. 443.

³⁶ Putnam, Robert D. *Bowling alone : the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster, 2000. Pieejams: <http://educ709.wikispaces.com/file/view/EDUC+709+Content.pdf> [skatīts 2014, 12. dec.].

interpretācijas atšķiras jautājumā, kā īpašums sociālais kapitāls var būt un kam tas pamatā nes peļņu – personai vai grupai (organizācijai, struktūrai, kopienai), tādā vai citādā veidā katrs teorētiķis atzīst šīs sociālā kapitāla abas dabas – individuālo un grupas.³⁷ Sociālais kapitāls salīdzinājumā ar fizisko kapitālu un cilvēkkapitālu nav tik taustāms, jo tas eksistē indivīdu attiecībās.

Pastāv atšķirīgi viedokļi, kurš un kad pirmoreiz izmantoja sociālā kapitāla jēdzienu, taču tiek uzskatīts, ka pirmais to 1916. gadā definē sabiedriskais darbinieks, sociologs Lida Hanifans (*Lyda Hanifan*), lai gan jau arī daudz agrāk šis jautājums ticis pētīts.³⁸ Aktīvi šī jēdziena pētījumi un izplatība aizsākās krietni vēlāk – XX gadsimta astoņdesmito gadu vidū un deviņdesmito gadu sākumā, kad to sāka izmantot franču sociologs un antropologs Pjērs Burdjē (*Pierre Bourdieu*), amerikāņu sociologs Džeimss Semjuels Kolemens (*James Samuel Coleman*) un amerikāņu politologs Roberts Dāvids Putnams (*Robert David Putnam*), kuri joprojām tiek uzskatīti par sociālā kapitāla galvenajiem teorētiķiem³⁹ un ir citētākie sociālā kapitāla teoriju autori.

Pēdējo divdesmit gadu laikā jēdziens “sociālais kapitāls” ir kļuvis par vienu no visbiežāk izmantotajiem jēdzieniem sociālajās zinātnēs, un, kā apgalvo Bens Fains (*Ben Fine*), to popularitātē apsteidz vienīgi globalizācijas jēdziens, bet zināmākais šī virziena pārstāvis R.D. Putnams deviņdesmitajos gados bija kļuvis par visvairāk citēto sociālo pētnieku.⁴⁰

Bez trim iepriekšminētajiem zinātniekiem vēl vairāki pētnieki, sociologi, ekonomisti un filozofi ir pievērsušies šī jēdziena izpētei dažādos aspektos, viņu pētījumu rezultāti plaši apspriesti zinātniskajā literatūrā: *Burt R.* (2004), *Castle E.* (2002), *Freitag M.* (2001), *Fukuyama Fr.* (1995, 2001, 2002), *Harper R.* (2001), *Inglehart R.* (1997), *Jacobs J.* (1965, 1992), *Knack S.* (1997), *Keefer P.* (1997), *Narayan D.* (1997, 2001), *Pizza-Georgi B.* (2002), *Portess A.* (1998), *Rose R.* (1998, 1999, 2000), *Woolcock M.* (2001) un citi.

³⁷ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 32. lpp.

³⁸ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012. 14. lpp.

³⁹ Woolcock, Michael, Deepa Narayan. *Social Capital : Implications for Development Theory, Research, and Policy*. The World Bank Research Observer, Vol. 15, No. 2, August, 2000. p. 229. Pieejams: http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic980025.files/Wk%2012_Nov%2018th/Woolcock_2000_Social%20Capital.pdf [skatīts 2015, 24. marts].

⁴⁰ Citēts pēc: Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 32. lpp.

Zinātniskajā literatūrā nereti nākas sastapties ar uzskatu, ka, analizējot visu iepriekš minēto autoru darbus, ir grūti izteikt apkopojošus secinājumus par sociālo kapitālu, jo pieeja tā mērīšanai, kā arī teorētiskās nostājas ir dažādas, reizēm pat pretējas, piemēram, Putnama un Burdjē koncepcijas par sociālo kapitālu.⁴¹

Vispārināti var sociālā kapitāla jēdziena koncepcijas klasificēt divās galvenajās teorētiskajās grupās jeb modeļos.

Pirmās grupas teorētiķu vidū ir jau minētais P. Burdjē, kurš akcentē sociālo kapitālu kā vienu no kapitālu veidiem (līdzās ekonomiskajam, kultūras un simboliskajam). Šis modelis uzsver pieeju resursiem un varas sadalījumam sabiedrībā, politisko un ekonomisko resursu pieejamību caur sociālajiem kontaktiem jeb tīkliem (neomarksistiskā paradigma). Burdjē teorētiskās analīzes lauks ir indivīda uzvedība un sociālo struktūru atražošanās kā šo aģentu rīcības rezultāts. Līdz ar to sociālais kapitāls tiek skatīts kā indivīda īpašums, kā resurss, kas paplašina vai ierobežo viņa iespējas.

Otrs teorētiskais modelis uzsver sociālās normas un indivīdu iespējas brīvā tirgus ekonomikas apstākļos (neoliberālā paradigma). Tās spilgtākie pārstāvji un teorētiķi Dž.S. Kolemens, R.D. Putnams un F. Fukujama to definē kā fenomenu, kas rodas sociālajā interakcijā un veidojas sociālajos tīklos. Tādējādi sociālais kapitāls drīzāk ir sociālās grupas, nevis indivīda rekvizīts un resurss, tas ietekmē grupu un liecina par tās kvalitāti. Šī virziena pētnieki sociālo kapitālu redz kā fenomenu ar pozitīvu vērtību – tas veicina sociālās grupas attīstību. Šī pieeja ir saistīta ar pilsoniskās sabiedrības koncepciju un komunitārisma ideoloģiju. Cits tās ietekmes un iedvesmas avots ir ekonomiskās teorijas atzars, kas divdesmitā gadsimta sešdesmitajos gados producēja un ieviesa jēdzienu “cilvēkkapitāls”.⁴² Šie divi sociālā kapitāla interpretācijas aspekti, politiskais un ekonomiskais, vēlāk paver ceļu tā praktiskai izmantošanai arī politikas laukā.

Būtisku ieguldījumu sociālā kapitāla teoriju izstrādē ir devis franču sociologs un antropologs Pjērs Burdjē (1930–2002). Lai arī viņa versija būtiski atšķiras no tās sociālā kapitāla izpratnes, kas ir dominējusi pēdējos divdesmit gados, un viņa konceptuālā pieeja maz izmantota sociālā kapitāla empīriskajos pētījumos un

⁴¹ Pelše, Modrīte. *Sociālā kapitāla attīstības iespējas Zemgalē : promocijas darba kopsavilkums ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā grāda iegūšanai*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2007. 9. lpp.

⁴² Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 32. lpp.

teorētiskajā analīzē (daudz biežāk izmantots viņa kultūras kapitāla jēdziens), Burdjē pieeja svarīga ne tikai disciplīnas vēsturiskās intereses dēļ, bet arī tādēļ, ka tā palīdz analizēt sociālo struktūru, kā arī sociālos tīklus mikro līmenī, kas ir sociālā kapitāla “teorijas” viens no galvenajiem indivīda rīcību skaidrojošiem jēdzieniem.⁴³

Sociālo kapitālu P. Burdjē pirmo reizi definē 1986. gadā savā darbā “The Forms of Capital”: “*Sociālais kapitāls ir tādu faktisko vai potenciālo resursu kopums, kas ir saistīti ar ilgstošu tīklu vairāk vai mazāk institucionalizētām attiecībām, tādām kā divpusēja pazīšanās un atzīšana, citiem vārdiem sakot – piederība grupai.*”⁴⁴ P. Burdjē uzskata, ka katram indivīdam sociālā kapitāla daudzums ir atkarīgs no tīklu plašuma, kādu tas var efektīvi mobilizēt savām vajadzībām, un no kapitāla lieluma, ko tas var iegūt no katra tīkla elementa, ar kuru tas saistīts. Sociālo tīklu P. Burdjē uztver kā instrumentu, koncentrējoties uz ieguvumiem, ko iegūst indivīdi ar savām spējām līdzdarboties grupās un būt sabiedriskiem, lai piekļūtu vajadzīgajiem resursiem.⁴⁵ Šos resursus var izmantot tikai caur grupu vai cilvēkiem, kuriem pieder noteikta vara un kuri ir spējīgi sniegt “pakalpojumu pret pakalpojumu”.⁴⁶

Pētot sociālo realitāti, P. Burdjē piedāvāja vienlaikus izmantot divas principiālas pieejas. Pirmā pieeja ir strukturālisms, kuru autors realizē kā sociālās realitātes divkāršas strukturēšanas principu: a) sociālajā sistēmā eksistē objektīvas struktūras, kuras nav atkarīgas no cilvēku apziņas un gribas; tās spēj stimulēt dažādas cilvēku darbības un sociālās ievirzes; b) struktūras tiek veidotas no aģentu sociālajām praksēm. Otrā – konstruktīvisms, kura pamatā ir atziņa, ka cilvēku darbību nosaka dzīves pieredze, socializācijas process un iegūtās spējas rīkoties dažādi, kas kopumā ir savdabīgas sociālās darbības matrica, un tas veido sociālo aģentu kā patiesu objektu konstruēšanas praktisku operatoru.⁴⁷

⁴³ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 37. lpp.

⁴⁴ Bourdieu, Pierre. *The Forms of Capital*. In: John G. Richardson (Ed.): *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press. P. 51. Pieejams: <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm> [skatīts 2015, 15. janv.].

⁴⁵ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012. 14. lpp.

⁴⁶ Bourdieu, Pierre. *Social Space and Symbolic Power*. *Sociological Theory*. Vol. 7, No. 1, p. 16. Pieejams: <http://www.soc.ucsb.edu/ct/pages/JWM/Syllabi/Bourdieu/SocSpaceSPowr.pdf> [skatīts 2015, 20. febr.].

⁴⁷ Meņšikovs, Vladimirs. Kopkapitāls, tā struktūra un saikne ar darba migrāciju (uz Latgales piemēra). Grām.: *Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferences rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012 :*

P. Burdjē sociālo telpu definē kā kompleksu dalībnieku pozīciju apvienošanu. Tomēr šīs pozīcijas nevar tikt atveidotas fobjektīvi. Jebkuri šādi centieni radīs ļoti daļēju vai maldinošu priekšstatu, jo tas slēpj sarežģīto mijiedarbību, kas notiek starp dalībniekiem. Šīs mijiedarbības veido vēl vienu dimensiju, ko nosaka relatīva resursu sadalīšana, un tas, cik lielā mērā šie resursi var tikt aktivizēti. P. Burdjē izdala četras kapitāla grupas: ekonomiskais, kultūras, sociālais un simboliskais kapitāls⁴⁸, kas ir instrumenti, kas palīdz skaidrot viņa galveno pētniecisko jēdzienu – nevienlīdzība un sociālā reprodukcija – mehānismus. Lai arī kultūras, simboliskais un sociālais kapitāls ir daudz grūtāk “ieraugāms” un “sataustāms”, vislielākā nozīme un vara tomēr ir ekonomiskajam kapitālam, tā nozīme pastāvošo sociālo attiecību atražošanā ir būtiska.

Pēc Burdjē domām, aģenti (indivīdi vai institūti), kuri atšķiras pēc sava kapitāla lieluma, nosaka lauka, piemēram, ekonomiskā lauka, struktūru proporcionāli savam īpatsvaram, kas ir atkarīgs no visu citu aģentu īpatsvara. Respektīvi, jo lielāks kapitālu apjoms, jo tie ir daudzveidīgāki, jo vieglāk to īpašniekiem sasniegt mērķus.

Pēc Burdjē:

- *Ekonomiskais kapitāls* ir labumu nesošie resursi, kuriem ir ekonomiskā būtība, respektīvi, tās ir jebkuras preces, ieskaitot naudu kā jebkuras preces vispārēju ekvivalentu.

- *Kultūras kapitāls* ietver labumu nesošos resursus, kuriem ir kultūras būtība. Tie galvenokārt ir izglītība, izglītības iestādes autoritāte, kuru ir beidzis indivīds, atestātu un diplomu pieprasījums darba tirgū. Kultūras kapitāla sastāvdaļa ir arī paša indivīda kultūras līmenis.

- *Sociālais kapitāls* ir labumu nesošie resursi, kas saistīti ar piederību grupai: saikņu tīkls, kuru nevar izmantot citādi kā tikai caur grupu vai cilvēkiem, kuriem pieder noteikta vara un kuri ir spējīgi sniegt “pakalpojumu pret pakalpojumu”.

- *Simboliskais kapitāls* ir tas, ko parasti saista ar jēdzieniem prestižs, reputācija. P. Burdjē atzīmē, ka zinātniskais kapitāls ir simboliskā kapitāla īpašs

finanšu kapitāla ietekme uz reģiona konkurētspēju” I daļa. Socioloģijas aktualitātes. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2013. 19. lpp.

⁴⁸ Bourdieu, Pierre. *Social Space and Symbolic Power*. Sociological Theory. Vol. 7, No. 1, p. 17. Pieejams: <http://www.soc.ucsb.edu/ct/pages/JWM/Syllabi/Bourdieu/SocSpaceSPowr.pdf> [skatīts 2015, 20. febr.].

veids (par kuru ir zināms, ka tas vienmēr ir saistīts ar atzīšanu un pazīšanu). To veido uzticēšanās, ko dāvā kolēģu konkurentu grupa zinātniskā lauka iekšienē.

Gandrīz visiem kapitāla veidiem piemīt spēja konvertēties: piemēram, ja cilvēkam piemīt simboliskais kapitāls, tad viņš var virzīties augšup pa sociālajām kāpnēm, līdz ar to iegūstot arī sociālo kapitālu. Vienīgi kultūras kapitālam piemīt relatīva patstāvība. Pat ja indivīdam ir liels ekonomiskā kapitāla daudzums, nebūt nav tik viegli iegūt arī kultūras kapitālu.

Kapitālu konversija tiek īstenota ar īpaša maiņas cenza palīdzību, kas ir atkarīgs no sabiedrības kultūras, tirgus stāvokļa, pēc tā vai cita kapitāla pieprasījuma tajā.⁴⁹

Saskaņā ar Burdjē teoriju visas kapitāla formas, būdamas organiski saistītas ar pozīcijām sociālajā telpā, darbojas vienlaikus divos veidos: tās reproducē visas kapitāla formas, un tās izmanto šos resursus, lai nodrošinātu dalībnieka pozīciju turpmāk. Tātad dalībnieku pozīcijas ir gan cēlonis, gan sekas visu iepriekšējo kapitālu uzkrājumu formām, īpaši sociālā kapitāla. Sociālo kapitālu var par “pilnvaru”, kas paldzina sociālo nevienlīdzību, sniedzot atšķirīgas tiesības uz kredītu (nopeniem). Līdz ar to sociālais kapitāls kopā ar citām saistīto kapitālu formām izskaidro diferencēto sabiedrību struktūru un dinamiku. Sociālais kapitāls caur grupu piederību kļuvis par kolektīva fenomenu.⁵⁰

Īpaši savos pētījumos Burdjē izdala kultūras kapitālu, kas ir visciešāk saistīts ar sabiedrības atražošanas un sabiedrībā pastāvošās nevienlīdzības reproducēšanu. Tas ir kapitāla veids, kas tiek iemācīts un nodots ģimenē un izglītības institūcijās – tās ir zināšanas, normas un vērtības. Tā kā izglītības sistēmu un valdošo vērtību korpusu veido un pārvalda dominējošās šķiras, tad par vērtīgākajiem kultūras resursiem tiek atzītas šīs šķiras definētās kultūras vērtības un zināšanas. Citas šķiras spiestas orientēties uz dominējošo kultūru, bet, tā kā šāda kultūras kapitāla apjomā tās nespēj sacensties ar valdošo šķiru, tās paliek subordinētā pozīcijā.

⁴⁹ Meņšikovs, Vladimirs. Kopkapitāls, tā struktūra un saikne ar darba migrāciju (uz Latgales piemēra). Grām.: *Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferences rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012 : finanšu kapitāla ietekme uz reģiona konkurētspēju” I daļa. Socioloģijas aktualitātes.* Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2013. 19. lpp.

⁵⁰ Tzanakis, Michael. *Social capital in Bourdieu's, Coleman's and Putnam's theory : empirical evidence and emergent measurement issues.* Educate. Vol. 13, No. 2, 2013. p. 3. Pieejams: http://wh.agh.edu.pl/other/materialy/672_2014_04_23_13_04_24_Spcial_capital2.pdf [skatīts 2015, 8. marts].

Vismazāk no kapitāliem Burdjē ir analizējis ekonomiskos un sociālos kapitālus.⁵¹ Iespējams, tas ir tādēļ, ka Burdjē interpretācijā to akumulācija un “peļņas mehānisms” ir salīdzinoši acīmredzami un atbilst “klasiskajai kapitāla teorijai”⁵², t.i., Marksa kapitāla definīcijai, kas paredz ieguldījumu, uzkrājumu un peļņas iespēju.

P. Burdjē akcentē, ka sociālais kapitāls tiek uzkrāts vai nu ilgā laika periodā, vai tas tiek mantots, un nereti tas nav iegūstams apmaiņā pret ekonomisko kapitālu. Tomēr vienlaikus sociālais kapitāls ir saistīts arī ar citiem kapitāla veidiem un tas nepastāv atrauti no ekonomiskajām attiecībām. Burdjē kapitālu teorijā ir mēģinājums ņemt vērā gan sociālās rīcības ekonomisko, gan arī sociālo kontekstu, līdz ar to nepretstatīt vienu otrai “antropoloģisko” un “socioloģisko”.

Līdzīgi kā ar jebkuru citu kapitālu, arī lai iegūtu sociālo kapitālu, ir jāiegulda darbs, jāpraktizē noteiktas stratēģijas, jāiesaistās grupās ar lielāku sociālo kapitālu u.c. Sociālais kapitāls ir līdzeklis indivīda augšupejošai mobilitātei. Pēc Burdjē domām, grupu un institucionālajā līmenī sociālais kapitāls veido šķiru hierarhiju, lai gan sabiedrībai nozīmīgāki ir citi kapitāla veidi, īpaši jau ekonomiskais. Sociālais kapitāls rodas un savu institucionālo vērtību iegūst no ārējiem nosacījumiem (sabiedrības šķiriskās uzbūves, ekonomiskajām attiecībām), tas ir saistīts un atkarīgs no citiem kapitāla veidiem, līdz ar to ir ierobežots savā darbības un ietekmes sfērā.

Burdjē pieeju var dēvēt par instrumentālu: sociālais kapitāls ir rīks, kas skaidro vertikālo mobilitāti vai tās neiespējamību. Sociālais kapitāls ir sociālās grupas resurss, un tas ir tuvs jēdzienam “prestīžs”. Atšķirībā no simboliskā kapitāla, kas tiek iegūts individuāli, sociālais kapitāls tiek iegūts pievienojoties grupai. Izmantojot grupas locekļu sociālos tīklus, indivīds “pārņem” tās prestižu, sociālo kapitālu.⁵³

Par otru nozīmīgāko sociālā kapitāla pamatlicēju uzskatāms amerikāņu socioloģijas veterāns, Čikāgas skolas pārstāvis Džeimss Semjuels Kolemens (1926–1995), kurš 1988. gadā, publicējot rakstu “Social Capital in the Creation of Human Capital”, aktualizē sociālā kapitāla jēdzienu un līdz ar to aizsāk mūslaiku sociālajā teorijā vairākus šīs tēmas pētījumus.

⁵¹ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 32. lpp.

⁵² Lin, Nan. *Building a network theory of social capital*. *Connections*, 22 (1), 1999. p. 28. Pieejams: <http://www.analytictech.com/mb874/Papers/lin-socialcapital.htm> [skatīts 2015, 20. febr.].

⁵³ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 31. lpp.

Līdz tam visvairāk zināmais Dž.S. Kolemēna darbs bija 1966. gadā publicētais ASV valdības pasūtītais skolu pētījums "Equality of Educational Opportunity". Pētījuma uzdevums bija noskaidrot faktorus, kas nosaka atšķirīgas dažādu sociālo grupu skolēnu sekmes. Viens no galvenajiem darba secinājumiem: skolēnu sekmes visvairāk ir atkarīgas no ģimenes fona (*background*) un skolas vides, nevis no resursiem, ko valsts iegulda konkrētās izglītības iestādēs. Turpmākajos pētījumos, sociālajā teorijā ieviešot sociālā kapitāla jēdzienu, Kolemēns balstās uz savu izglītības pētījumu rezultātiem, to interpretējot izmantojot sociālās apmaiņas un racionālās rīcības teorijas, par paraugu ņemot cilvēkkapitāla koncepciju.⁵⁴

1988. gadā Kolemēns definē sociālo kapitālu, taču ar gluži citādu pieeju, nekā to iepriekš veicis Burdjē. Kolemēnam "sociālais kapitāls ir definējams kā funkcija. Tas nav viens subjekts, bet gan dažādu subjektu paveids, kuriem ir kopīgi divi elementi: tiem visiem ir kāds sociālās struktūras aspekts un tie visi atvieglo aģentu rīcību struktūras iekšienē, kā personu, tā grupu."⁵⁵ Kolemēns pieņem vidusceļu starp divām teorētiskām tradīcijām. Pirmā ir sociālās rīcības funkcionālisma skats, kas ir saistīts ar sociālo struktūru. Otrā – racionālā teorija, kas uzskata, ka dalībnieku mērķus nosaka viņa vai viņas nodarbošanās maksimālā lietderība (*egoisms*).⁵⁶

Dž.S. Kolemēnam sociālais kapitāls ir produktīvs, citiem vārdiem, tas tiek izmantots, lai dalībnieki varētu sasniegt konkrētus rezultātus, kas bez tā (sociālā kapitāla) nebūtu iespējams. Līdz ar to tam ir noteikts instrumentāls mērķis. Līdzīgi kā Burdjē, Kolemēns sociālo kapitālu definē kā kolektīvu resursu, kuru izmanto mērķtiecīgi dalībnieki. Sociālais kapitāls pieprasa iekļaušanos sociālajā struktūrā. Šo jēdzienu var redzēt arī Burdjē sociālajā telpā definētu kā dalībnieku pozīcijas. Līdzīgi kā Burdjē, arī Kolemēns redz sociālo kapitālu kā nepieciešamu cilvēku attiecību sociālajā struktūrā. Šī dimensija nosaka tā atšķirību gan no finanšu, gan cilvēku kapitāla. Atšķirīgi no Burdjē, Kolemēns sociālo kapitālu redz kā saistību mehānismu, kas palielina sociālās struktūras integrāciju. Kolemēnam sociālā

⁵⁴ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 33. lpp.

⁵⁵ Coleman, James. *Social Capital in the Creation of Human Capital*. In: *Trust and social capital in organizations*. London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2013. p. 5.

⁵⁶ Turpat, p. 3.

struktūra iepriekš nosaka aģentu [dalībnieku], kuru noteikts sociālais kapitāls var izmantot kā resursu.⁵⁷

Izvērsot un konkretizējot sociālā kapitāla definīciju, Kolemens uzsver, ka sociālais kapitāls ir daudzu atšķirīgu elementu kopa ar divām kopīgām pazīmēm: tiem visiem piemīt vairākas sociālai struktūrai raksturīgas pazīmes, un indivīdiem, kas atrodas šajās struktūrās, tie atvieglo zināmas darbības. Rakstot par sociālo kapitālu, Kolemens piemin vairākas tā formas, nereti vienkārši lietojot šo jēdzienu daudzskaitlī, kas vedina domāt, ka, ieviešot šo jēdzienu, autoram bija zināmas grūtības izveidot vienotu tā definīciju. Šīs trīs sociālā kapitāla formas ir: pienākumi un gaidas, informācijas kanāli un sociālās normas.⁵⁸ Šīs formas rodas kā citu aktivitāšu blakus sekas, un tām ir sabiedriska vērtība. Aprakstot sociālo kapitālu šādā veidā, ir grūti saprast, ar ko tas atšķiras no atsevišķajiem jēdzieniem un kas tajā ir jauns. Tādēļ, lai izprastu sociālā kapitāla jēdziena būtību, jāatsaucas uz citām tā pazīmēm. Pirmkārt, sociālais kapitāls rodas mijiedarbojoties kā indivīdiem, tā arī grupām vai organizācijām; otrkārt, līdzīgi kā citi kapitāla veidi, arī sociālais kapitāls aug un uzkrājas ieguldot darbu (veidojot attiecības, veltot uzmanību utt.); treškārt; vairums sociālā kapitāla formu tiek radītas un iznīcinātas kā citu aktivitāšu blakusprodukti; ceturtkārt, sociālais kapitāls var radīt sabiedrisko labumu, atšķirībā no citiem kapitālu veidiem.⁵⁹

Savā darbā “Sociālais kapitāls cilvēkkapitāla radīšanā” Kolemens uzsver, ka sociālais kapitāls, salīdzinājumā ar finanšu, fizisko un cilvēkkapitālu, ir vismazāk “taustāmais” kapitāla veids, bet tas palīdz citu kapitālu veidu akumulācijai, kas galu galā ir tā sociālā funkcija un vērtība.⁶⁰ Kolemens uzskata, ka cilvēkkapitāls ir cilvēkam piederošas spējas, bet sociālais kapitāls ir cilvēka devums, ar kuriem mijiedarbībā darāms darbs, risināmas problēmas. Tātad jēdziens “sociālais kapitāls” tiek asociēts ar tiem labumiem, ko var gūt indivīds, ģimene, sociālās grupas un kopienas no sabiedrības, ciešām savstarpējām saitēm, kas palīdz risināt dažādas

⁵⁷ Tzanakis, Michael. *Social capital in Bourdieu's, Coleman's and Putnam's theory : empirical evidence and emergent measurement issues*. Educate. Vol. 13, No. 2, 2013. p. 4. Pieejams: http://wh.agh.edu.pl/other/materialy/672_2014_04_23_13_04_24_Spcial_capital2.pdf [skatīts 2015, 8. marts].

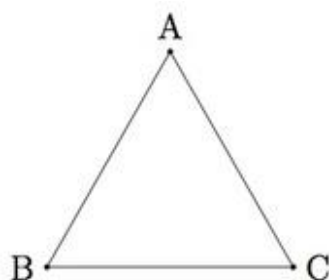
⁵⁸ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012. 15. lpp.

⁵⁹ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 34. lpp.

⁶⁰ Coleman, James Samuel. *Social Capital in the Creation of Human Capital*. In: Trust and social capital in organizations. London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2013. p. 8.

problēmas. Jebkurš indivīds mūsdienu pasaulē dzīvo sabiedrībā, ir integrēts noteiktās sabiedrības grupās un struktūrās. Sociālās saites caurauž jebkuru cilvēka darbības sfēru.⁶¹ Tātad sociālo kapitālu var uzskatīt par īpašu cilvēkkapitāla formu, kas izpaužas attiecībās uz indivīdiem.

Dž.S. Kolemens attiecības starp cilvēkkapitālu un sociālo kapitālu skaidro, izmantojot attēlu, kurā A, B, C ir cilvēku kapitāls un pieder indivīdam, bet attiecības starp indivīdiem veido sociālo kapitālu.⁶²

Attēls Nr. 2. Attiecības starp cilvēkkapitālu un sociālo kapitālu.

Dž.S. Kolemens uzskata sociālo kapitālu par produktīvu. Viens no teorētiskajiem risinājumiem ir tāds, ka kāds no kapitāliem vai arī ražošanas faktoriem ne vienmēr ražo tikai labumu, tas pats attiecas uz sociālo kapitālu.

Dažādas kapitāla formas tiek veidotas, izmantojot pamatkapitāla, citu kapitāla formu un darba kombinācijas. Finanšu, fiziskais un cilvēkkapitāls ir nepieciešami cits citam, bet sociālais kapitāls ir nepieciešams, lai tie realizētos un uzkrātos. Cilvēkkapitāls var tikt uzkrāts bez tiešajām finanšu vai fiziskā kapitāla intervencēm, bet bez sociālā kapitāla uzkrāties nevar. Daudzas sociālā kapitāla formas ir mazāk atkarīgas no finanšu un fiziskā kapitāla kā cilvēkkapitāls. Tomēr daži reālā kapitāla veidi atvieglo sociālā kapitāla radīšanu (līdzekļu ieguldīšana projektos, kas sociāli nozīmīgi vairumam sabiedrības). Cilvēkkapitāls arī daudzējādās formās palīdz veidot sociālo kapitālu. Tomēr visvairāk sociālajā kapitālā tiek investēts cilvēka laiks.⁶³

⁶¹ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012. 16. lpp.

⁶² Coleman, James Samuel. *Foundations of social theory*. Cambridge, Massachusetts; London (England): Belknap Press of Harvard Univ. Press, 2000. p. 305.

⁶³ Igaune, Edīte. *Sociālā kapitāla izmantošanas iespējas Pierīgas reģionā = Possibilities of using social capital in Pierīga region : summary of doctoral thesis for the scientific degree*. Promocijas darba

Attīstot sociālā kapitāla teoriju, Kolemens akcentē arī citas sociālā kapitāla īpašības un ietekmes zonas, no kurām galvenā ir tā spēja iedarboties uz struktūru (organizāciju, kopienu), kas faktiski vienlaikus ir arī šīs struktūras kvalitāte. Raugoties no ekonomiskās loģikas viedokļa, Kolemens konstatē, ka viena no sociālā kapitāla veidošanās problēmām ir tā, ka tā radīšanā indivīdam jāiegulda darbs, bet augļus no šī kapitāla veida pamatā bauda grupa, kopiena, tādēļ indivīdam nav pietiekami stipras motivācijas tajā ieguldīt.⁶⁴

Atšķirībā no citiem teorētiķiem Kolemens savos empīriskajos pētījumos sociālā kapitāla ilustrācijai par pamatu izmanto ģimeni un kopienu. Ģimenes gadījumā sociālais kapitāls attiecas uz bērnu audzināšanas sfēru, tas aug no paaugstinātas uzmanības pievēršanas saviem bērniem un laika, kas tiek viņiem veltīts. Empīrisko datu analīze parāda matemātiski ekonomiskas sakarības: veiksmīgāki ir tie skolēni, kurus audzina abi, nevis tikai viens no vecākiem, kā arī tie, kuru audzināšanai vecāki veltījuši lielāku laiku un uzmanību, un uz kuru izaugsmi cer visvairāk. Tas nodrošina labākas izredzes iegūt lielāku cilvēkkapitālu, kas savukārt palielina šo indivīdu iespējas nākotnē. Līdzīgas sakarības ir arī starp dažādiem skolu un izglītības tiem. Labākos rādītājus uzrāda, piemēram, privātās katoļu skolas.⁶⁵ Tas tiek skaidrots ar augstu sociālā kapitāla līmeni kopienās, kas ir radījušas šīs skolas. Šīs kopienas ir iesaistītās to funkcionēšanā nemitīgi un vairākos veidos – līdzdarbojoties skolu reliģiskajā praksē, vecāku komitejās un uzturot aktīvas kaimiņu attiecības. Šādā veidā Kolemens norāda uz sociālā kapitāla diviem galvenajiem indikatoriem – sociālajās attiecībās ieguldīto laiku un dažādu sociālo attiecību blīvumu vienas struktūras ietvaros. Šos abus indikatorus sociālā kapitāla definēšanā izmantojis gan Burdjē, gan arī vēlāk Putnams. Atšķirības ir tajā, ka Burdjē raksta par personīgo pazīšanos blīvumu, bet Putnamam tas ir brīvprātīgo asociāciju blīvums.

Lai arī sociālā kapitāla jēdziena pamatos Kolemena un Burdjē pozīcijas vērtējamas kā līdzīgas, atšķirīgi tajās tiek vērtēts pats sociālā kapitāla fenomēns. Ja Burdjē to pozicionē kā vēl vienu elementu netaisnīgā šķiriskās sabiedrības *status*

kopsavilkums ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā grāda iegūšanai / zin. vad. Voldemārs Strīķis. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2010. 16. lpp.

⁶⁴ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 35. lpp.

⁶⁵ Coleman, James Samuel. *Social Capital in the Creation of Human Capital*. In: Trust and social capital in organizations. London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2013. 16. lpp.

quo saglabāšanā un pārmantošanā, tad Kolemens sociālajam kapitālam piešķir pozitīvu vērtību, uzsverot tā lomu indivīdu un kopienu spēcīnāšanā.⁶⁶

Kamēr Kolemens uzsver ģimenes un skolu sistēmas nozīmi kā vistipiskākos uzstādījumus sociālā kapitāla izpētei (un tādējādi līdzīgi kā Burdjē rada individuālāku priekšstatu par uzbūvi), amerikāņu politikas zinātnieks Roberts Dāvids Putnams paplašina definīciju, piemērojot biedrībām un kopienām kopumā.

R.D. Putnams jēdzienu “sociālais kapitāls” izmantoja savā pirmajā plašu rezonansi izraisījušajā grāmatā “Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy”, apgalvojot, ka pilsoniskas un ekonomiskas attīstības pamatā ir sociālais kapitāls.

Putnama sociālā kapitāla interpretācija tādēļ bieži tiek saukta par apkaimju un kopienu “kolektīva vērtība” un “kopējo labumu”⁶⁷. Putnams atšķir fizisko kapitālu (fiziskie objekti), cilvēkkapitālu (individuālās īpašības) un sociālo kapitālu. Viņa teorijā sociālais kapitāls attiecas uz sociālajiem tīkliem un savstarpējām attiecībām.⁶⁸

Kopienas, reģiona pilsoņu brīvprātīgās asociācijas un sociālie tīkli, kas veidojušies, balstoties uz kopīgām vērtībām un kuros valda savstarpēja uzticēšanās, ir bāze tam, lai veidotos auglīga kolektīvā rīcība, kas savukārt veicina plašāka mēroga sociāli ekonomisko attīstību. Konkrētajā darbā, analizējot Itālijas reģionu attīstību ilgā vēstures posmā, viņš secina, ka veiksmīgāki savā attīstībā bijuši “vispilsoniskākie” reģioni. Galvenā pazīme, kas šķir pilsoniskākus no mazāk pilsoniskiem Itālijas reģioniem, ir brīvprātīgās asociācijas – jo lielāks to blīvums, jo “pilsoniskāks” reģions.⁶⁹ Par brīvprātīgajām asociācijām viņš uzskata jebkādas pilsoņu apvienības, tādas kā savstarpējās palīdzības, ekonomiskās sadarbības vai brīvā laika pavadīšanas. Vēsturiski Itālijā pirmās bijušas kaimiņu paš aizsardzības apvienības, saimnieciskās darbības kooperācijas, vēlāk, pilsētu un republiku laikā,

⁶⁶ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 35. lpp.

⁶⁷ Warren, Mark R., J.P. Thompson, and S. Saegert. *The Role of Social Capital in Combating Poverty*. In Saegert, S., J.P. Thompson, and M.R. Warren (eds.). *Social Capital and Poor Communities*. New York: Russell Sage Foundation, 2001. p. 1. Pieejams: http://www.russellsage.org/sites/all/files/Saegert_chapter1_pdf.pdf [skatīts 2015, 12. marts].

⁶⁸ Schaefer-McDaniel, J. Nicole. *Conceptualizing Social Capital among Young People : Towards a New Theory*. *Children, Youth and Environments* 2004. No.14 (1), p.140. Pieejams: http://www.colorado.edu/journals/cye/14_1/articles/article6full.htm [skatīts 2015, 12. marts].

⁶⁹ Putnam, Robert D., Robert Leonardi and Raffaella Y Nanetti. *Making democracy work : civic traditions in modern Italy*. Princeton (N.J.): Princeton University Press, 1993. Pieejams: http://www.gla.ac.uk/media/media_224800_en.pdf [skatīts 2015, 20. janv.].

ģildes un citas pilsoņu ekonomiskās apvienības. Mūsdienās tās ir kredītsabiedrības, kori, futbola klubi, labdarības organizācijas, putnu vērotāju biedrības u.c.

Pilsoņi, darbojoties asociācijās, iemācās veidot veiksmīgas kolektīvās rīcības un strādāt grupā. Konflikta demokrātiska risināšanas, kompromisu panākšanas, kopīgā labuma idejas un prakses pieredze vēlāk pilsoņiem palīdz veidot rīcībspējīgākas politiskās apvienības un galu galā veicina demokrātiskās pārvaldes institūciju efektīvāku darbību. Rezultātā pilsoniskāko reģionu kopienas raksturo liels brīvprātīgo asociāciju blīvums (kori, futbola klubi, putnu vērošanas biedrības); vairums pilsoņu lasa lokālo presi; ir liels iesaistīto pilsoņu īpatsvars publiskajā un sabiedriskajā dzīvē (kurā nevalda patrona un klienta attiecības); līderi ir relatīvi godīgi; pilsoņi uzticas valdībai un tic panākto kompromisu lietderībai; sociālie un politiskie tīkli organizēti horizontāli; kopienās tiek augstu vērtēta solidaritāte, pilsoniskā iesaistīšanās, kooperēšanās, godīgums; (paš)valdība strādā efektīvi. Turpretī mazāk pilsoniskajos reģionos valda pesimistisks sociālais noskaņojums, ko raksturo vārdi: apātija, bezspēcība, ekspluatācija, neveiksmes; sabiedriskā dzīve organizēta vertikāli; “pilsoniskuma” koncepcija nav cieņā; tikai daži piedalās kopīgā labuma radīšanā; politikā valda patrona un klienta attiecības; kompromisi tiek uztverti negatīvi; sabiedrībā valda konsenss, ka “likumi ir radīti, lai tos pārkāptu”, (paš)valdības strādā neefektīvi.

Statistiski pārbaudot reģionu “pilsoniskuma” saistību ar attīstību, R.D. Putnams secina, ka tā korelē ar pašvaldības darbības efektivitāti stiprāk nekā ekonomiskie faktori, nodaļu “Ekonomiskā attīstība un pilsoniskās tradīcijas” viņš beidz ar bieži citēto teikumu: “Kopsavelkot, ekonomika nav priekšnosacījums pilsoniskuma attīstībai, pilsoniskuma līmenis nosaka ekonomikas attīstību labāk nekā pati ekonomika.”⁷⁰

Saskaņā ar Putnama uzskatiem, šis analizētais brīvprātīgo asociāciju darbības blakusprodukts, kas tieši un pozitīvi ietekmē kopienas un arī reģiona attīstību, ir sociālais kapitāls.

Visi Kolemēna ieteiktie teorētiskie principi kalpo Putnamam par pamatbāzi sociālā kapitāla formulēšanai. Putnamam sociālais kapitāls attiecas uz “sociālo organizāciju iezīmēm, tādām kā tīkli, normas un uzticēšanās, kas veicina darbu un

⁷⁰ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 39. lpp.

sadarbību savstarpējam labumam”⁷¹. Tomēr Kolemēna izpratne kļuva acīmredzama Putnama pārlicībā, ka sociālais kapitāls ir kvalitāte, kas var būt veicinātājs starppersonu sadarbībai. Kā viņš raksta – “strādāt kopā ir vieglāk kopienā, kas ir apveltīta ar ievērojamu krājumu cilvēkkapitāla”⁷². Putnams uzskata, ka šāda iezīme var tikt uzskatīta par kopējo pazīmi tādā mērā, ka tā automātiski var kļūt salīdzināma starp pilsētām, reģioniem un pat valstīm.

Sociālo kapitālu Putnams definē, izmantojot trīs atribūtus: savstarpējības normas, uzticēšanos un iesaistīšanos sociālajos tīklos. Respektīvi – sociālais kapitāls attiecas uz tādām sociālās organizācijas formām kā uzticēšanās, normas un tīkli, kas var uzlabot sabiedrības funkcionēšanas efektivitāti, atvieglojot saskaņotas rīcības.

Putnams parāda sociālā kapitāla īpaši pieejamo “uzticēšanās apjomu” kā galveno resursu, kas raksturo moderno sabiedrību politisko kultūru. Vēl vairāk – uzticēšanās jēdzienu Putnams nereti lieto kā sinonīmu jēdzienam sociālais kapitāls. Uzticēšanās rašanos Putnams redz mazajās grupās, kur notiek personīga mijiedarbe, uzkrājas zināšanas vienam par otru, attīstās savstarpējības normas. Putnams uzskata, ka brīvprātīgo apvienības, kas veicina cilvēku horizontālās saites, izraisa uzticēšanos, normu, kas izraisa starppersonu sasaistīšanos (saistību uzņemšanos). Tā ir arī cildināma norma, kas rada tīkla pazīmi Kolemēna formulējumā. Putnams tomēr sevišķi savieno uzticēšanos un tam līdzās notiekošā savstarpīgumu pilsoniskajā līdzdalībā. Pilsoniskā līdzdalība pieņem pilsonisko tikumu, kas pats par sevi ir pilsoniskās sabiedrības rādītājs. Tātad sociālais kapitāls ir saistīts ar politisko iesaistīšanos, jo īpaši izmantojot brīvprātīgo asociācijas.⁷³

Putnams raksta, ka uzticēšanās rada kooperāciju, kas savukārt vēl vairāk pastiprina uzticēšanos. Viņš to dēvē par “pozitīvo loku”, pretēji apburtajam lokam, ar to apzīmējot neuzticēšanos, izvairīšanos, ekspluatāciju, izolāciju, stagnāciju, kas stiprina viena otru. Šis mehānisms atbilst sociāla kapitāla loģikai: tas aug, to lietojot.

⁷¹ Putnam, Robert D. *The prosperous community*. *The American Prospect*, 4 (13), 1993. p. 35–42. Pieejams: <http://prospect.org/article/prosperous-community-social-capital-and-public-life> [skatīts 2015, 12. marts].

⁷² Turpat, 6. lpp.

⁷³ Tzanakis, Michael. *Social capital in Bourdieu's, Coleman's and Putnam's theory : empirical evidence and emergent measurement issues*. *Educate*. Vol. 13, No. 2, 2013. p. 7. Pieejams: http://wh.agh.edu.pl/other/materialy/672_2014_04_23_13_04_24_Spcial_capital2.pdf [skatīts 2015, 8. marts].

Jo lielāks ir kopienas sociālo tīklu blīvums (kori, saimnieciskās kooperācijas u.c.), jo lielāka varbūtība, ka tās pilsoņi savstarpēji veiksmīgi sadarbosies.⁷⁴

Turpmākajos rakstos, Putnams⁷⁵ pilnībā pārņem Kolemēna uzskatu par saistību starp stipras ģimenes trūkumu un kopienas saitēm, un sociālā kapitāla starppaaudžu kritumu Amerikas Savienotajās Valstīs. (ASV). Putnama sniegtie statistikas dati norāda uz strauji krītošo balsošanas līmeni un iesaistīšanos brīvprātīgo organizācijās ASV. Pamatrādītājs, kas liecina par labu “vientuļās boulingošanas” tēzei, ir laiks, ko ASV pilsoņi velta tradicionālajām kolektīvajām brīvā laika aktivitātēm un līdzdalībai brīvprātīgajās asociācijās (piemēram, dalība vietējās amatieru boulinga līgās, arodbiedrībās, skolu komitejās), kā arī laiks, ko cilvēki velta attiecībām ar draugiem, radiem un kaimiņiem. Viņš ierosina domāt, ka “nacionālais kritums uzticēšanās un iesaistīšanās līmenī varēja turpināties”. Putnams uzsver, ka ASV radās “nepilsoniska” paaudze, ko viņš identificē kā pēckara paaudzi, kas dzimusi pēc Otrā pasaules kara. Respektīvi, Putnamaprāt, ASV piecdesmito un sešdesmito gadu reformas un cilvēktiesību kustības īstenoja Lielās depresijas un Otrā pasaules kara paaudzes, tādēļ ka kritiskajos brīžos tās bija spējīgas veidot pilsoņu asociācijas, kas laika gaitā uzkrāja ievērojamu sociālo kapitālu. Turpretī katra nākamā paaudze ir bijusi daudz individuālistiskāk orientēta un tās locekļi arvien retāk līdzdarbojušies šādās asociācijās, tādā veidā arvien vairāk paliekot ārpus pilsoniskās un sabiedriskās dzīves.⁷⁶

Pētot sociālo uzticēšanos ASV, Putnams uzsver, ka paaudžu gaitā šī uzticēšanās ir samazinājusies, jo jaunāki amerikāņi mazāk uzticas nekā viņu vecāki. Tāpat viņš uzskata, ka sociālās saites ļoti stipri nosaka altruisma līmeni sabiedrībā. Kā vienu no nozīmīgiem iemesliem, kas samazina ASV iedzīvotāju sociālo kapitālu, Putnams min to, ka ir pieaugusi televīzijas skatīšanās. Uz kartes atveidojot sociālo kapitālu, atklājās, ka štatos, kas atrodas tuvāk Kanādai, ir augstāks sociālā kapitāla līmenis. Savukārt štatos, kur agrāk bija izplatīta verdzība – zemāks. Migrācija bija

⁷⁴ Putnam, Robert D. *The prosperous community*. *The American Prospect*, 4 (13), 1993. p. 35–42. Pieejams: <http://prospect.org/article/prosperous-community-social-capital-and-public-life> [skatīts 2015, 12. marts].

⁷⁵ Putnam, Robert D. *The decline of civil society : How come? So what?* The John L. Manion Lecture, Canadian Centre for Management Development, Ottawa, Ontario, 1996. 22 February. Pieejams: <http://publications.gc.ca/collections/Collection/SC91-4-1996E.pdf> [skatīts 2015, 12. marts].

⁷⁶ Putnam, Robert D. *Bowling alone : the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster, 2000. Pieejams: <http://educ709.wikispaces.com/file/view/EDUC+709+Content.pdf> [skatīts 2014, 12. dec.].

saistīta arī ar augstāku sociālo kapitālu. Tāpat Putnams, salīdzinot sociālo kapitālu ar ekonomiskajiem panākumiem, atklāj arī spēcīgu saikni starp augstāko izglītību indivīdiem un sociālo kapitālu.⁷⁷

Putnams izvirza vairākus stratēģiskos plānus ASV sociālā kapitāla palielināšanai. Pagaidām pēdējā lielākā autora publikācija, grāmata "Better Together" (2003), ir veltīta tieši šim jautājumam. Grāmatā, pamatojoties uz 12 gadījumiem, Putnams mēģina identificēt sociālā kapitāla veiksmes vai neveiksmes apstākļus un iemeslus. Galvenie ieteikumi sociālā kapitāla atjaunošanai ir vērsti uz tādas sociālās politikas veidošanu, kas stiprina kopienu, veicinot indivīdu iesaistīšanos kopienas sabiedriskajā dzīvē. Piemēram, skolu programmas būtu papildināmas ar praktiskām zināšanām par to, kā jaunieši var tikt iesaistīti šādā procesā, būtu jāveido ģimenei draudzīgāka nodarbinātības politika, kas indivīdiem nodrošinātu labākas iespējas iekļauties kopienas dzīvē. Tādējādi Putnams atzīst institūciju lomu sociālā kapitāla veidošanā (ar attiecīgas ideoloģijas iekļaušanu, piemēram, izglītības sistēmā, atbalstu sabiedrisko telpu un infrastruktūras nostiprināšanā).

Galvenais veids, kā vairot sabiedrības sociālo kapitālu, ir veicināt tās sadarbību. Kooperācija vispār ir uzskatāma par Putnama galveno ideju un politisko aicinājumu. Tā kā sociālais kapitāls parasti ir dažāda veida pilsonisko (gan brīvā laika aizpildīšanas, gan apzinātu sabiedriski politisko) aktivitāšu neapzināts blakusprodukts, būtiskākais politiskais jautājums ir atbalsta veidošana jebkāda veida kolektīvajām aktivitātēm, ne tikai tā sauktajām sabiedriskā labuma vai sociālajām programmām.⁷⁸

Sociālā kapitāla pētniecībai ir pievērsušies ne tikai atsevišķi zinātnieki, bet arī institūcijas, piemēram, Pasaules Banka, kas secina, ka sociālais kapitāls ir ne tikai institūcijas, attiecības un sociālās mijiedarbības normas, bet visu šo elementu kopa, kas satur sabiedrības eksistenci – saistviela, kas savieno un satur šos elementus kopā.⁷⁹ Lai gan paši par sevi šie sakari nav sociālais kapitāls, par to tie kļūst tikai

⁷⁷ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012. 30. lpp.

⁷⁸ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 42. lpp.

⁷⁹ Rose, Richard. *Getting things done in an anti-modern society : social capital networks in Russia*. Working paper. Vol. 6. The World Bank Social Capital initiative, Washington DC: The World Bank.

tajā gadījumā, ja tiek izmantoti mērķtiecīgi. Tādējādi tiek uzsvērts, ka sociālā vienotība ir ļoti nozīmīga sabiedrībai, lai notiktu ekonomiskā attīstība un šī attīstība būtu ilgtspējīga, un sociālo kapitālu var uzskatīt par īpašu cilvēkkapitāla formu, kas izpaužas starp indivīdiem.

Pasaules Banka izdala divu veidu sociālo kapitālu:

1. saistošo kapitālu, kur pastāv horizontālas saites attiecībā uz cilvēkiem, eksistē sociālā sadarbība un normas, kas ietekmē kopienas darbības ražīgumu un turību. Sociālais kapitāls atvieglo koordinēšanu un sadarbību. Šīs saites dod kopienām identitātes sajūtu un kopīga mērķa sajūtu;
2. savienojošo sociālo kapitālu, kur pastāv vertikālās saites, kas nepieciešamas "tīltveida" attiecībām, pārkāpjot sociālās grupas robežas (religija, tautība, sociāli ekonomiskais statuss u.c.).⁸⁰

Lai arī kritiķi sociālā kapitāla teorētiķiem pārmet, ka pēc būtības ar šo jēdzienu sociālajās zinātnēs nekas jauns netiek pateikts, tiešās un netiešās atsauces uz atsevišķām socioloģijas pamatu licēju (K. Marksa, E. Dirkeima, G. Zimmela, M. Vēbera) teorijām un koncepcijām, tādām kā solidaritāte, altruisms, saistības, uzticēšanās, kopiena, savstarpējība, tīklojums, izvirza sociālo kapitālu sociālo zinātņu priekšplānā. Svarīgi arī tas, ka diskusijā par sociālo kapitālu piedalās gandrīz visas sociālās zinātnes, kas veicina ievērojamu sadarbību un jautājuma izpēti. Vēl jo vairāk – tas, ka sociālā kapitāla jēdziens ir ienācis ne tikai dažādu akadēmisko disciplīnu interešu sfērā, bet arī kļuvis par atpazītu un lietotu terminu sabiedriskajā un politiskajā telpā, liecina par tā sabiedriski politisko potenciālu un zināmu saistību ar pastāvošajām sociālajām attiecībām. Tā vērtības un nozīmes rādītājs ir arī tas, ka sociālais kapitāls kā instruments tiek izmantots sociālo politiku veidošanā un īstenošanā. Tādēļ ir jāturpina teorētiskais un empīriskais darbs pie šīs salīdzinoši jaunās koncepcijas izstrādes, ja reiz uz to tiek liktas tik lielas teorētiskās un politiskās cerības.⁸¹

Pieejams: <http://siteresources.worldbank.org/INTSOCIALCAPITAL/Resources/Social-Capital-Initiative-Working-Paper-Series/SCI-WPS-06.pdf> [skatīts 2015, 26. marts].

⁸⁰ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012. 15. lpp.

⁸¹ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 43. lpp.

Sociālais kapitāls ir jāsaprot kā attiecību konstrukcija, kuras resursiem var piekļūt, ja indivīdi ne tikai izveidojuši saites ar citiem, bet to starpā valda uzticēšanās un kopīgas vērtības. Sociālais kapitāls piemīt ne tikai indivīdam, bet gan visai sabiedrībai. Galvenie sociālā kapitāla elementi ir sociālie tīkli, kopējās normas un pārliecība, kā arī uzticēšanās. Sociālā kapitāla elementi kļūst par sociālo kapitālu tikai tad, kad tos izmanto mērķtiecīgi.⁸² Tātad – sociālais kapitāls ir šādas normas un tīkli, kas cilvēkiem ļauj veidot veiksmīgas kolektīvās attiecības un kopējas rīcības.

Sociālais kapitāls pamatā ir pozitīvs resurss, kas palīdz grupai veidoties un attīstīties. Intensīva sociālā kapitāla lietošana veicina grupu, kopienu un reģionu sociālo un ekonomisko attīstību, jo indivīdi uzticas viens otram un institūcijām, spēj kooperēties savstarpēji izdevīgu uzdevumu veikšanai. Ja indivīdiem sakrīt sadarbības principi, tie var šo spēju izkopt dažāda veida kopienās, piemēram, darbojoties kultūras institūciju organizētās programmās, apmācībās, kolektīvos u.c. No tā var secināt, ka sociālais kapitāls nereti ir šādu sociālo prakšu, grupu neformālo aktivitāšu neplānots blakusprodukts.

Viena no sociālā kapitāla pieejām to skata kā sociālās grupas pazīmi, kas raksturo pašu struktūru, un līdz ar to, pēc būtības, ir vērtīga tikai šajā struktūrā. Lai pārvarētu šo sociālā kapitāla koncepcijas noslēgtību un parādītu, kā sociālais kapitāls var “migrēt” no atsevišķiem kolektīviem uz plašākām sociālajām grupām, kopienām, reģioniem, nācijām, sociālais kapitāls tiek “dalīts” trīs tipos: saliedējošajā, vienojošajā un institucionālajā.

Otra sociālā kapitāla pieeja akcentē sociālo kapitālu kā individuālo resursu, kuru indivīds iegūst, pievienojoties grupai. Lai arī tiek runāts par grupas sociālo kapitālu, tas netiek izvērsti analizēts. Šajā gadījumā uzsvars tiek likts uz to, ka sociālais kapitāls labumu var nest tikai indivīdam.

Abu pieeju autori atzīst, ka sociālā kapitāla ražošanā un atražošanā būtiska nozīme ir tradīcijā iesakņotām kultūras normām. Sociālā kapitāla teorijā un pētnieciskajā literatūrā sociālajam kapitālam piedēvēts sociālās attīstības veicinātāja spēks, tas var būt nozīmīgs kopienas, reģiona, valsts ekonomiskās, politiskās un sociālās attīstības resurss.⁸³

⁸² Igaune, Edīte. *Sociālā kapitāla izmantošanas iespējas Pierīgas reģionā = Possibilities of using social capital in Pierīga region : summary of doctoral thesis for the scientific degree*. Promocijas darba kopsavilkums ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā grāda iegūšanai / zin. vad. Voldemārs Strīķis. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2010, 15. lpp.

⁸³ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā*, 44. lpp.

Spilgtāko šo virzienu pārstāvju sociālā kapitāla koncepciju izvērtējumu var iedalīt konspektīvā tabulā.

Tabula Nr. 2. Sociālā kapitāla koncepciju izvērtējums⁸⁴

Teorēt. modelis	Autors	Sociālā kapitāla koncepcijā	
		Pozitīvais	Negatīvais
Neomarksistskais	P. Burdjē	+ sociālo kapitālu uztver kā ieguvumu; + sociālo kapitālu skata ciešā kontaktā ar citām kapitāla formām; + veiksmīgi sasaista ekonomikas jautājumus ar tādiem, kuri tiek uzskatīti par nesaistītiem ar ekonomiku.	– nepilnīgi izvērstā sociālā kapitāla koncepcija, nav veikti empīriski pētījumi; – sociālā kapitāla attīstībā varai (valdībai) piešķir ļoti neelastīgas nākotnes redzējumu.
Neoliberalais	Dž.S. Kolemens	+ sociālo kapitālu skata kā rīcības avotu, ir racionāla pieeja sociālā kapitāla izpētē; + izvērstā sociālā kapitāla un cilvēkkapitāla savstarpējo sakarību analīze.	– sociālo kapitālu neuztver kā vienotu veselumu; – sociālā kapitāla definējums ļoti plašs, kas apgrūtina jēdziena sapratni.
	R. Putnams	+ augstu novērtē kolektīva lomu sociālā kapitāla radīšanā, īpaši – sabiedrisko institūciju un organizāciju lomu; + sociālo kapitālu skata kā pašvaldību darbības un reģionālās attīstības elementu; + analizē sabiedrisko aktivitāšu līmeņa un individuālisma savstarpējās sakarības un to ietekmi uz sociālo kapitālu sabiedrībā.	– sociālo kapitālu vairāk uztver kā procesu, mazāku vērtību piešķir rezultātam; – sociālā kapitāla jēdziens ir plašs, attiecināms uz neviendabīgu telpu; – netiek novērtēta valstisko procesu loma sociālā kapitāla attīstībā.

Vairākas zinātnieku idejas sociālā kapitāla izpētē pārklājas, taču katrā no tabulā analizēto autoru koncepcijām ir savs oriģinālais redzējums. Šīs sociālā kapitāla teorijas ir pamatā daudzu zinātnieku, pētnieku darbiem par sociālo kapitālu.

⁸⁴ Pēc Pelše, Modrīte. *Sociālā kapitāla attīstības iespējas Zemgalē : promocijas darba kopsavilkums ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā grāda iegūšanai*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2007, 15. lpp.

3. IZGLĪTĪBAS, NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS UN SOCIĀLĀ KAPITĀLA SAVSTARPĒJĀ SAISTĪBA

Izglītība visplašākajā perspektīvā ir nebeidzams, atvērts process – attīstot autonomu dzīvesveidu tik daudzās dzīves sfērās, cik vien tas ir iespējams. Tas ietver gan profesionālo un privāto sfēru, gan līdzdalību sociālajā un kultūras dzīvē. Mūsdienu spraiģajā attīstības gaitā indivīdam, kurš spēj rīkoties un spriest un kam raksturīga pašnoteikšanās un neatkarīgs dzīvesveids, ir nepieciešamība vairāk nekā tikai saņemt un uzkrāt zināšanas. Viņam ir nepieciešama pašiniciatīva un darbs, iespēja darboties/mācīties kopā ar citiem arī ārpus formālās izglītības sistēmas. Neformālā kultūras izglītība ir noteikta daļa no šī plašā skatījuma uz izglītības un mācību procesu.

Mūsdienās jautājums par izglītības lomu, ietekmēm un jaunu dimensiju meklējumiem visā pasaulē ir kļuvis par vienu no centrālajiem ilgspējīgas attīstības jautājumiem. Ar vārdu “izglītība” jau labu laiku saprot ko vairāk nekā vien izglītību skolā, tādējādi neformālās izglītības veidi/modalitātes kļūst arvien svarīgāki.⁸⁵ Savukārt tādas kultūras iestādes kā muzeji, koncertzāles, kultūras nami, bibliotēkas, arvien biežāk tiek dēvētas par kopienu kultūras un izglītības centriem, tādā veidā tieši norādot, kāda ir to primārā funkcija (īpaši reģionos) un tiek identificētas kā potenciālais sociālā kapitāla ģenerēšanas resurss.⁸⁶

Kultūrizglītība gan formālajā, gan neformālajā aspektā, tāpat kā kultūras patērēšana, ir neatņemama daļa no sabiedrības pieņemtajām normām, tīklojumiem un pilsoniskās līdzdalības, ko, piemēram, R. Putnams identificē kā nozīmīgu sociālā kapitāla stiprināšanas aspektu.⁸⁷ Bieži visi šie sociālie labumi ir savstarpēji saistīti un tiem vēl var pievienot daudzus citus atzītus un nereti minētus kultūras ietekmes rādītājus, piemēram, zināšanas un prasmes, pašapziņas celšanos, garīgo bagātināšanos, kultūras kompetenci, kā arī kultūrizglītību.

⁸⁵ Lindner, Martin. *Diversity of learning environments – Bridges between formal, non-formal and informal learning environments*. Pieejams: www.viauc.com [skatīts 2015, 24. febr.], 5. lpp.

⁸⁶ Daly, Siobhan. *Social capital and the cultural sector*. Centre for Civil Society. London School of Economics. 2005. Pieejams: <http://www.sportni.net/sportni/wp-content/uploads/2013/03/SocialCapitalandtheCulturalSector.pdf> [skatīts 2015, 24. apr.], 16. lpp.

⁸⁷ Putnam, Robert D. *Bowling alone : the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster, 2000. Pieejams: <http://educ709.wikispaces.com/file/view/EDUC+709+Content.pdf> [skatīts 2015, 20. janv.], 2. lpp.

Kopš sešdesmitajiem gadiem ekonomika ir mainījusies, pārkāpusi gan savas, gan citu sociālo zinātņu tradicionālās robežas, izplešot savu ekonomisko pieeju uz tādām neekonomiskām sfērām kā dažādas pārvaldības izvēles iespējas, kā arī individuālā cilvēkkapitāla pieejas izmantošanai izglītības un indivīda prasmju pētniecībā.⁸⁸ Sociālais kapitāls ir pilsoniskās sabiedrības pamats. Tas veidojas dažādos starppersonu ikdienas mijiedarbību krustpunktos. Tas nepieder organizācijām, ekonomikai vai valstīm, lai gan visi var gūt no tā labumu. Sociālais kapitāls ir fundamentāls fenomens. Tas rodas, cilvēkiem veidojot sociālos sakarus un tīklojumus, kam pamatā uzticēšanās, savstarpēja mijiedarbība un dažādas rīcības normas. Bez kvalitatīvas sociālās bāzes nav iespējams veidot pilnvērtīgu sabiedrību. Tiek pat uzskatīts, ka sociālais kapitāls sabiedrībai ir tikpat vitāli svarīgs kā valoda.⁸⁹

Pētījumi par sociālo ietekmi kultūras nozarē joprojām ir agrīnā attīstības stadijā. Piemēram, Ilinoisas universitātes profesors Džons Hemingvejs (*Hemingway John*), analizējot kultūru un sociālā kapitāla attiecības, secina, ka “mēs joprojām nezinām pietiekami daudz par to, kā izklaide un kultūras patēriņš ir saistīts ar sociālo kapitālu kopumā. Citiem vārdiem sakot, nav droša definējuma, tieši kuras un kādas ir tās aktivitātes, kas veicina, piemēram, personu savstarpēju uzticēšanos, tīklojumu veidošanu vai rosina atvērtai sociālai komunikācijai. Skaidrs ir tas, ka attīstās pētījumi šajā jomā un ka, tos skatot kopainā, veidojas vispārināts redzējums par attiecībām starp kultūras nozari un sociālo kapitālu, kas ļauj uzkrāt zināšanas tālākiem pētījumiem.”⁹⁰

Analizējot ievērojamu daudzumu literatūras un avotu, nācās konstatēt, ka ir atsevišķi pētījumi par izglītības kopsakarībām ar sociālo kapitālu, taču nav tieši attiecināmu pētījumu un teoriju saistībā ar kultūrizglītības (gan formālas, gan neformālas) korelāciju ar sociālo kapitālu. Tādēļ šajā nodaļā pirmām kārtām tiks skatīta izglītības savstarpējā saistība ar sociālo kapitālu, bet secinājumus par neformālo kultūrizglītību var pārņemt un aizgūst no secinājumiem par izglītību kopumā. Savukārt nākamajā nodaļā tiks piedāvāts, teorijā balstīts un maģistra

⁸⁸ Fine, Ben. *Eleven Hypotheses on the Conceptual History of Social Capital : A Response to James Farr. Political Theory*, 35, No. 1, Feb., 2007, p. 47–53.

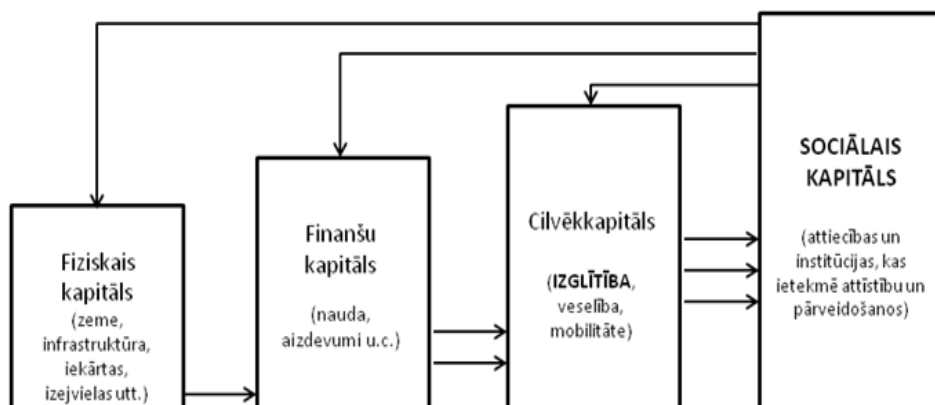
⁸⁹ Cox, Eva. *A truly civil society. Australian. Broadcasting Corporation* 1995. 8. lpp. Pieejams: http://www.crcresearch.org/files-crcresearch/File/cox_95.pdf [2015, 22.marts].

⁹⁰ Hemingway, John L. *Leisure, Social Capital, and Democratic Citizenship. Journal of Leisure Research*, 1999, No. 31 (2): 150–165.

darba ietvaros izstrādāts, sociālā kapitāla novērtējuma modelis neformālās kultūrizglītības programmām.

Lai skatītu neformālās kultūrizglītības un sociālā kapitāla kopsakarības, vispirms ir jāpēta/jāvērtē izglītības plašākā nozīmē un sociālā kapitāla savstarpējie sakari, atbilstība un ietekme. Jo vairāk tādēļ, ka pašos pamatos sociālā kapitāla teorētiskā bāze sakņojas tieši skolu pētījumos, kad Dž. Kolemens savā 1988. gada pētījumā “Social Capital in the Creation of Human Capital” par galveno uzdevumu izvirzīja pētīt faktoros, kas nosaka atšķirīgas dažādu sociālo grupu skolēnu sekmes, līdzdalību sabiedrības sociālajās struktūrās, uzticēšanos institūcijām utt. Šie pētījumi bija vieni no pirmajiem, kas sociālā kapitāla kontekstā runāja par apkārtējās vides fona (ģimenes, draugu, tādu sociālo grupu kā sporta un mākslas klubi u.c.) būtisko lomu skolēna sekmju veicināšanā un veselīgas, atvērtas personības izveidē. Kolemēna vērtējumā apkārtējais fons, indivīdu un grupu sociālā mijiedarbība, uzticēšanās, līdzdalība tīkļos tiek uzskatīta par daudz nozīmīgāku nekā, piemēram, valsts resursu ieguldījums konkrētajā izglītības iestādē. Ar šo skolu pētījumu sociālajās teorijās tika ieviests sociālā kapitāla jēdziens un līdztekus tradicionāli zināmajiem kapitāla veidiem – fiziskajam kapitālam, finanšu kapitālam un cilvēkkapitālam – ienāca sociālais kapitāls.

Tālāk redzamajā attēlā uzskatāmi pausts, ka sociālais kapitāls ieņem īpašu vietu mijiedarbībā, kas tieši saistīta ar visiem pārējiem kapitāla veidiem. Savukārt attiecīgi arī redzams, ka pārējiem trim kapitāla veidiem savstarpējās saites ir ierobežotas.

Attēls Nr. 3. Kapitāla formu savstarpējā mijiedarbība⁹¹

⁹¹ Pēc Edītes Igaunes. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*.

Analizējot sociālā kapitāla un izglītības kopsakarības, visupirms jāpiemin teorētiskie pirmsākumi – cilvēkkapitāls un tā loma korelācijā ar sociālo kapitālu. Vēl jo vairāk tādēļ, ka pirms tika attīstītas sociālā kapitāla teorijas, analizējot cilvēka darbaspējas, tika runāts par cilvēkkapitālu, kas, kā redzams attēlā Nr. 3 ir viena no kapitāla formām, kas tiešā veidā ietekmē un veido sociālo kapitālu.

Cilvēkkapitāls ir kapitāla paveids, kas cieši saistīts ar cilvēku. To rada jebkura darbība, kas spēj paaugstināt indivīda ražošanas/radīšanas spējas un kā trīs galvenos tā veidošanas faktoros tradicionāli izdala izglītību, veselības aprūpi un mobilitāti. Par cilvēkkapitāla kritēriju parasti uzskata izglītību un apmācību. Cilvēkkapitālu iedala divās formās:

- individuālā forma, kurā iekļaujas izglītība, prasmes, pieredze, arī radošums un reizēm pat sava veselība;
- sabiedriskā forma, kurā individuālais kļūst par visas sabiedrības īpašumu, piemēram, zināšanu krājumi grāmatās, žurnālos un citos mūsdienu medijos.⁹²

Tā kā maģistra darba galvenais interesējošais objekts ir neformālā kultūrizglītība un tās nozīme sociālā kapitāla stiprināšanā, skatot cilvēkkapitālu, padziļināti tiek pievērsta uzmanība tikai izglītības aspektam.

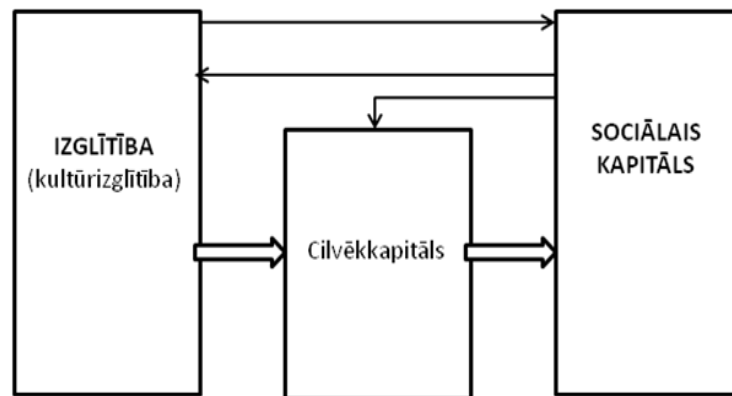
Dž. Kolemens savu izglītības pētījumu rezultātu interpretācijā izmantoja sociālās apmaiņas un racionālās rīcības teorijas, par paraugu ņemot cilvēkkapitāla koncepciju. Arī Pasaules Bankas pētījumos par sociālo kapitālu⁹³ tiek atzīts, ka sociālā vienotība ir ļoti nozīmīga sabiedrībai un sociālais kapitāls ir uzskatāms par īpašu cilvēkkapitāla formu, kas izpaužas attiecībās starp indivīdiem. Dž. Kolemens uzskata, ka cilvēkkapitāls ir cilvēkam piederošas spējas, bet sociālais kapitāls – cilvēku uzdevums, ar kuriem mijiedarbībā darām darbus, risinām problēmas. Tātad jēdziens “sociālais kapitāls” tiek asociēts ar tiem ieguvumiem, ko var gūt indivīds, ģimene, sociālās grupas un kopienas no sabiedrības, ciešām savstarpējām saitēm, kas palīdz risināt dažādas problēmas.⁹⁴

⁹² Ahn, Toh-Kyeong and Elinor Ostrom. *The Meaning of Social Capital and Its Link to Collective Action*. No: Handbook of social capital : the troika of sociology, political science, and economics. Cheltenham, Glos, UK: Edward Elgar, 2009, p. 28.

⁹³ Resurss: <http://web.worldbank.org>.

⁹⁴ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012.

Dž. Kolemēna pētījumi par bērnu audzināšanu ģimenē un skolēnu izglītošanu skolā labi ilustrē cilvēkkapitāla un sociālā kapitāla darbību un ietekmi individuālajā līmenī. Viņš pierāda ciešas kopsakarības starp vecāku izglītības līmeni (kas ir cilvēkkapitāla galvenais veidojošais faktors) un bērnu potenciālu veidot stipru sociālo kapitālu. Dž. Kolemēns, salīdzinot līdzīga ekonomiskā statusa ģimenes un skolas, atzīst, ka labākus rezultātus uzrāda tie bērni, kas aug tādās ģimenēs, kuru vecāki spēj viņiem veltīt pietiekami daudz sociālo resursu (laiku un uzmanību) un apmeklēt tādas skolas, kuru vide vairākos veidos ir sasaistīta ar dažādiem kopienas sociālajiem veidojumiem⁹⁵ Tātad – tas nodrošina labākas izredzes iegūt lielāku cilvēkkapitālu. No tā secināms, ka pastāv savstarpēja saistība šo trīs elementu – izglītības, cilvēkkapitāla un sociālā kapitāla – blokā.

Attēls Nr. 4. Izglītības nozīme un ietekme cilvēkkapitāla un sociālā kapitāla kontekstā.⁹⁶

Attēlā Nr. 4 ir shematiski attēlots, ka prioritāri izglītība (arī neformālā kultūrizglītība) veido un ietekmē cilvēkkapitālu, kas tālāk veido sociālo kapitālu. Tomēr ir arī pretēja kustība – atgriezeniskā saite. Laikā, kad cilvēkkapitāla saites ir ierobežotas vienā virzienā, sociālajam kapitālam pastāv gan tieša ietekme uz izglītību, gan arī izglītībai nepastarpināta ietekme uz sociālo kapitālu.

Līdzīgi arī P. Burdjē savā teorijā sociālo kapitālu saista ar indivīdu jeb cilvēkkapitālu. Tas ir atsevišķa indivīda vai grupas resurss un var tikt uzskatīts par produktīvu, ja tas palīdz palielināt indivīda vai grupas labklājību. Tāpat kā cilvēkkapitālu to nevar pilnībā izmantot. Līdzīgi ir arī ar kultūrizglītību gan

⁹⁵ Dijkstra, Anne Bert, Veenstra rene and Peschar Jules Lambert. *Social capital. functional communities around high schools in the Netherlands*. In: Creation and returns of social capital : a new research program. London; New York: Routledge, 2004, p. 120.

⁹⁶ Autores veidots attēls.

formālā, gan neformālā līmenī, kas līdztekus normām, kas tiek iemācītas un nodotas ģimenē, veidojot kultūras kapitālu, kas ir Burdjē galvenais pētījumu objekts, un cieši korelē ar sociālo kapitālu. Kultūras kapitālu viņš vērtē kā pozitīvu apkārtējo vidi veidojošu fenomenu.

Tātad var secināt, ka izglītības, cilvēkkapitāla un sociālā kapitāla mijiedarbība ir nenoliedzama un cieša. Bet vienlaikus ir arī būtiski akcentēt galvenās atšķirības: cilvēkkapitālu ietekmē izglītības piedāvājums, bet sociālais kapitāls atšķiras ar to, ka, lai arī to pamatā nosaka sociālā vide (sociālie tīkli), vienlīdz liela nozīme ir arī izglītības iespējām, kas viennozīmīgi izvirza sociālā kapitāla teorijas dominējošā pozīcijā un dod daudz plašākas interpretācijas un pētījumu iespējas.

Pētot un mērot sociālo kapitālu, tradicionāli galvenā uzmanība tiek pievērsta tā ietekmes ekonomiskajiem aspektiem un ieguvumiem, tomēr ir arī vairāki tādi zinātnieku un speciālistu darbi, kas pētījuši izglītības un sociālā kapitāla savstarpējās kopsakarības. Šie pētījumi nereti ienes dažkārt pat pārsteidzošas atziņas. Tomēr, lai arī cik dažādi būtu pētījumu virzieni, lielākoties visos vairāk vai mazāk ir uzsvērtā izglītības nozīme sociālā kapitāla stiprināšanā.

Piemēram, Hārvardas universitātes profesors Edvards Glasers (*Edward Laibson Glaeser*) kopā ar citiem autoriem, pētot sociālā kapitāla cēloņus un ietekmi sabiedrībā, aizstāv sociālā kapitāla definīciju, kas balstās uz indivīdu, jo uzskata, ka izmaiņas sabiedrībā veic indivīdi. Līdztekus daudzām un dažādām niansēm ap un par sociālo kapitālu viņš īpaši pēta un uzsver izglītību kā vienu no galvenajiem sociālā kapitāla mēriem.⁹⁷ Profesors, analizējot kopienu sociālo kapitālu, nonācis pie secinājuma, ka indivīdi, kas strādā darbu, kas saistīts ar cilvēkiem, sociāli ciešas un uzticības pilnas attiecības vērtē augstāk un velta vairāk laika sociālo attiecību veidošanai darbā un ārpus tā. Tas nevilšus liek domāt par kultūras un kultūrizglītības jomā strādājošo darba specifiku – darbu ar sabiedrību, kas nereti notiek tiešā kontaktā. Tātad jāsecina, ka kultūras jomas darbinieku un speciālistu darbība tiešā veidā jau uzskatāma par īpašu darbības sfēru, kas ar dažādu aktivitāšu, piemēram, neformālo kultūrizglītības programmu starpniecību, veicina sociālo kapitālu.

⁹⁷ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012, 32. lpp.

E. Glasers interesantā aspektā aplūko arī izglītības un etniskā viendabīguma faktoros, kas ir cieši saistīti ar sociālā kapitāla veidošanos. Augstāka izglītība korelē ar augstāku sociālo kapitālu, savukārt lielāka etniskā dažādība to mazina.⁹⁸

Līdzīgi E. Glaseram arī R. Putnams ASV veiktajos pētījumos, salīdzinot sociālo kapitālu ar ekonomiskajiem panākumiem, atklāj spēcīgu saikni starp augstākas izglītības indivīdiem un sociālo kapitālu. Ienākumi bija augstāki, bet sociālā nevienlīdzība štatos ar augstu sociālo kapitālu – zemāka.⁹⁹

Cits zinātnieks – ASV sociologs Patriks Hellers (*Patrick Heller*), veica pētījumus par Kerelas štatu Dienvidindijā, kas ilgstoši uzrāda visaugtākos un labvēlīgākos rādītājus izglītības, dzīves ilguma u.c. jomās. Pētījums vairāku gadu garumā liecināja, ka šajā štatā galvenais sociālo kapitālu veicinošais instruments izrādījās valsts politikas nostāja un vadlīnijas, kas radīja apstākļus, kuri palīdzēja dažādām sociālajām grupām organizēties savās kolektīvajās interesēs. Pētot augstos izglītības rādītājus, Hellers nonāca pie secinājuma, ka Kerelas štatā izglītības iestādes darbojas vienlaikus arī kā kopienu centri un līdztekus formālajai izglītībai šeit pieejamas arī valsts atbalstītas dažādas neformālās izglītības formas kā dažādi interešu klubi, amatniecības nodarbības u.c., tai skaitā, arī dažādas kultūrizglītības iespējas.¹⁰⁰

Tātad secināms, ka skolas/izglītības iestādes kļūst daudz efektīvākas, ja to darbībā aktīvi piedalās arī pārējie sabiedrības locekļi (vecāki, vietējie iedzīvotāji u.c.). Sabiedrībā, kur vecāki un vietējie iedzīvotāji izrāda aktīvu interesi par bērnu izglītošanu un sekmēm, arī skolotāji ir vairāk atbildīgi par savu darbu, skolēni gūst labākas atzīmes un veiksmīgāk tiek izmantotas skolas iekārtas. Savukārt tā sabiedrības daļa, kas iesaistās neformālajās izglītības formās kļūst saliedētāka, labvēlīgāka un atbalstošāka.

Kolumbijas universitātes profesors Kriss Loins (*Chris Loynes*), kurš savos pētījumos orientējas tieši uz ārpuselpu (*ourtdoor*) mācīšanās nozīmes izpēti,

⁹⁸ Glaeser, Edward L., David Laibson, Bruce Sacerdote. *The Economic Approach to Social Capital*. The Economic Journal. Nr. 112, 2002. Pieejams: <http://scholar.harvard.edu/files/glaeser/files/economicapproachsocialcapital.pdf> [skatīts 2015, 11. apr.].

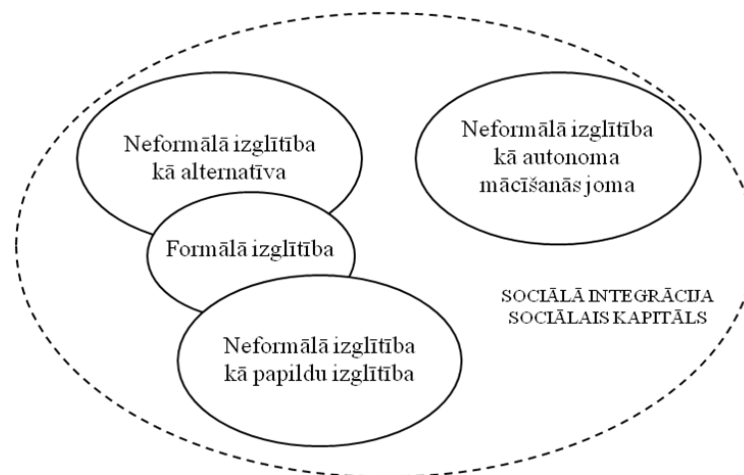
⁹⁹ Putnam, Robert D. *The prosperous community*. The American Prospect, 4 (13), 1993, p. 35–42. Pieejams: <http://prospect.org/article/prosperous-community-social-capital-and-public-life> [skatīts 2015, 12. marts].

¹⁰⁰ Heller, Patrick. *Social Capital as a Product of Class Mobilization and State Intervention : Industrial Workers in Kerala, India*. World Development. Nr. 24 (6), 1996. Pieejams: <http://staffweb.ncnu.edu.tw> [skatīts 2015, 12. marts].

analizējis Skotijā notikušu mūzikas studiju audzēkņu (18–25 gadus vecu) vasaras nometni,¹⁰¹ kur līdztekus vasaras prakses treniņiem tiek piedāvātas arī neformālās izglītības iespējas, lai veicinātu jauniešu garīgo vērtību stiprināšanu un pilnveidi (*promote the spiritual development*) mūzikas izpratnē. Pēc šīs nometnes tika aptaujāti audzēkņu mentori un institūcijas/organizācijas, kuras šie audzēkņi pārstāvēja. Pētījums parādīja, ka mentori un organizāciju pārstāvji atzina šādu formālās un neformālās kultūrizglītības sintēzi par ļoti efektīvu, un citu secinājumu starpā tika minēta arī audzēkņu sociālā kapitāla stiprināšana, kas izpaudās kā dzīves pamatvērtību un personības stiprināšana, aktivizēta interese par iesaisti dažādās kultūras un sociālajās organizācijās, vēlme pašiem kļūt par citu jauniešu mentoriem.¹⁰² Tas norāda uz neformālās izglītības, kultūrizglītības būtisko lomu arī kā formālās izglītības palīginstrumentam un akcentē šīs mijiedarbības nozīmi jauniešu sociālā kapitāla stiprināšanā. Šajā kontekstā angļu sociologi Dorins Festeu (*Dorin Festeu*) un Barbara Umberstone (*Barbara Umberstone*), atsaucoties uz Eiropas Komisijas izstrādātajām stratēģijām un Mūzizglītības memorandu, uzsver neformālās izglītības (arī kultūrizglītības) stiprināšanas nepieciešamību, kā arī norāda uz nepieciešamību to ciešāk saistīt ar formālo izglītību un veidot to kā konstantu palīglīdzekli vai alternatīvu pilnvērtīgas izglītības mūža garumā nodrošināšanai. Pētījuma autori, analizējot formālās un neformālās izglītības savstarpējību, izdala divus saikņu modeļus, kur vienā neformālā izglītība korelē ar formālo izglītību, bet otrā neformālā izglītība pastāv kā autonoma joma.

¹⁰¹ Higgins, Peter, Chris Loynes. *On the nature of outdoor education*. Scottish Natural Heritage, 1997. Pieejams: <http://www.docs.hss.ed.ac.uk/education/outdoored.pdf> [skatīts 2015, 26. apr.].

¹⁰² Festeu, Dorin and Barbara Umberstone. *Non-formal education through outdoor activities guide*. The European Institute for Outdoor Adventure and Experiential Learning. Buckinghamshire 2006, Pieejams: https://www.academia.edu/1461926/Non-formal_education_through_outdoor_education_in_Europe [skatīts 2015, 26. apr.], 204. lpp.

Attēls Nr. 5. Neformālās mācīšanās loma saistībā ar formālo izglītību¹⁰³

Tādējādi Dorins Festeu un Barbara Umberstone raksturo neformālo mācību vidi kā autonomu apmācību jomu, kas sociālās integrācijas ietvaros būtiski bagātina vai papildina formālo mācību vidi. Šajā kontekstā neformālā mācīšanās, neformālā kultūrizglītošanās tiek skatīta kā instruments, kas veicinātu arī sociālo mācīšanos un saiti ar reālo dzīvi, kā arī saites ar autentisku pieredzi un izglītojamā orientēšanu uz zināšanu un vērtību kritisku atspoguļojumu. Rezultātā autori izdala piecus argumentus, kas apkopo neformālās izglītības nozīmi:

- tā veicina būtisku prasmju un zināšanu apguvi;
- tā bagātina mācību vidi: pievieno vērtības, personīgas pieredzes un kritiskas pārdomas pilsoniskajā izglītībā;
- paplašina pilsoņu iesaistīšanās spektru, un tam ir “piltuves” ietekme uz institucionālo politiku;
- tā ir spēcīgs sociālās integrācijas instruments;
- tā ir efektīva komunikācijas un intervences metode.¹⁰⁴

No cita skatpunkta šo tēmu analizē divi vadošie Pasaules Bankas ekonomisti – Stefans Knaks (*Stephen Knack*) un Filips Kīfers (*Philip Keefer*), kas veica pētījumu par sociālā kapitāla ietekmi uz izaugsmi. Kā mērs šajā pētījumā tika izmantoti Pasaules Vērtību aptaujas rezultāti no aptuveni 29 valstīm. Tika vērtētas

¹⁰³ Autores veidots attēls pēc Festeu, Dorin and Barbara Umberstone. *Non-formal education through outdoor activities guide*.

¹⁰⁴ Festeu, Dorin and Barbara Umberstone. *Non-formal education through outdoor activities guide*. The European Institute for Outdoor Adventure and Experiential Learning. Buckinghamshire 2006, Pieejams: https://www.academia.edu/1461926/Non-formal_education_through_outdoor_education_in_Europe [skatīts 2015, 26. apr.], 19. lpp.

tādas pozīcijas kā uzticēšanās, pilsoniskās normas un asociācijas (līdzdalība organizācijās). Viens no galvenajiem secinājumiem, pie kā nonāca minētie autori, bija atziņa, ka uzticēšanās un pilsoniskās normas ir spēcīgākas valstīs ar augstāku attīstības līmeni, pastāvot institūcijām, kas efektīvi kontrolē līderu darbības, kā arī labāk izglītotās un etniski homogēnās valstīs. Tika gūta atziņa, ka augstāks izglītības līmenis ir saistīts ar uzticēšanos, kas ir viens no būtiskākajiem sociālā kapitāla indikatoriem.¹⁰⁵

Irāņu sociologs Sadegs Imandousts (*Sadegh Bafandeh Imandoust*), pētot tālākizglītības ietekmi uz sociālo kapitālu Pyame Noor universitātes 450 filiālēs, secina, ka, pirmkārt, fokuss uz sociālo kapitālu dod iespēju iestādēm izvērtēt nemateriālo ieguldījumu vērtību nozīmi sociālajā likumdošanā, otrkārt, zinātnieks uzskata, ka atvērta tipa tālākizglītība un tās programmas gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi ietekmē to ieguvēju un sociālo kapitālu visā valstī. Uzsvars uz sociālo kapitālu ļauj tiešāk pārbaudīt indivīdu un grupu kapacitāti, lai veidotu īpašas saiknes un tīklojumus starp indivīdiem, grupām valstiskā līmenī. Imandousts uzsver, ka ar šo pētījumu ir radīts jauns skatījums uz tālākizglītības nozīmi ne tikai indivīdu, bet jau kopienā un līdz ar to arī visas valsts sociālā kapitāla stiprināšanā.¹⁰⁶

Līdzīgi arī ekonomikas profesore Modrīte Pelše, pētot sociālā kapitāla attīstības iespējas Zemgalē, kā vienu no svarīgiem ieteikumiem izvirza mūžizglītības sistēmas izveidi. Pelše uzsver, ka, stiprinot un veidojot šādu neformālo izglītības formu izveidi, vietējās pašvaldības iegūs zinošākus iedzīvotājus, kas šīs zināšanas spēs izmantot savā ikdienas un saimnieciskajā darbībā, radot papildu ienākumus gan savai saimniecībai, gan vietējai pašvaldībai. Tas ietekmētu arī psiholoģiskā klimata uzlabošanu vietējā sabiedrībā. Pētījumā arī tiek uzsvērta šādu neformālo izglītības formu jeb programmu cieša un konsekventa tīklojuma izveides nozīmība, jo indivīdu pieaugošais sociālais kapitāls vairāk koncentrēsies teritorijās ap izglītības iestādēm, kuras iesaistīsies šajā procesā. Tālākajās vietās tas būs mazāk izteikts, jo programmu pieejamības barjera prasa

¹⁰⁵ Knack, Stephen and Philip Keefer. *Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation*. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 112, No. 4, Nov., 1997, pp. 1251–1288. Pieejams: https://hec.unil.ch/docs/files/21/280/knack_keefer_1997.pdf [skatīts 2015, 12. marts].

¹⁰⁶ Imandoust, Sadegh Bafandeh. *Relationship between Education and Social Capital*. International Journal of Humanities and Social Science. Vol.1 No.12; September 2011. Pieejams: http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_1_No_12_September_2011/8.pdf [skatīts 2015, 23. febr.].

lielāku pašiniciatīvu no cilvēka. No tā tiek secināts, ka valsts var paātrināt sociālā kapitāla veidošanos, atbalstot dažādas izglītības institūcijas (arī neformālās), kurās sākotnēji veidojas sociālais kapitāls.¹⁰⁷

Tātad pēc šo un citu autoru pētījumu analīzes secināms, ka izglītība kā tāda un īpaši neformālā izglītība, tai skaitā arī neformālā kultūrizglītība, ir ciešā, abpusējā mijiedarbībā saistītas ar sociālā kapitāla stiprināšanu.

Nojaucot fiziskās barjeras starp formālo un neformālo izglītību, ir sperts nākamais solis, lai sekmētu savstarpēju mijiedarbību un sinerģiju starp dažādām mācību vidēm.

Kultūras laukā indivīds var papildināt savus kapitālus, iegūstot tādus resursus kā pazīšanās, komunikācija, sakari, prestižs, cieņa, identitāte, zināšanas, izglītība, labsajūta, pašrealizācija, pašapziņa u.c.

¹⁰⁷ Pelše, Modrīte. *Sociālā kapitāla attīstības iespējas Zemgalē : promocijas darba kopsavilkums ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā grāda iegūšanai*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2007, 42. lpp.

4. SOCIĀLĀ KAPITĀLA NOVĒRTĒJUMA INDIKATORI NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS KONTEKSTĀ

Lai arī sociālā kapitāla jomā (galvenokārt, ekonomiskajā un reģionu attīstības aspektā) ir jau veikts daudz pētījumu un ir plaša teorētiskā bāze, sociālā kapitāla nozīmīgākā problēma jeb ēnas puse joprojām ir tā, ka nav vienotības par to, kā to vērtēt, ko nosaka koncepta daudzdimensionālais raksturs. Tradicionāli un galvenokārt tiek izmantotas divas vērtēšanas pieejas: uzskaitīts grupu skaits un līdzdalība tajās vai izmantotas aptaujas un intervijas, lai iegūtu datus par uzticību un pilsoniskajām aktivitātēm, kā arī, pamatojoties uz sociālā kapitāla teorijas specifiku un to raksturojošajiem indikatoriem, lielākoties to rezultātiem ir aprakstošs raksturs.¹⁰⁸

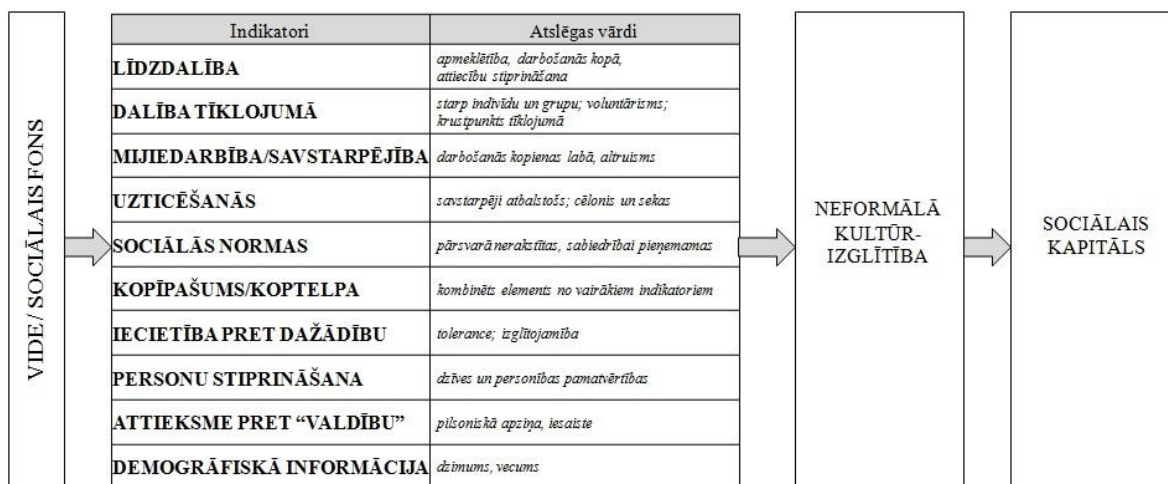
Analizējot teorētisko priekšstatu, secināms, ka sociālais kapitāls ir daudzu elementu parādība, kuras mērīšanā nepieciešami vairāki indikatori. Tādēļ, pamatojoties uz maģistra darbā izskatītajām teorijām, izvērtējot analizēto literatūru un avotus, neformālās kultūrizglītības kontekstā autore izdalījusi desmit dažādus elementus, kas attiecas uz sociālā kapitāla definēšanu un ir izmantojami kā to raksturojoši indikatori¹⁰⁹:

1. Līdzdalība
2. Dalība tīklojumā
3. Mijiedarbība/Savstarpējība
4. Uzticēšanās
5. Sociālās normas
6. Kopīpašums/koptelpa
7. Iecietība pret dažādību
8. Personas stiprināšana
9. Attieksme pret “valdību”
10. Demogrāfiskā informācija

¹⁰⁸ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012, 33. lpp.

¹⁰⁹ Autores sastādīts pēc: Bullen, Paul and Jenny Onyx (1998); Coleman, James (2013); Fukuyama, Francis (1995); Gordon, John and Helen Beilby-Orrin (2006); Igaune, Edīte (2012); Matarasso, Francois (1997); Reeves, Michelle (2002).

Rezultātā šajā nodaļā tiek piedāvāts, teorijā balstīts un maģistra darba ietvaros izstrādāts, sociālā kapitāla novērtējuma modelis neformālās kultūrizglītības programmām.

Attēls Nr. 6. Sociālā kapitāla analīzes indikatori neformālajā izglītībā¹¹⁰

Šie indikatori ir izmantoti arī kā tēmu bloki, veidojot maģistra darba empīriskās daļas interviju vadlīnijas.¹¹¹

Skatot sociālā kapitāla teorijas, katram no izvēlētajiem elementiem iezīmējas konkrēts teorētiskais pamatojums, tomēr nereti viens indikators izriet no otra un tie savstarpēji pārklājas. Piemēram, sociālais kapitāls tiek skatīts gan kā krustpunkts un saikne attiecībās starp indivīdiem, gan attiecībās starp grupām. Arī līdzdalība – gan individuālā, gan grupu – sociālā kapitāla kontekstā ir cieši saistīta ar uzticēšanos, mijiedarbību, sociālajām normām utt., tādēļ katram no indikatoriem nevar izvirzīt strikti norobežotas definīcijas, bet ir iespējams iezīmēt galveno būtību un skatīt to neformālās kultūrizglītības kontekstā.

Līdzdalība un dalība tīklojumā

Maģistra darbā aplūkoto sociālā kapitāla teorētiku – P. Burdjē, Dž. Kolemena un R. Putnama – starpā nav vienprātības jautājumā par sociālo kapitālu kā iesaistes un līdzdalības instrumentu.

P. Burdjē sociālo kapitālu skata kā indivīda īpašumu, kā indivīda resursu, kas vai nu paplašina, vai ierobežo tā iespējas. Burdjē skatījumā sociālais kapitāls ir

¹¹⁰ Autores veidots attēls.

¹¹¹ Skatīt pielikumu Nr. 2.

resurss, kas tiek iegūts caur savstarpējām saiknēm. Savukārt Kolemens un Putnams sociālo kapitālu traktē kā sociālās grupas īpašumu, kas veicina visas grupas attīstību, bet pats sociālais kapitāls sastāv no saitēm iekšēji grupās, tīklojumos un starp tiem.

Tā kā neformālā kultūrizglītība un neformālās kultūrizglītības programmu apguve visupirms ir indivīda izvēle iesaistīties aktivitātēs un pilnveidoties, vienlaikus šī līdzdalība un iesaiste ir skatāma arī institucionālā kontekstā, tad autore atsevišķi izdalījusi gan līdzdalību (*participation and connection*), kas fokusējas uz indivīdu, gan atsevišķi indivīdu kā tīklojuma objektu – dalība tīklojumā (*participation in network*).

1. Līdzdalība (*participation and connection*)

Indivīda līdzdalība sociālā kapitāla kontekstā ir skatāma vienlaikus gan kā cēlonis, gan kā sekas. No vienas puses, līdzdalība veicina sociālā kapitāla stiprināšanu, caur iesaisti vairojot uzticēšanos, mijiedarbību ar sabiedriskiem un kultūras veidojumiem u.c. iepriekš nosauktiem sociālā kapitāla indikatoriem, tomēr vienlaikus šī līdzdalība ir šo indikatoru kopsummas sekas. Jebkurā gadījumā sociālā kapitāla attīstībai ir nepieciešama aktīva, darboties gribošu (*willing*) indivīdu aktivitāte un savstarpēja komunikācija, iesaistīšanās sabiedriskajā dzīvē. Sabiedrību veido indivīdi, tajā notiek savstarpējās mijiedarbības process, kura rezultātā parādās tādi sociālā kapitāla elementi kā savstarpējās attiecības, uzticēšanās, neformālais tīklojums, kooperācija u.c.¹¹² Tāpat dažādu pētījumu rezultātos parādās aizvien vairāk pierādījumu tam, ka sociālā vienotība ir nepieciešama sabiedrības ekonomiskajam uzplaukumam un stabilai attīstībai. Amerikāņu zinātnieks F. Fukujama, kas sociālo kapitālu analizē ekonomikas kontekstā, uzskata, ka sociālo kapitālu veido tieši neformālās attiecības grupā. Tas nepastarpināti saskan ar maģistra darbā izvirzīto tēzi, ka arī neformālā kultūrizglītība kā neformālo kontaktu instruments stiprina sociālo kapitālu.¹¹³ ANO pētījums demonstrē, ka Latvijas iedzīvotāji labprāt veido neformālos tīklus,

¹¹² Bullen, Paul and Jenny Onyx. *Measuring social capital in five communities in New South Wales*. Sydney, Australia: University of Technology, Center for Australian Community Organizations and Management. 1998, p. 87.

¹¹³ Fukuyama, Francis. *Social Capital and the Global Economy*. Foreign Affairs, 1995. Vol. 74, No. 5, p. 94.

tie ir elastīgāki, atvērtāki jaunām idejām, jo tos nereglamentē formāli noteikumi.¹¹⁴ Tātad var secināt, ka arī iesaiste neformālās kultūrizglītības programmās varētu būt Latvijā populāra.

Līdzdalība individuālajā līmenī ietver arī indivīda attiecības ģimenē, ar draugiem, darba kolēģiem un starppaudžu kontaktus. Pasaules Bankas sociālā kapitāla izpētes eksperts Maikls Vokoks (*Michael Woolcock*) sociālo kapitālu personīgajā spektrā raksturo šādi: “Ģimene, draugi un paziņas veido svarīgu vērtību, uz kuru var atbalstīties krīzes brīdī, priecāties par šīm saiknēm kā tādām un izmantot materiālu labumu gūšanai.” M. Volkoka pētījums par sociālo kapitālu ir parādījis, ka cilvēkiem ar lielāku sociālo attiecību pieredzi, visticamāk, ir darbs, laba veselība un viņi ir apmierināti ar dzīvi¹¹⁵. Tātad, kā iepriekš rakstīts, indivīda līdzdalība vienlaikus kalpo gan kā sociālā kapitāla stiprināšanas cēlonis, gan vienlaikus ir arī tā rezultāts.

Skatot līdzdalību kā vienu no sociālā kapitāla indikatoriem un analizējot neformālo kultūrizglītību, maģistra darbā veiktajās intervijās šis indikators atspoguļojas jautājumos par neformālo kultūrizglītības programmu apmeklētības rādītājiem: cilvēku daudzumu, apmeklēšanas tradīcijām (vai dalībnieki ierodas pa vienam, kopā ar draugiem vai ģimeni; vai tiek veicināti starppaudžu kontakti, kā arī analizēts, vai šīs programmas tiek izmantotas arī kā darba/korporatīvo attiecību stiprinošs instruments. Sadaļā tiek vērtēts, vai kopēja darbošanās neformālajās kultūrizglītības programmās stiprina ģimenes, draugu attiecības un vai šī darbošanās palīdz cilvēkiem iegūt draugus, mazina izolāciju un skar citus jautājumus.

2. Dalība tīklojumā (*participation in networks*)

Iepriekšējais indikators “līdzdalība” vairāk bija saistāms ar indivīda iesaistīšanos neformālajos tīklos un uzrādīja tā vispārējo sociālo aktivitāti, bet “dalība tīklojumā” saistās ar iesaistīšanos jau formālos tīklos – iesaistīšanos kādas

¹¹⁴ UNDP. *Human development report 2004. Cultural liberty in today's diverse world*. UN Plaza, New York, 10017, USA, 2004. pp. 172–202. Pieejams: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/265/hdr_2004_complete.pdf [skatīts 2015, 2. maijs].

¹¹⁵ Woolcock, Michael, Deepa Narayan. *Social Capital : Implications for Development Theory, Research, and Policy*. The World Bank Research Observer, Vol. 15, No. 2, 2000, August. Pieejams: http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic980025.files/Wk%2012_Nov%2018th/Woolcock_2000_Social%20Capital.pdf [skatīts 2015, 24. marts].

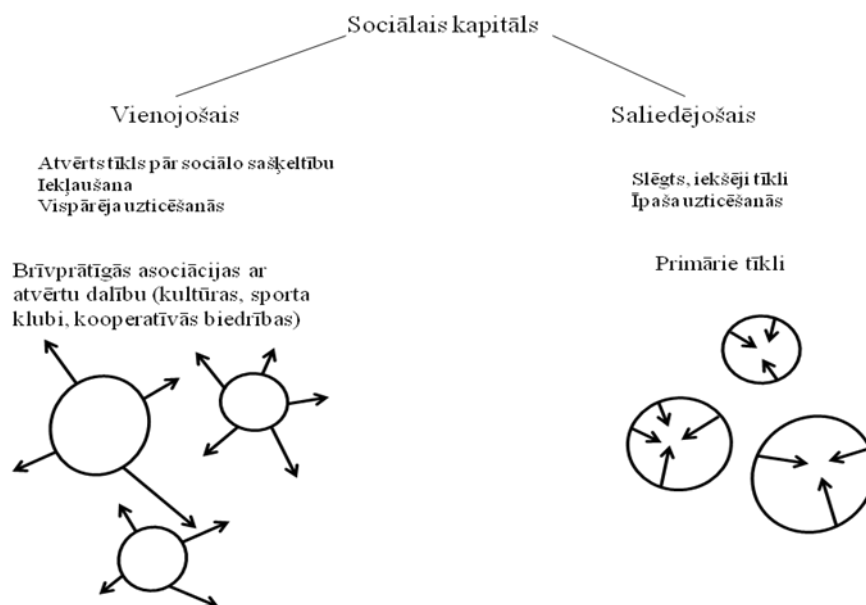
organizācijas aktivitātēs. Pie šī indikatora būtiska nozīme ir arī indivīda voluntārajai darbībai – sevis un sava laika ziedošanai citu labā.

Savukārt, skatot sociālo kapitālu kā sociālu struktūru un indivīdu, mijiedarbības galvenie atslēgas vārdi ir blīvs tīklojums un iedarbība starp indivīdu un grupu. Šis indikators pamatojas abu pārējo maģistra darbā aplūkoto teorētiķu – Kolemena un Putnama – teorijās un uzskatos. Abi zinātnieki, pretēji Burdjē skatījumam, sociālo kapitālu skata kā sociālās struktūras (institūcijas, grupas, kopienas) pozitīvās īpašības jeb pozitīvos indikatorus (uzticēšanās, normas, tīkli). Šī indikatora kontekstā sociālais kapitāls tiek vērtēts kā sabiedriskais labums, tātad – kolektīva, ne indivīda kapitāls. Līdz ar to sociālais kapitāls nevar tikt radīts, cilvēkam rīkojoties individuāli, tas ir atkarīgs no tieksmes pēc sabiedriskuma un spējas veidot sabiedriskas apvienības un tīklojumu. Tādējādi sociālais kapitāls tiek uztverts kā iedzīvotāju spējas caur sociāliem tīkliem iekļauties dotajā kultūras, ekonomikas, sociālajā, tiesiskajā, politiskajā struktūrā, tās efektīvi izmantot un pilnveidot, gūstot labumu sev, savai grupai (iestādei) un sabiedrībai.

Šis kapitāla veids rodas un darbojas vienas struktūras (organizācijas, asociācijas) ietvaros. Tas nozīmē, ka ārpus šīs struktūras tam var nebūt nekādas vērtības. Šādi tas var izpausties, piemēram, iekšēji strukturētā formā – ekonomiskā vai etniskā sociālā grupā, tās iekšienē var būt augsts savstarpējās uzticēšanās līmenis, stipras normas un intensīva informācijas plūsma, bet šie faktori nerada resursus, kas palīdzētu grupai vai tās locekļiem veidot veiksmīgu vertikālo sociālo mobilitāti.

Putnams tīklojumu teorijas ietvaros īpaši ir izdalījis saliedējošā (*bonding*) un vienojošā (*bridging*) kapitāla jēdzienus. Pirmais – saliedējošais sociālais kapitāls – ir vairāk orientēts uz ārieni un apvieno indivīdus, piederošus pie dažādām sociālajām grupām vai organizācijām. Šī sociālā kapitāla forma ir labvēlīga iekšējo resursu izmantošanas veidu meklēšanā un informācijas izplatīšanā vai saņemšanā, kas dod labumu attiecīgai organizācijai. Otrais – vienojošais sociālais kapitāls – akcentē sakarus vienā sociālā grupā. Pēc Putnama domām, šis kapitāls ir orientēts gan uz sociālās grupas, gan organizācijas iekšieni.¹¹⁶

¹¹⁶ Pēc Putnam, Robert D. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*.

Attēls Nr. 7. Vienojošais un saliedējošais sociālais kapitāls.¹¹⁷

Ieviešot dalījumu saliedējošajā un vienojošajā sociālajā kapitālā, zināmā mērā ir pārvarēta “sociālā kapitāla” jēdziena ierobežotība, tādā veidā to pārvēršot jēdzienā, kas labāk ļauj skaidrot sociālās pārmaiņas, pieņemot, ka attīstība parasti ir vairāku struktūru, tīklu, institūciju sadarbības vai mijiedarbības rezultāts.¹¹⁸ Šīs kapitāla formas ir neitrālas attiecībā pret sabiedrības interesēm, tomēr sociālais kapitāls sastāv no indivīdu attiecībām, kuriem ir savi mērķi un tīklojumi, un tas nosaka, vai konkrētais sociālais kapitāls attiecībā pret sabiedrību būs labvēlīgs.¹¹⁹

Tātad secināms, ka atšķirībā no pārējām kapitālu formām, sociālais kapitāls rezultējas no attiecībām starp dažādiem apstākļiem un lietām. Savukārt šīs attiecības tiek saistītas kopējā tīklojumā. Putnams uzskata, ka šiem sociālajiem tīkliem ir liela vērtība, – tie palielina gan individuālo, gan kolektīvo produktivitāti, kā arī darbojas kā dzenskrūve fiziskajam kapitālam un labai izglītībai, tai skaitā arī neformālajai izglītībai.

Vērtējot neformālo kultūrizglītību un to, kā un vai tās ietvaros izpaužas dalība tīklojumā, visupirms var skatīt, vai dalība šajās programmās veicina apmeklētāju atgriešanos institūcijā (muzejā, teātrī, koncertā u.c.) un otrādi – vai institūcijas

¹¹⁷ Autores veidots attēls pēc Gert Tinggaard Svendsen and Gunnar Lind Haase Svendsen. *Handbook of social capital : the troika of sociology, political science, and economics*. Cheltenham, Glos, UK: Edward Elgar, 2009, p. 9.

¹¹⁸ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā : kopienas attīstība un kultūrpolitika*. 46. lpp.

¹¹⁹ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. 24. lpp.

apmeklējums rosina tālāk interesi par programmas apmeklēšanu (vienojošais sociālais kapitāls). Respektīvi – vai dalība izglītības programmā veicina indivīda piesaisti institūcijai. Kā nozīmīga indikatora pazīme būtu uzskatāms arī jautājums par to, vai šo neformālo kultūrizglītības programmu dalībnieki, uzsākot aktivitātes vienā programmā, mēdz iesaistīties arī citās aktivitātēs un izglītojošās programmās, esošās vai citu iestāžu ietvaros. Vai, sākot aktīvi darboties vienā sfērā, indivīdi mēdz iesaistīties arī citu iestāžu un organizāciju aktivitātēs; vai tiek veicināta starpīnstitūciju un starppersonu mākslinieciskā/radošā sadarbība.

Ir vērts arī novērot un pēc iespējas izvērtēt, vai šajās programmās atsevišķi indivīdi sāk kontaktēties savā starpā un veido iekšējas grupas, tīklojumus, uzsāk draudzību. Vai institūciju neformālās izglītības ietvaros notiek kādas dalībniekus saliedējošas aktivitātes (saliedējošais kapitāls).

Šī indikatora ietvaros ļoti būtiski izziņāt arī brīvprātīgo kustības esamību institūcijā, jo voluntārisms ir viens no tīklojuma stipruma pazīmēm. Vērtējot neformālās kultūrizglītības programmu efektivitāti, viens no indikatoriem varētu būt apstākļi, vai pastāv korelācija starp šīm programmām un brīvprātīgo kustības aktivitātēm (ja institūcijas specifika to pieļauj). Latvijas kultūrvides kontekstā, izvērtējot reālās kultūras institūciju iespējas, vērā ņemama ir ne tikai brīvprātīgo kustība, bet arī prakses iespējas institūcijās un iespējamā saistība arī ar tā dēvētajām Ēnu dienu aktivitātēm.

Neiztrūkstoši, vērtējot tīklojumu, uzmanība jāpievērš arī informācijas kanāliem, no kuriem sabiedrība saņem ziņas par iespējamajām neformālās kultūrizglītības aktivitātēm. Mūsdienās virtuālais un informācijas tīklojums arī tiek uzskatīts par vienu no sociālā kapitāla un savstarpējo saišu stiprināšanas instrumentiem.

3. Mijiedarbība/Savstarpējība (Reciprocity)

Sociālais kapitāls nenozīmē tūlītējas un oficiāli veidotas izmaiņas likumiskajā vai biznesa vidē, bet tas izpaužas īstermiņa altruisma un ilgtermiņa pašieinteresētības kombinācijā. Indivīds palīdz citiem, vai arī, izmantojot savus personīgos līdzekļus, darbojas citu labā, cerot, ka šī laipnība kaut kad nākotnē nepieciešamības gadījumā tiks atlīdzināta. Kopienā, kur šī savstarpējā mijiedarbība

ir stipra, cilvēki rūpējas viens par otru.¹²⁰ Sociālā kapitāla galvenie atribūti un būtiskākās normas ir uzticēšanās un savstarpējība. Sociālais kapitāls ir šādas normas un tīkli, kas cilvēkiem ļauj veidot veiksmīgas kolektīvās darbības.

Mijiedarbība ir iekšēji orientēta personiskās morāles norma un sociālās apmaiņas modelis. Sociālā kapitāla ietvaros mijiedarbība tiek skatīta analogijā ar ģimenes darbības principu – iekļaušanos kolektīvās rīcības situācijās, ieskaitot:

- 1) mēģinājumu identificēt, kurš vēl ir iekļauts;
- 2) iespēju novērtējumu, ka pārējie ir nosacījuma sabiedrotie;
- 3) lēmumu sākotnēji sadarboties ar citiem, ja tie ir uzticami būt par nosacījuma sabiedrotajiem;
- 4) atteikumu sadarboties ar tiem, kuri neatbild;
- 5) nosodījumu no tiem, kuri atklāj (izpauž) uzticību.

Kā iepriekš minētā pieeja norāda, – uzticība un godīgums ir neatņemami mijiedarbības elementi. Tātad persona, kura ievēro mijiedarbības normu, ir uzticama. Informācija par citu uzticamību ir būtisks ieguldījums līdzvērtīgiem personu lēmumiem par iespējām sadarboties vai ne. Šī mijiedarbības norma gūst virsroku sabiedrībā, tieši norādot, ka ievērojama daļa indivīdu sabiedrībā ir uzticama.

Lai mijiedarbība dominētu kā sociāls savstarpējās darbības modelis, uzticamiem indivīdiem ir nepieciešams gan pārvarēt kārdinājumu pēc priekšrocībām, gan sekmīgi saskaņot savu rīcību.¹²¹

Sociālā kapitāla pētījumu lokā mijiedarbība lielākajā daļā gadījumu tiek skatīta ekonomiskās izaugsmes un uzņēmumu attīstības attiecību kontekstā.¹²² Lai cik tas paradoksāli izklausītos, arī uzņēmējiem ir daudz izdevīgāk sadarboties savā starpā nevis zvērīgi konkurēt, slēpt idejas un ar tām nedalīties. Sociālais kapitāls veicina uzņēmumu attīstību. Kapitāla formas ir neitrālas attiecībā pret sabiedrības interesēm, tomēr sociālais kapitāls sastāv no indivīdu attiecībām, kuriem ir savi mērķi un tīklojumi, un tas nosaka, vai šis konkrētais sociālais kapitāls attiecībā

¹²⁰ Bullen, Paul and Jenny Onyx. *Measuring social capital in five communities in New South Wales*. Sydney, Australia: University of Technology, Center for Australian Community Organizations and Management. 1998, p. 64.

¹²¹ Svendsen, Gert Tinggaard and Gunnar Lind Haase Svendsen. *Handbook of social capital : the troika of sociology, political science, and economics*. Cheltenham, Glos, UK: Edward Elgar, 2009, p. 27.

¹²² Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. 90. lpp.

pret sabiedrību būs labvēlīgs.¹²³ No tā var secināt, ka uzņēmēja palīdzība kopienai atbalsojas kopienas atbalstā viņa biznesam.

Interesantu korelāciju savu pētījumu rezultātā ir atklājusi ekonomikas profesore Edīte Igaune, kas novērojusi, ka papildu stimul uzņēmuma dažāda līmeņa sociālā kapitāla attīstībā ir uzņēmuma vadītāja dalība sabiedriskajās aktivitātēs gan vietējā pašvaldībā, gan ārpus tās. Ir vērojama tendence – jo izglītotāks indivīds, jo aktīvāk viņš iesaistās sabiedriskajā dzīvē.¹²⁴ No tā var secināt, ka arī šajā mijiedarbības kontekstā būtiska nozīme ir arī indivīda izglītības līmenim, kas visnotaļ attīstītā sabiedrībā saistās ar mūžizglītības un citu neformālo izglītības formu izmantošanu.

Skatot šo indikatoru neformālās kultūrizglītības ietvaros, var secināt, ka īpaši būtu jāpievērš uzmanība neformālās kultūrizglītības sniedzēju institūciju komunikācijai un mijiedarbībai ar tās lietotājiem. Par vienu no rādītājiem kultūrvides specifiskajā vidē noteikti būtu uzskatāma, piemēram, kāda īpaša atlaižu sistēma vai bonusi, biedru kartes uzticīgajiem, ilglaicīgajiem neformālās kultūrizglītības programmu apmeklētājiem. Tātad šajā sadaļā ir pētāmi un analizējami visi iespējamie kultūras institūciju labvēlīgas attieksmes demonstrējumi saviem uzticamajiem apmeklētājiem, jebkāda veida savstarpējība, kas stiprinātu savstarpēju atbalstu un uzticēšanos un stiprinātu ilgtermiņa saiknes.

4. Uzticēšanās (Trust/ Feelings of trust and safety)

Tā kā uzticēšanās teorētiskie aspekti sociālā kapitāla kontekstā ir padziļināti skatīti maģistra darba 2. nodaļā, tie atkārtoti netiks izvērtēti šajā apakšpunktā. Svarīgi vien piebilst, ka sabiedrības kultūra ir uzticēšanās un sadarbības avots. Uzticības izpausme ir sociālā kapitāla sekas, nevis tā veidojošs elements. Tomēr vienlaikus uzticēšanās un paļaušanās ir viena no svarīgākajām un biežāk apskatītajām sociālā kapitāla sastāvdaļām.

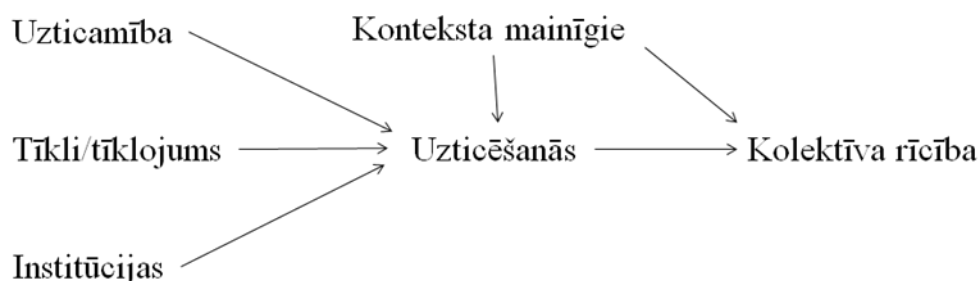
Uzticēšanās iedrošina indivīdu uzņemties risku sociālajā kontekstā, pamatojoties uz sajūtu un pārliecību, ka pārējā sabiedrība reaģēs un rīkosies ja ne savstarpēji atbalstoši, tad vismaz nenosodot un nenodarot kaitējumu.¹²⁵

¹²³ Pelane, Aiga. *Sociālā kapitāla deficīts Latvijā*. Lietišķā Diena. Nr. 108, 2008, 24.–26. lpp.

¹²⁴ Igaune, Edīte. *Sociālā kapitāla izmantošanas iespējas Pierīgas reģionā*. 43. lpp.

¹²⁵ Woolcock, Michael, Deepa Narayan. *Social Capital : Implications for Development Theory, Research, and Policy*. The World Bank Research Observer, Vol. 15, No. 2, 2000, August. Pieejams:

Uzticība ir būtiskākā saikne starp sociālo kapitālu un kolektīvo rīcību. Uzticība ir palielināta, kad indivīdi ir uzticami, ir saistīti viens ar otru un iekļauti institūcijās, kuras apbalvo godīgu uzvedību, kas atspoguļojas zīmējumā.

Attēls Nr. 8. Uzticēšanās ka saikne, lai sasniegtu kolektīvo rīcību¹²⁶

Uzticība pati par sevi nav sociālā kapitāla forma, bet gan sociālā kapitāla pazīme savienojumā ar veiksmīgu kolektīvo rīcību. Uzticības pastāvēšana indivīdu grupā bieži vien var būt skaidrota kā cita sociālā kapitāla indikatora rezultāts, piemēram, cilvēku godīgums, saistības un institūcijas. Uzticamību var skatīt kā noteiktu subjektīvās varbūtības līmeni, ar kuru pārstāvis izvērtē, ka cits pārstāvis vai pārstāvju grupa izpildīs noteiktu rīcību¹²⁷.

Uzticēšanās kā sociālā kapitāla klātbūtnes rādītājs ir ļoti svarīga arī kultūras un neformālās kultūrizglītības kontekstā. Vērtējot programmu ietekmes, noteikti bez ievērības nevar atstāt tādas aspektus kā apmeklētības tendences, vai pieaug apmeklētība, vai mainās apmeklētāju iesaiste pa gadiem. Ja skaitļiem ir tendence pieaugt, tas neapšaubāmi liecina par sabiedrības uzticēšanos institūcijai un tās kultūras piedāvājumam. Tāpat noteikti vērtējams, kā mainās kopējais programmu skaits, vai tas pieaug. Kā mēraukla noteikti būtu jāpieņem arī pazīme, ka dalībnieki atgriežas uz nodarbībām un daļa no apmeklētājiem veidojas kā konstants kopums. Šajā kontekstā arī būtu vērtējama pretējā virzība – institūcijas uzticēšanās saviem apmeklētājiem, dodot tiem iespēju, piemēram, iesaistīties neformālo kultūrizglītību programmu satura izveidē.

http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic980025.files/Wk%2012_Nov%2018th/Woolcock_2000_Social%20Capital.pdf.

¹²⁶ Autores veidots attēls pēc Woolcock, Michael un Deepa Narayan.

¹²⁷ Tursvik, Gaute. *Social capital and economic development*. Rationality and Society. No. 12 (4), 2000.

Viens no sociālo kapitālu teoriju pamatpostulātiem ir uzskats, ka uzticēšanās līmeni vistiešākajā veidā ietekmē izglītības līmenis. No tā izriet – jo vairāk izglītos un ieinteresēs sabiedrību, jo tā aktīvāk atbildēs ar uzticēšanās līmeņa paaugstināšanu, līdz ar to arī sociālā kapitāla stiprināšanu

5. Sociālās normas

Sociālās normas, līdztekus sociāliem tīkliem un uzticēšanās klātesamībai, ir viens no galvenajiem sociālā kapitāla elementiem. Šīs sociālās normas pārsvarā ir nerakstītas un sabiedrībai pieņemamas. Piemēram, F. Fukujama ir norādījis, ka sociālais kapitāls ir piemērota neformāla norma, kas veicina sadarbību starp diviem vai vairāk indivīdiem. Savukārt R. Putnams norāda, ka tādas iezīmes kā uzticēšanās, sociālās normas un tīkli var uzlabot sabiedrības efektivitāti un veicināt koordinētu rīcību, tā rezultātā attīstot sociālo kapitālu.¹²⁸

Sociālās normas nodrošinātu neformālu sociālās kontroles formu, kas novērstu nepieciešamību pēc formālām un institucionalizētu juridiskām sankcijām. Sociālās normas parasti ir nerakstītas, bet visbiežāk ar tām saprotami gan noteikti formulējumi, gan uzvedības modeļi, kas sagaidāmi noteiktā sociālā kontekstā, lai paredzētu un izvērtētu, kāda veida uzvedība tiek sociāli pieņemta.

Pastāv uzskats, ka sabiedrībā ar augstu sociālo kapitālu ir zemāks noziedzības līmenis un daudz mazāka nepieciešamība pēc oficiālās kārtības. Tāpat, – ja ir zems uzticības līmenis un maz sociālo normu, cilvēki sadarbosies kopīgā rīcībā tikai sistēmas formālo noteikumu ietekmē, kas prasa institūciju papildu pūliņus un līdzekļu ieguldījumus.¹²⁹ Jau minētajā Stefana Knaka un Filipa Kīfera veiktajā Pasaules Bankas pētījumā¹³⁰ par sociālā kapitāla ietekmi uz valsts izaugsmi, viens no galvenajiem secinājumiem – uzticēšanās un pilsoniskās/sociālās normas ir saistītas ar labāku ekonomisko attīstību.¹³¹ Tādējādi var secināt, ka sociālo normu esamība gan individuālajā, gan institucionālajā līmenī cieši korelē ar sociālā kapitāla stiprināšanu. Tāpat, skatot maģistra darbā apskatītās

¹²⁸ Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. 35. lpp.

¹²⁹ Fukuyama, Francis. *Social Capital and the Global Economy*. Foreign Affairs, 1995. Vol. 74, No. 5, p. 12.

¹³⁰ Maģistra darba 3.1. apakšnodaļa.

¹³¹ Knack, Stephen and Philip Keefer. *Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation*. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 112, No. 4, Nov., 1997, pp. 1251–1288. Pieejams: https://hec.unil.ch/docs/files/21/280/knack_keefer_1997.pdf [skatīts 2015, 12. marts].

neformālo kultūrizglītības programmu sniedzēj institūcijas, var vērot, vai to ietvaros pastāv kādas noteiktas, rakstītas vai nerakstītas sociālās normas.

6. Kopīpašums/koptelpa (*The Commons*)

Mijiedarbojoties tādiem sociālā kapitāla elementiem kā uzticēšanās, tīklojums, sociālās normas un savstarpējā mijiedarbība, rodas spēcīga kopiena ar kopēju valdījumu pār resursu, ko mēdz dēvēt par kopīpašumu.

Šis kopīpašums attiecas uz kopējo kopienas resursu, kas nevienam nepieder, bet to var lietot visi. Šāda veida resurss ir patiešām sociālā kapitālā spēcīgs un bagātas kopienas pazīme, jo prasa katra indivīda godprātīgu pieeju tā lietošanai, kā arī augstu atbildību citu priekšā.

Vienlaikus arī pats sociālais kapitāls tiek skatīts kā nemateriāls īpašums – resurss, kas paplašina vai ierobežo indivīda un grupas iespējas.¹³² Tāpat kā citas kapitāla formas, arī sociālais kapitāls ir ilgtermiņa īpašums, kura atjaunošanai un saglabāšanai nepieciešamas investīcijas. Tomēr no citām kapitāla formām sociālais kapitāls atšķiras ar to, ka praktiski kvantitatīvi ir ļoti grūti vai pat neiespējami novērtēt investīcijas tā attīstībai tiešā veidā.¹³³

Veidojot maģistra darba empīriskās daļas interviju jautājumu vadlīnijas, šim indikatoram tika piemēroti jautājumi, kas saistās ar izzīņu, vai darbošanās neformālajās kultūrizglītības programmās palīdz palielināt indivīda un grupas labklājību un vai programmu dalībnieki paši iegādājas vai rada kādu kopīpašumu, kas stiprinātu šo grupu kā vienotu iekšēju kopienu.

7. Iecietība pret dažādību (*Tolerance of Diversity/Openness*)

Kā raksta sociālo zinātņu doktors Jānis Daugavietis: “Ilgspējīgās attīstības un uz cilvēka (tautas) attīstību orientētā paradigma no jauna ir aktualizējusi indivīda un kopienas tiesības – tiesības uz tīru vidi un tiesības uz personīgo vajadzību nodrošināšanu. Ja attīstības izpratnē mīt cilvēktiesību un vienlīdzības ideāls, tad viens no pamattiesību veidiem ir kultūras tiesības – tiesības atrasties ne tikai ekoloģiski draudzīgā vidē, bet arī pierastā un tuvā kultūras telpā. Tās ir ne tikai tiesības sagaidīt no citiem savas kultūras akceptēšanu un iecietību pret to, bet arī

¹³² Bourdieu, Pierre. *The Forms of Capital*. In John G. Richardson (Ed.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*, p. 49.

¹³³ Igaune, Edīte. *Sociālā kapitāla izmantošanas iespējas Pierīgas reģionā*. 22. lpp.

tiesības saglabāt un attīstīt šo kultūru. Kultūra ir sociāls fenomens, kultūras vērtības tiek definētas un uzturētas grupā, kopienā, tāpēc kultūras tiesību subjekti ir gan indivīdi, gan kopienas.”¹³⁴

Iecietība pret dažādību jeb tolerance ir viens no būtiskākajiem elementiem, kas vairāku teorētiķu darbos tiek attiecināta uz sociālā kapitāla definēšanu. Nereti šī tolerance jeb iecietība iezīmējas kā stipra sociālā kapitāla iezīme un reizē arī kā galaprodukts tā tiek minēta pētījumos, kas saistās ar mazattīstības valstīm, izstumto grupu dzīves kvalitātes uzlabošanu vai kādām specifiskām grupām, piemēram, vientuļajām māmiņām.¹³⁵

Raugoties uz šo sociālā kapitāla elementu kultūras un neformālās kultūrizglītības kontekstā, tas noteikti vairāk saistās ar jaunu kultūras dimensiju izzināšanu un ir skatāms no pozīcijas, kā/vai dalība šajās programmās ietekmē dalībnieku atšķirīgu dzīvesveidu un kultūru izpratni. Vai caur izzināšanu un iepazīšanu tiek veicināta iecietīgāka attieksme, tolerance pret dažādām sabiedrības grupām, kā arī varbūt, piemēram, veicināta izpratne vēl līdz šim neizprastu un svešu mākslu virzienu, autoru darbu pieņemšanā un atpazīšanā. Pie šī elementa tāpat var skatīt, kā/vai neformālā kultūrizglītība izglīto kultūras produkta lietotāju jaunu, sabiedrības normām pieņemamu uzvedības normu pieņemšanā gan pašu pieredzē, gan tolerējot ar apkārtējo vidi, piemēram, bērnu auditorijas izglītošana, kas sasauca un korelē ar iepriekšminēto sociālo normu indikatoru.

8. Personā stiprināšana (Personal empowerment/Value of Life)

Cilvēka vajadzību un spēju ieviešana attīstības ideoloģijas centrā ir jaunais akcents attīstības izpratnē, un tas ir cieši saistīts ar sociālo un cilvēkkapitālu. Mūsdienu zinātņu perspektīvā par galveno attīstības mērķi ir izvirzījusies cilvēku labklājība, dzīves kvalitāte. Lai arī tās noteikšanai kā galvenā ir saglabājusies ekonomiskā pieeja, tā tiek papildināta ar dažādu sociālo sfēru vērtējumiem, piemēram, veselības, apmierinātības ar dzīvi, izglītības, sociālās vienlīdzības, politiskās līdzdalības u.c. kvalitāšu pieaugumu, un cilvēks, viņa subjektīvā

¹³⁴ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā : kopienas attīstība un kultūrpolitika*. 115. lpp.

¹³⁵ Kritsotakis, George, Leda Chatzi, Maria Vassilaki. *Social capital, tolerance of diversity and adherence to Mediterranean diet : the Rhea Mother-Child Cohort in Crete, Greece*. Cambridge Journals Online. 2014, August 4. Pieejams: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=9627970> [skatīts 2015, 2. maijs].

labklājība un apmierinātība ar dzīvi, nevis abstraktie un standartizētie ekonomiskie rādītāji, kļūst par centrālo attīstības mērauklu. Arī sociālā kapitāla kontekstā personas/indivīda stiprināšana, dzīves vērtību/kvalitāšu uzlabošana tiek uzskatīta par vienu no svarīgākajiem elementiem. Personības stiprināšana notiek indivīdam iesaistoties sociālajās attiecībās un dažādās tā sauktajās pašpalīdzības (*self-help*) grupās, kas ļauj to dalībniekiem gūt labumu, piemēram, paaugstinot savu apmierinātību ar dzīvi. Šajā kontekstā tādi rādītāji kā savu spēju apzināšanās un pašcieņa tiek uzskatīti par mainīgiem lielumiem starp personības stiprināšanu un apmierinātību ar dzīvi.¹³⁶

Ir vairāki pētījumi, kas akcentējuši un izzinājuši mākslas un kultūras lomu sociālos procesos un personības stiprināšanā. Šī pozitīvā mijiedarbība ir nenoliedzama. Maģistra darba personības stiprināšanas indikatora kontekstā tika atlasīti 17 no 50 tā sauktajiem Matarasso indikatoriem¹³⁷ jeb faktoriem, kā dalība mākslas pasākumos var ietekmēt indivīdu un sabiedrības sociālo dzīvi. Atlasīti un pielāgoti tika jautājumi, kas saistīti ar personības attīstīšanu.

9. Attieksme pret “valdību” – Attitudes to government

Jau amerikāņu politologs Roberts Putnams, pētot Itālijas pilsoniskās tradīcijas¹³⁸, uzsvēra sabiedrības valstiskās un pilsoniskās attieksmes pret savu valsti un vietējo kopienu nozīmīgo korelāciju ar sociālo kapitālu. Analizējot Itālijas reģionu attīstību, autors secina, ka veiksmīgāki savā attīstībā bijuši vispilsoniskākie reģioni, t.i., tie reģioni, kuros bijis lielākais brīvprātīgo asociāciju blīvums. Arī lielākā daļa Pasaules Bankas pētījumu ir vērsti tieši uz dažādu valstu sociālā kapitāla līmeņa izpēti un to ietekmējošo indikatoru analīzi.¹³⁹

Maģistra darbā “attieksme pret valdību” tika skatīta kā viena no elementiem neformālās kultūrizglītības patērēšanas kontekstā. Respektīvi – centrālā uzmanības

¹³⁶ Cheung, Yuet W. *Personal Empowerment and Life Satisfaction among Self-Help Group Members in Hong Kong*. Pieejams: <http://sgr.sagepub.com> [skatīts 2015, 2. maijs].

¹³⁷ Matarasso, François. *USE OR ORNAMENT? The social impact of participation in the arts*. Comedia, The Round, Bourne Green, Stroud. 2000. Pieejams: <http://www.feisean.org/downloads/Use-or-Ornament.pdf> [skatīts 2015, 3. apr.].

¹³⁸ Putnam, Robert D., Robert Leonardi and Raffaella Y. Nanetti. *Making democracy work : civic traditions in modern Italy*. Princeton (N.J.): Princeton University Press, 1993. Pieejams: http://www.gla.ac.uk/media/media_224800_en.pdf [skatīts 2015, 20. janv.].

¹³⁹ Resurss:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTT/SOCIALCAPITAL/0/contentMDK:20185164~menuPK:418217~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:401015,00.html>.

lokā ir jautājums, vai šo neformālo kultūrizglītības programmu apmeklētāji apzinās un zina, ka apmeklē valsts institūciju un saņem valsts institūcijas/Kultūras ministrijas pakļautībā esošas institūcijas pakalpojumu. Šis jautājums cieši korelē ar iespējamu uzticēšanās “valdībai” rādītāju un pozitīva tēla veidošanu, stiprināšanu mūsdienu politiskās un kultūrpolitiskās vides kontekstā.

10. Demogrāfiskā informācija – Demographic information

Sociālā kapitāla teorijās nav īpaši akcentēta piesaiste tādiem demogrāfiskajiem mainīgajiem kā vecums un dzimums, taču atsevišķu sociālā kapitāla pētījumu rezultāti rosināja iekļaut šo elementu maģistra darbā izstrādāto indikatoru lokā un izvērtēt, kā šis indikators korelē neformālās kultūrizglītības kontekstā.

Piemēram, austrāliešu sociologi Pauls Bullens (*Paul Bullen*) un Dženija Oniks (*Jenny Onyx*), kas pētīja sociālo kapitālu četros Austrālijas reģionos un aptaujāja vairāk nekā 1000 respondentu savu pētījumu rezultātā secināja, ka sievietes savās vietējās kopienās jūtas mazāk droši nekā vīrieši un ka tie cilvēki, kuriem ir vairāk bērnu, mēdz aktīvāk un vairāk piedalīties vietējās sabiedrības aktivitātēs nekā tie, kuriem ir mazāk bērnu.¹⁴⁰ Savukārt Hārvardas Universitātes zinātnieku komanda, kas analizēja indivīdu motivāciju sociālo kapitālu veicinošai rīcībai, nonāca pie secinājuma, ka gados vecāki indivīdi mazāk iegulda laiku sociālo kapitālu veidojošās aktivitātēs, lai arī viņiem ir uzkrātas prasmes, kuras, investējot sociālo kapitālu veidojošās aktivitātēs, varētu veicināt lokālās kopienas sociālo kapitālu, kas nāktu par labu kopienai kā tādai vai arī tikai šiem indivīdiem pašiem.¹⁴¹

Sociālo zinātņu doktors Jānis Daugavietis, kas pētījis amatiermākslu Latvijā, secina, ka vislielākie līdzdalības rādītāji, salīdzinot dažādu sociāli demogrāfisko iedzīvotāju grupu līdzdalību pašdarbībā, ir šādu sabiedrības slāņu un grupu vidū:

- izglītotāko (ar augstāko izglītību);
- jaunāko (īpaši līdz 34 gadiem);

¹⁴⁰ Bullen, Paul and Jenny Onyx. *Measuring social capital in five communities in New South Wales*. Sydney, Australia: University of Technology, Center for Australian Community Organizations and Management. 1998. p. 67.

¹⁴¹ Glaeser, Edward, David Laibson, Bruce Sacerdote. *The Economic Approach to Social Capital*. The Economic Journal. No. 112, 2002. Pieejams: <http://scholar.harvard.edu/files/glaeser/files/economicapproachsocialcapital.pdf> [skatīts 2015, 11. apr.].

- sieviešu;
- latviešu;
- valsts sektorā nodarbināto;
- ar vidēji zemiem vai augstiem ienākumiem.

Savukārt iedzīvotāji, kas “nekur nepiedalās”, biežāk nekā caurmērā ir vīrieši, aptaujātie ar pamatizglītību, citu tautību pārstāvji, respondenti bez LR pilsonības, privātajā sektorā nodarbinātie, nestrādājošie, iedzīvotāji ar zemiem ienākumiem.¹⁴²

¹⁴² Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā : kopienas attīstība un kultūrpolitika*. 167.–177. lpp.

5. NEFORMĀLĀS KULTŪRIZGLĪTĪBAS UN SOCIĀLĀ KAPITĀLA KORELĀCIJA LATVIJĀ

5.1. Metodoloģijas apraksts

Tā kā ne tikai Latvijas, bet arī citu valstu sociālā kapitāla pētniecībā nav atsevišķi izdalīta un pētīta neformālās kultūrizglītības joma, lai iegūtu specifisku un profesionālu izpratni par neformālās kultūrizglītības programmu nozīmi sociālā kapitāla stiprināšanā, ir nepieciešama kvalitatīva izpēte. Tādēļ tika izmantota kvalitatīvā pētījumu metode un maģistra darbā veiktas sešpadsmit padziļinātas, daļēji strukturētas intervijas, kopumā aptaujājot deviņpadsmit ekspertus¹⁴³. Trīspadsmit intervijās tikai aptaujāti sešpadsmit respondenti – neformālās kultūrizglītības programmu veidotāji un vadītāji. Visiem ekspertiem tika uzdoti jautājumi, balstoties uz izstrādātajām intervijas vadlīnijām¹⁴⁴. Papildus tika veiktas vēl trīs intervijas ar dažādu institūciju vadītājiem vai speciālistiem, kas veic uzraudzības vai pārvaldības funkcijas kultūrizglītības jomā, atsevišķu maģistra darbā aktuālu tēmu un jautājumu precizēšanai un dziļākai situācijas izpratnei.

Viena no sociālā kapitāla indikatoru noskaidrošanai tika papildus izmantota arī pilotaptauja ekspertu vidū, kas nelielā respondentu skaita dēļ tiek analizēta kvalitatīvi.

Neformālās izglītības, tai skaitā kultūrizglītības, iespējas Latvijā piedāvā dažādas iestādes un institūcijas gan valsts, gan privātajā sektorā. Veicot iepriekšēju izpēti, maģistra darbā tika izvēlētas, padziļināti aplūkotas un analizētas Latvijas Republikas Kultūras ministrijas padotībā esošo desmit institūciju neformālās kultūrizglītības programmas:

- Latvijas Nacionālais mākslas muzejs¹⁴⁵:
 - ✓ Mākslas muzejs “Rīgas Birža”;
 - ✓ Dekoratīvās mākslas dizaina muzejs;
 - ✓ Izstāžu zāle “Arsenāls”;
- Rakstniecības un mūzikas muzejs;
- Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris;

¹⁴³ Skatīt pielikumu Nr. 1. Respondentu saraksts.

¹⁴⁴ Skatīt pielikumu Nr. 2. Interviju vadlīnijas.

¹⁴⁵ Latvijas Nacionālā mākslas muzeja struktūrā ietilpst piecu muzeju apvienība, taču maģistra darbā tuvāk tiek aplūkotas trīs no tā struktūrvienībām – Mākslas muzejs “Rīgas Birža”, Dekoratīvās mākslas dizaina muzejs un izstāžu zāle “Arsenāls” – un to neformālās kultūrizglītības programmas.

- VSIA Latvijas Koncerti;
- Latvijas Nacionālā opera;
- Dailes teātris;
- Latvijas Nacionālais teātris;
- Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris.

Par galvenajiem kritērijiem respondentu izvēlei intervijām tika izvirzīti šādi faktori:

- pārstāv kādu no iepriekš minētajām LR Kultūras ministrijas padotībā esošajām institūcijām;
- personīgi ir iesaistīts neformālo kultūrizglītības programmu izstrādē un veidošanā;
- savā darbībā ir tiešā kontaktā ar neformālo kultūrizglītības programmu/aktivitāšu apmeklētājiem.

Neformālās kultūrizglītības programmas muzejos pārstāv ekspertes no trīs Latvijas Nacionālā mākslas muzeja struktūrvienībām un Rakstniecības un mūzikas muzeja.

Mākslas muzejā “Rīgas Birža”, Dekoratīvās mākslas dizaina muzejā un izstāžu zālē “Arsenāls” īpašās specifikas dēļ tika veiktas vairākas padziļinātās intervijas, jo šajās iestādēs dažādām programmām un auditorijām ir deleģēti atsevišķi vadītāji, kas katrs veido un atbild par savas konkrētās neformālās kultūrizglītības programmām, taču nereti šīs kompetences mēdz arī pārklāties.

Mākslas muzeju “Rīgas Birža” pārstāv trīs ekspertes: komunikācijas un izglītības darba nodaļas speciāliste Kristīne Millere, kas strādā ar neformālās kultūrizglītības programmām, kurās iesaistīta bērnu un jauniešu auditorija, piemēram, “Ģimenes dienas”, “Stunda muzejā”, “Sarunas muzejā”; komunikācijas un izglītības darba kuratore Vita Ozoliņa, kura veido un vada Ceļotāju klubu “Terra Incognita” un programmas “Telpa, tērps un tēls” un “Grafika ar baltiem cimdkiem”, un izglītības programmu kuratore Dace Krīgere, kuras atbildībā ir pārējās pieaugušo izglītības programmas, programmas cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, kā arī mākslas pēcpusdienas, piemēram, “Pérola barroca”, “Nacionālo kultūru dienas” u.c.

Arī Dekoratīvās mākslas dizaina muzeju reprezentē trīs ekspertes: komunikācijas un izglītības darba kuratore Agrita Pore (atbild par programmu “Klasiskās vērtības” un “Ģimenes dienas”); izglītības programmu kuratore Liene

Granovska (“Vārds Dizainam” un “Ģimenes dienas”) un Kristīne Šica (dizaina darbnīcas bērniem un pieaugušajiem). Savukārt no izstāžu zāles “Arsenāls” maģistra darbā neformālās kultūrizglītības programmas raksturo divas ekspertes: izglītības programmu kuratore Elīna Ķempele un programmas “Es un Māksla” radītāja, māksliniece un izglītības programmu kuratore Baiba Sprance.

Ar pieredzi, kas gūta, radot un darbojoties Rakstniecības un mūzikas muzeja neformālās kultūrizglītības programmās un nodarbībās, dalās eksperte Līga Pugoviča – Komunikācijas nodaļas vadītāja.

Par iespējām dažādām auditorijām pilnveidot savas zināšanas un iemaņas ar mūziku saistītās jomās kultūras institūcijās sniedz intervijas Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra Izglītojošo projektu producente Liene Millere un VSIA Latvijas Koncerti producente Karina Bērziņa. Savukārt Latvijas Nacionālo operu pārstāv tās izglītības projektu producente Ieva Štrāle.

Kultūras Ministrijas pakļautībā esošo teātru neformālās kultūrizglītības iespējas reprezentē Dailes teātra Mārketinga un komunikācijas direktore, Dailes teātra Mākslas telpas “Brīvības 75” producente Indra Rubene; Latvijas Nacionālā teātra mārketinga un sabiedrisko attiecību vadītāja Līga Rimševiča un Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātra sabiedrisko attiecību nodaļas vadītāja Līna Ovčiņņikova.

Lai analizētu tādu nozīmīgu sociālā kapitāla indikatoru kā voluntārisms un iesaistīšanās brīvprātīgo asociācijās, maģistra darbā tika intervēta arī Latvijas Nacionālā mākslas muzeja komunikācijas speciāliste un Brīvprātīgo kustības vadītāja Annija Sauka.

Darbā papildus iepriekš minētajiem ekspertiem, lai precizētu un padziļināti izzinātu dažādus aktuālus jautājumus neformālās kultūrizglītības jomā, tika intervēti arī tādi institūciju vadītāji un speciālisti, kas veic uzraudzības vai pārvaldības funkcijas kultūrizglītības jomā: Latvijas Nacionālā kultūras centra Kultūras un radošās industrijas izglītības nodaļas vadītāja Jolanta Klišāne, Kultūras ministrijas Muzeju nodaļas vecākā referente Anita Jirgensone un Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izglītojošā darba vadītāja Marta Pallo.

Tiks pētīts, vai un kā iepriekšējā nodaļā izvirzītie sociālā kapitāla elementi attiecas uz neformālajām kultūrizglītības programmām kā nosakošie indikatori, kā arī noskaidrots, vai pastāv savstarpēja sociālā kapitāla un neformālo kultūrizglītības programmu korelācija aplūkotajās kultūras organizācijās Latvijā.

5.2. Neformālās kultūrizglītības programmu raksturojums

Mākslas muzejs "Rīgas Birža"

Mākslas muzejs "Rīgas Birža" apmeklētājiem piedāvā plašu neformālās kultūrizglītības programmu klāstu. Programmās iekļautas gan īpašās Ģimenes dienas, gan regulāri informatīvie semināri skolotājiem, gan Nacionālo kultūru dienas, gan Sarunas muzejā, gan arī tādi programmu bloki, kas ietverti nosaukumos: "Pérola barroca"; "Telpa, tērps un tēls"; "Terra Incognita" u.c. Programmas tiek pielāgotas un pietuvinātas muzeja ekspozīcijām un izstādēm, to temati mainās atbilstoši izstāžu tematikai.

Ģimenes dienas. Mērķauditorija: ģimenes ar bērniem vecumā no 4 līdz 12 gadiem. Notiek visās Latvijas Nacionālā mākslas muzeja struktūrvienībās (Mākslas muzejs "Rīgas Birža"; Dekoratīvās mākslas dizaina muzejs; izstāžu zāle "Arsenāls"; Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas muzejs un Latvijas Nacionālā mākslas muzeja galvenā ēka). Notiek regulāri un ir piesaistītas muzeja ekspozīcijām. Piemēram, "Rīgas Birža" 2015. gada pavasara tēma ir "Provansas krāsas". Vecāki ar bērniem katrā programmas nodarbībā vispirms apmeklē izstādi (šajā gadījumā "Provansas valdzinājums") muzejpedagoga vadībā un pēc tam piedalās tematiskajā nodarbībā, kas saistīta ar konkrēto tematiku, piemēram, darbnīca "Katram savs Pikaso", kurā tiek tuvāk analizēti un pētīti Pikaso darbi, dzīvesgājums utt., un beigās pašu rokām apdrukāti līdzpaņemtie apģērbi sietspiedes tehnikā.

Pérola barroca. Mērķauditorija: skolēni, studenti, pieaugušie, seniori. Katra mēneša pēdējā sestdienā notiek mākslas un mūzikas pēcpusdienas, kurās harmoniski apvienojas izziņa un atpūta. Apmeklētājiem ar dažādu stāstu un mūzikas palīdzību ir iespēja iepazīt baroka laikmetu. Katru pasākumu ievada tikšanās ar muzeja speciālistu, kurš iepazīstina ar laikmetam raksturīgākajām iezīmēm, kas saskatāmas eksponētajos mākslas darbos. Programmas turpinājumā – Rīgas Senās mūzikas centra baroka mūziķu neverbālais komentārs šim sarežģītajam un aizraujošajam periodam. 16.–18. gadsimta muzikālajām kompozīcijām ir sevišķi raksturīga iedziļināšanās detaļās, kas valdzina ar patiesu daiļumu un izpildījuma pilnību. Pasākumu formāts ļauj katram pašam izvēlēties savu iesaistīšanās formu – kļūt par koncerta klausītāju vai ekspozīcijas skatītāju, kurš mūzikas skaņu pavadībā bauda klasiķu mākslu.

Telpa, tērps un tēls. Mērķauditorija: pieaugušie, skolēni, studenti, pensionāri. Mūžizglītības programma sadarbībā ar mākslinieku biedrību "Sidegunde". Programmas mērķis ir iesaistīt radošo profesiju pārstāvjus, lai veicinātu paaudžu sadarbību un nodrošinātu tradīciju pārmantojamību. Mākslas speciālistu, mākslas vēsturnieku, arhitektu vadītu lekciju, diskusiju un sarunu veidā dalībnieki tiek iepazīstināti ar vēsturiskajiem stiliem, to izpausmēm tēlotājmākslā, arhitektūrā un modē. Latvijas kultūras

mantojums tiek aplūkots pasaules kultūrmantojuma kontekstā, akcentējot paralēles un atšķirības. Nodarbības bagātina oriģināls vizuālais, foto un kino materiāls. Lekcijas notiek reizi mēnesī, ceturtdienās.

Terra Incognita. Mērķauditorija: pieaugušie, skolēni, studenti, pensionāri. Mūžizglītības programma – Ceļotāju klubs, kas interaktīvā veidā dodas mākslas ceļojumā. Kluba nodarbības sniedz ieskatu par tālām eksotiskām zemēm, to pagātņi, tagadni. Lekcijas bagātina oriģināls vizuālais, foto un kino materiāls, kurā ietverta arī aktuāla informācija ceļotājiem. Nodarbības sniedz iespēju apskatīt jaunākās muzeja izstādes un muzeja pastāvīgās ekspozīcijas mākslas zinātnieces Vitas Ozoliņas vadībā.

Sarunas muzejā. Mainoties un attīstoties šī Latvijas Nacionālā mākslas muzeja programma veiksmīgi darbojas kopš 2001. gada un noris visos piecos mākslas muzejos (Mākslas muzejs “Rīgas Birža”; Dekoratīvās mākslas dizaina muzejs; izstāžu zāle “Arsenāls”; Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas muzejs un Latvijas Nacionālā mākslas muzeja galvenā ēka). Programma piedāvā mākslas un visas kultūras jomas interesentiem vienreizēju un aizraujošu iespēju baudīt mākslu, veidot un bagātināt savu viedokli kopā ar dažādiem šo jomu speciālistiem. “Sarunas muzejā” ir iespēja iepazīt muzeja jaunākās izstādes personiskākā, niansētākā un informatīvi dziļākā veidā, ieklausoties un diskutējot ar klātesošajiem. Tikšanās laikā mākslinieki, mākslas vēsturnieki, izstāžu kuratori un ikviens apmeklētājs atklāj sev un citiem mākslas vērtības un aktualitātes. Dalība pasākumā bez iepriekšējas pieteikšanās, iegādājoties izstādes biļeti.

Nacionālo kultūru dienas. Mērķauditorija: pasākumi visām vecuma grupām. Programma veltīta dažādu pasaules kultūru iepazīšanai caur tematiskām izstādēm, koncertiem, kino seansiem, lekcijām, radošām darbnīcām un citiem pasākumiem, kas paredzēti dažāda vecuma un interešu auditorijai. “Nacionālo kultūru dienas” sniedz ieskatu katrai kultūrai raksturīgajā un savdabīgajā, atklājot to caur mākslu, mūziku, literatūru un tautas tradīcijām. Kopš Mākslas muzeja “Rīgas Birža” atvēršanas brīža muzejs ir devis iespēju saviem apmeklētājiem iepazīties ar Tālo Austrumu zemēm, kā arī aizsācis Dienvidāzijas valstu kultūras apgūšanu. “Nacionālo kultūru dienas” tiek rīkotas sadarbībā ar dažādu valstu vēstniecībām Latvijā.

Stunda muzejā. Notiek visās Latvijas Nacionālā mākslas muzeja struktūrvienībās (Mākslas muzejs “Rīgas Birža”; Dekoratīvās mākslas dizaina muzejs; izstāžu zāle “Arsenāls”; Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas muzejs un Latvijas Nacionālā mākslas muzeja galvenā ēka). Šī izglītības programma ir orientēta uz skolu auditoriju, un tās mērķauditorija pārsvarā ir skolu audzēkņi, kas muzeju apmeklē kopā ar skolotāju. Līdz 2015. gada sākumam šī programma darbojās kā neformālā kultūrizglītības programma skolas vecuma bērniem un jauniešiem, taču no 2015. gada sākuma līdz 2015. gada septembrim tā piedzīvo reformu, lai visos piecos mākslas muzejos tiktu pozicionēta jau kā formālās kultūrizglītības sastāvdaļa un atbilstu mācību standartu normatīviem un tiktu izmantota kā

noteiktu skolas nodarbību aizstājēja.¹⁴⁶ 2014./2015. mācību gadā Mākslas muzejs “Rīgas Birža” piedāvāja šādus nodarbību blokus visām skolas vecuma grupām: Iepazīsties – muzejs! Mākslinieks un krāsas. Gaisma gleznā. Ainava. Ornamenti muzejā. Tēlniecība Rīgas Biržā. Interjers Biržā. Portrets un persona.

Muzejā līdztekus iepriekš aprakstītajām neformālās kultūrizglītības programmām notiek arī dažādas radošās nodarbības. Ir izveidota “Mazā skola”, radītas mācību lapas, spēles un citas interaktīvas iespējas muzeja apmeklētājiem pietuvināti izjust un saprast mākslu un kultūru.

Dekoratīvās mākslas dizaina muzejs

Dekoratīvās mākslas dizaina muzejs tāpat kā mākslas muzejs “Rīgas Birža” apmeklētājiem piedāvā plašu neformālās kultūrizglītības programmu klāstu. Šajā muzejā visu programmu uzmanības centrā ir dekoratīvā māksla un dizains, un viss par un ap to saistītais. Programmas tiek pielāgotas un pietuvinātas muzeja ekspozīcijām un izstādēm, to temati mainās atbilstoši izstāžu tematikai.

Dizaina darbnīcas pieaugušajiem. Iespēja iepazīties ar Latvijas labākajiem dizaineriem, neformālā un radošā atmosfērā dalīties ar pieredzi, atklāt meistarību darba noslēpumus un izprast dizaina domāšanas daudzveidību. Apzinoties pieejamos resursus un atkāpjoties no tradicionāliem nosacījumiem, palūkoties uz lietām “jaunā gaismā”. Darbnīcas vada profesionāli mākslinieki un dizaineri.

Dizaina lekcijas. Mērķauditorija: pieaugušie, skolēni, studenti, seniori. Lekciju programma izstrādāta, meklējot veidu, kā runāt par aktuāliem virzieniem dizaina teorijā, kritikā un praksē. Tās mērķis ir atklāt jaunākās tendences dizaina izpratnē, iepazīstināt sabiedrību ar interesantiem prakses piemēriem ne tikai Latvijas, bet arī pasaules kontekstā. Lekcijas lasa atzīti jomas speciālisti. Nākotnē plānots pieaicināt vieslektoros no citām Eiropas valstīm.

Kas ir dizains? Mērķauditorija: skolēni. Izglītības programmu – radošās darbnīcas “Kas ir dizains?” piedāvā bērniem kā vienreizēju iespēju mācīties izprast dizainu vai kādu noteiktu tā sfēru kopā ar jomas pārstāvi – dizaineru, arhitektu, mākslinieku. Radošā dizaina darbnīca ir pieredzes un domu apmaiņa starp muzeja pedagogu, pieaicinātu nozares speciālistu un skolēnu grupu. Dizaina nodarbības bērnu vasaras nometņu dalībniekiem.

Klasiskās vērtības. Mērķauditorija: pieaugušie, skolēni, studenti, seniori. Lekciju cikla uzmanības fokusā dažādu paaudžu mākslinieku devums latviešu profesionālās lietišķās mākslas skolas attīstībai. Programma veidota

¹⁴⁶ Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izglītojošā darba vadītāju Pallo Martu*. 2015, 24. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.

ar domu aktualizēt jautājumu par latviešu lietišķās mākslas dārgumiem, popularizēt tos un iepazīstināt auditoriju ar izcilāko mākslinieku dzīvi un daiļradi. Lekciju vienojošā saikne ir klasisko vērtību nozīmes akcentēšana un izvērtēšana mākslā un kultūras vidē Latvijā un pasaulē. Tēmas izvēlētas ar mērķi saistīt klasiskās un mūsdienu mākslas attīstības tendences, kā arī “izgaismot” latviešu mākslas vēsturē ievērojamu mākslinieku vārdus, kuru harizmātiskais personības valdzinājums atstājis noteiktu iespaidu uz nākamajām paaudzēm.

Vārds Latvijas dizaineriem. Visplašākajai auditorijai – gan jomas profesionāļiem un dizaina cienītājiem, gan mākslas un dizaina skolu audzēkņiem un studentiem, gan ikvienam interesentam. Dalība bez maksas. Lekciju cikla “Vārds Latvijas dizaineriem” pasākumu mērķis ir informēt un ieinteresēt sabiedrību par dizaina aktualitātēm un iespējām Latvijā, lai veidotu ciešāku saikni un rosinātu viedokļu apmaiņu starp nozares speciālistiem un patērētājiem. Sagatavota plaša un daudzveidīga pasākumu programma. Tā piedāvā tuvāk iepazīt Latvijas dizaina jomas personības, uzklaut viņu pieredzi un veicināt radošās domas attīstību. Jebkurš stāsts un produkts ir atšķirīgs un unikāls, bet tos vieno atpazīstamība un kvalitāte. Par lektoriem tiek pieaicināti Latvijā labi zināmi un novērtēti dizaineri. Katra tikšanās reize tiek veltīta citai tēmai, fokusējot uzmanību uz vienu noteiktu dizaina virzienu, piemēram, mēbeļu, priekšmetu, grafisko vai modes dizainu.

Arī Dekoratīvās mākslas dizaina muzejā notiek tādas neformālās izglītības programmas kā “Ģimenes dienas”, “Sarunas muzejā” un “Stunda muzejā”, kuru apraksti tika izklāstīti sadaļā par Mākslas muzeja “Rīgas Birža” neformālajām kultūrizglītības programmām.

Līdztekus iepriekš minētajām programmām notiek arī citas izglītojošas aktivitātes, kas būtu definējamas kā neformālā kultūrizglītība, taču maģistra darba ierobežotā apjoma dēļ tās tuvāk netiks analizētas.

Izstāžu zāle “Arsenāls”

Izstāžu zāle “Arsenāls” ir lielākā mākslas izstāžu zāle Rīgā. Tajā regulāri norisinās plašas mākslas izstādes, starptautiskie projekti, kā arī dažādi mākslas un kultūras pasākumi, līdz ar to arī neformālās kultūrizglītības programmas vairāk ir orientētas uz šo plašo telpu izmantošanu un jaunu formu un domu ieviešanu mākslas telpā.

Es un Māksla. Mērķauditorija: no 10 gadu līdz seniora vecumam. Programma piedāvā iepazīt tuvāk mākslu caur paša pieredzi. Muzeja pastāvīgās ekspozīcijas un izstāžu darbi nodarbību laikā kļūst par izpētes objektu un tēmu zīmēšanas uzdevumiem. Šādi – skatoties, domājot, zīmējot – iespējams vairāk uzzināt par mākslas tapšanas procesu, mākslas darbu iekšējo struktūru, autoru personībām un laika kontekstu. Nodarbību struktūru veido pedagoga stāstījums par dienas tēmu un ar to saistīts

zīmēšanas uzdevums – kopija, brīvā kopija vai radošs darbs, ko nosaka ekspozīcijas specifika. Notiek divas reizes nedēļā.

Ars Rezumē. Mērķauditorija: skolēni, studenti, pieaugušie, seniori. Notiek katras lielās izstādes noslēgumā – pēdējās ceturtdienas pēcpusdienā. Programmas mērķis ir paplašināt “Arsenāla” piedāvāto kultūras pasākumu klāstu un radīt draudzīgāku, sabiedrībai atvērtāku publisko telpu, kurā pulcēties ne tikai uz izstādes apskati. “Ars Rezumē” pasākumu īpašie viesi ir dzejnieki, mūziķi, teātra, dejas mākslinieki un citas radošās personības.

Sarunas muzejā. Skatīt aprakstu – Mākslas muzejs “Rīgas Birža”.

Rakstniecības un mūzikas muzejs

Tā kā laikā no 2014. gada janvāra līdz 2016. gada maijam muzeja telpas Rīgā, Pils laukumā 2, slēgtas rekonstrukcijas dēļ, Rakstniecības un mūzikas muzejs savas neformālās kultūrizglītības programmas un aktivitātes minētajā periodā ir pārformējis izbraukumu vai virtuālajā versijā. Tajā skaitā šajā laikā arī visas muzeja izstādes un ekspozīcijas ir transformētas izbraukuma formātā, tādējādi radot jaunu – ceļojošā muzeja – tēlu.

Tradicionāli Rakstniecības un mūzikas muzejs ir praktizējis regulāru un aktīvu neformālās kultūrizglītības programmu norisi visām vecuma grupām, sākot no nodarbībām bērniem vecāku vai skolotāju pavadībā un beidzot ar regulārām (reizi nedēļā vai divās) pieaugušo izglītības nodarbībām ciklā “Kas tu esi”? vai “Dziesmu klade”. Tāpat ilgu gadu aktīvi darbojas un kopā sanāk “Lasītāju klubs”, kas šobrīd notiek tikai virtuālajā vidē.

Ceļojošās izstādes. Rekonstrukcijas laikā tiek piedāvātas vairākas ceļojošās izstādes, kas pieejamas gan ar, gan bez to pavadošām nodarbībām un muzejpedagogu stāstījumiem: “Sadzejotā valsts”, “Jāzepa Vītola jubilejas preses konference”, “Latviskais Fausts”, “Zeme un mīlestība” un “Dzīves pabērni latviešu literatūrā”.

Ceļojošās nodarbības. Mērķauditorija: pirmsskola līdz vidusskola. Muzeja izglītojošo nodarbību vadītāji ir sagatavojuši pārvadāšanai un aktīvai lietošanai piemērotas muzeja priekšmetu kopijas, kā arī bagātīgu, digitalizētu audiovizuālo materiālu kopumu. Nodarbības izstrādātas atbilstoši VISC noteiktajiem mācību priekšmetu standartiem un var atvieglot skolotāja darbu atsevišķu tēmu pasniegšanā. Vairākās nodarbībās integrēti divi vai vairāk mācību priekšmeti. Piemēram: “Blēņas un Ziedonis”; “Billes Rīga”; “19. gadsimta pops”; Drāmas darbnīcas: Eriks Ādamsons “Čigānmeitēns Ringla”; Kārlis Skalbe “Kaķīša dzirnavas”; Vilis Plūdons “Eža kažociņš”; Rūdolfs Blaumanis “Velniņi”; “Skaņu pavēlnieks”; Eriks Ādamsons “Čigānmeitēns Ringla”; Spēle “Manuskripti nedeg. Tie sliktst” u.c.

Lasītāju klubs. Līdz rekonstrukcijai šī programma darbojās kā reāla un regulāra lasītāju tikšanās un diskusiju klubs par izlasīto grāmatu. Laika periodā līdz 2016. gada maijam “Lasītāju klubs” darbojas virtuāli, muzeja mājaslapā un Facebook.com vietnē veidojot īpašas sadaļas, kur lasītāji var komentāros izteikt savas pārdomas, viedokli vai uzdot jautājumus par konkrētu daiļdarbu.

Kas tu esi? Cikls pirmsskolas un sākumskolas bērniem ar vecākiem. Nodarbībās bērniem ir iespēja atbilstoši izvirzītajai tematikai tuvāk apskatīt dažādus instrumentus un iepazīt tos kopā ar mūziķiem.

Dziesmu klade. Mērķauditorija: pieaugušie, ģimenes. Sarīkojumu/nodarbību cikls “Dziesmu klade” Rakstniecības un mūzikas muzejā reizi mēnesī notiek jau no 2011. gada oktobra, iepazīstinot gan ar dažādu Latvijas novadu, gan gadskārtu svētku dziesmām un rotaļām. Sarīkojumos vienmēr tiek gaidīts jebkurš dziedāt gribētājs neatkarīgi no prasmes noturēt melodiju, iepriekšējo cikla pasākumu apmeklējuma vai tradīciju pārzināšanas. Apmeklētāji aicināti ņemt līdzi savu dziesmu kladi, lai pierakstītu pasākumā dziedātās dziesmas. Dziesmu teksti pēc sarīkojuma tiek publicēti muzeja mājaslapā. Nodarbībā neiztrūkstoši piedalās arī muzejpedagogi un etnomuzikologi. Līdztekus apmeklētājiem tiek piedāvāts apgūt arī kādas tradicionālās amatprasmes, piemēram, puzuru gatavošanu u.c.

Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris

Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris ir viena no valsts klasiskās mūzikas aprites pamatvērtībām – augsti profesionālu mūziķu apvienība ar spēcīgām tradīcijām. Citu koncertu starpā tiek piedāvātas īpašas izglītojošās programmas, kuru mērķis ir pietuvināt klausītāju klasiskās mūzikas pasaulei, to parādot atraktīvā veidā un izglītojot klausītājus tēmās par konkrētiem komponistiem, mūzikas virzieniem un to radīšanas laikmeta kontekstu.

LeNeSOns. Koncertu cikls bērniem no 5 līdz 10 gadu vecumam. LeNeSOns kopā ar Aģentu un Latvijas Nacionālo simfonisko orķestri Andra Vecumnieka vadībā kopīgi vada nodarbības mazākajiem. Programma tiek veidota atraktīvi un saistoši. Kombinējas interaktīvā izziņa ar ieskatu klasiskās mūzikas pasaulē. Koncertu starpbrīži tiek atvēlēti dažādām bērnu radošajām izpausmēm.

Jauniešu koncertsarunas 18+. Mērķauditorija – jaunieši, kā arī klausītāji, kas līdz šim nav uzdrošinājušies apmeklēt simfoniskās mūzikas koncertus, lai kopā ar Goran Goru iepazītu komponista personību, izzinātu darba tapšanu un noklausītos vienu klasiskās mūzikas hītu. Katrā sezonā ir paredzētas 4 koncertsarunas, katra veltīta kādam konkrētam komponistam vai mūzikas virzienam. Pasākumā kombinējas Goran Goras stāstījums, diskusijas ar diriģentu, instrumentu un motīvu demonstrējumi, kā arī klausīti skaņdarbi.

Sarunas pirms simfoniskajiem koncertiem. Notiek stundu pirms piektdienu koncertiem. Tiek pieaicināti nozīmīgi mūzikas pazinēji, mākslinieki u.c. ar klasisko mūziku saistīti vakara viesi, kas vada sarunu konkrētā koncerta kontekstam atbilstošā atmosfērā. Tiek skaidrota skaņdarba būtība, tapšana, laikmeta konteksts un tā radītāja dzīves gājums.

Pēterītis un Vilks. Mērķauditorija – bērni un jaunieši. Izbraukumu programma. Aizraujošs kamermūzikas koncerts, kuru papildina aktiera mīma tēlojums un stāstījumi par klasisko mūziku.

VSIA Latvijas Koncerti

Latvijas Koncerti piedāvā divas neformālās kultūrizglītības programmas, kas abas orientētas uz bērnu auditoriju:

Patiešām maziņiem. Mērķauditorija – izglītojošs koncertcikls pirmsskolas vecuma bērniem. Koncertos piedalās teicami izpildītājmākslinieki: instrumentālisti, dziedātāji, dejotāji un aktieri; tiek rādīts arī kino (nelieli fragmenti no multiplikācijas filmām). Koncertos iesaistītie mūziķi ir ģērbti interesantos, bērniem labi pazīstamu tēlu kostīmos.

Mūzika Tev. Koncertcikls skolu jaunatnei. Mērķis – izglītošana mūzikā un iespēja “aizpildīt robu” jaunatnes muzikālās izglītības jomā, kā arī iemācīt elementāras koncerta klausīšanās prasmes. Ciklā tiek piedāvātas augstvērtīgas koncertprogrammas četrām vecuma grupām, sākot no 1. līdz 12. klasei. Katrā vecuma grupā mācību gada garumā notiek četri koncerti, kuros bērni atraktīvi un interaktīvi tiek iepazīstināti ar klasiskās mūzikas vērtībām, instrumentiem, mūziķiem u.c.

Latvijas Nacionālā opera

Latvijas Nacionālā opera piedāvā programmu “Opera tuvplānā”, kas ir vienojošais nosaukums visām Operas neformālās kultūrizglītības programmām. Šis projekts skatītājiem piedāvā iepazīt operas un baleta mākslu citos rakursos un vienlaikus – ļoti personiski. “Tuvplānā” – šī Latvijas Nacionālās operas programma ietver dažādus notikumus, izglītojošas izrādes, koncertus, lekcijas operas pazinējiem un mīlētājiem, kā arī pasākumus bērniem un jauniešiem. Tā ir iespēja no īpaša skatpunkta iepazīt operas māksliniekus, tostarp vairākās spilgtās kamermūzikas programmās tuvplānā sastapt lieliskos Latvijas Nacionālās operas orķestra mūziķus. Tā ir iespēja gūt plašāku informāciju par Latvijas Nacionālās operas iestudējumiem, apmeklējot skatītāju iecienītās “Sarunas pirms pirmizrādēm” un gūt zināšanas par operas mākslu plašākā vēsturiskā kontekstā kopā ar izciliem lektoriem.

Sarunas pirms pirmizrādes. Šī ir viena no Operas izglītojošo programmu šķautnēm. Pirms pirmizrādes, parasti Latvijas Nacionālās operas Jaunajā zālē, notiek saruna ar iestudējumā iesaistītajiem māksliniekiem, režisoriem, diriģentiem u.c. radošās komandas pārstāvjiem, kas palīdz gūt ieskatu mākslas darba rašanās apstākļos, galvenajās atziņās un veidot priekšstatu par jauniestudējumu. Saruna sākas ar lekciju, tālākā programmā ar to pašu iegādāto biļeti apmeklētājs var noskatīties konkrētā baleta vai operas ģenerālmēģinājumu vai redzēt atsevišķus numurus.

Izzinoša paraugstunda “Baleta pasaulē”. Izglītības programma, kuras mērķis ir izglītot skatītāju un tuvināt to baleta pasaulei. Baletstunda notiek Latvijas Nacionālās operas Jaunajā zālē balerīnu klātbūtnē. Programmā tiek rādīti gan paraugdemonstrējumi, gan sniegts ieskats baleta vēsturē, gan kļiedēti mīti, notiek saruna ar kādu no ievērojamām balerīnām vai baletdejojotājiem. Stāstījums tiek papildināts ar videomateriālu, kur redzamas gan baleta zvaigznes, gan senas grafikas, gan fragmenti no filmām. Programmas noslēgumā dejojotāji izrāžu kostīmos demonstrē savas mīļākās etīdes no izrāžu fragmentiem.

Kamermūzika tuvplānā. Šī ir izglītības iespēja pirmām kārtām pašiem māksliniekiem sevi iepazīt un attīstīt jaunās formās un tās pilnveidot, kā arī skatītājiem izziņāt komponistu piedāvātās kompozīcijas un skaņdarbus. Šajos koncertos līdzās pieredzējušiem un skatītāju jau iemīļotiem operas solistiem uzstājas arī jaunie un daudzsološie talanti. Koncertu programmā tradicionāli tiek iekļauti gan populāri, gan mazpazīstami skaņdarbi, kas sola jaunatklājumus ikvienam klausītājam.

Koncertuzvedums bērniem “Mūzikas skaņas”. Mērķis – radīt tīkamu un aizraujošu koncertuzvedumu vismazākajiem skatītājiem. Izrāde veidota tā, lai veicinātu bērnu izpratni un ieinteresētību operas apmeklējumā. Mākslinieki kopā ar bērniem šajā projektā mūziku ne tikai mācās klausīties, bet arī ieraudzīt un atpazīt.

Dailes teātris

Dailes teātris daudzu gadu praksē ir ieviesis un attīstījis šādus ārpusrepertuāra pasākumus – izglītības iespējas – teātrī:

Sarunas pirms vai pēc pirmizrādes. Šīs sarunas tiek īpaši izziņotas un pulcē skatītājus Mazajā zālē. Sarunās parasti uzstājas daļa mākslinieciskās komandas vai tiek pieaicināta kāda īpaša personība, režisors, teātra zinātnieks, mākslinieks u.c., kas dalās pārdomās, diskutē, ieskicē mākslas darba tematiku un pietuvina iestudējumu skatītājam.

Sarunas izstādē. Notiek Dailes teātra Mākslas telpā “Brīvības 75”. Parasti ir piesaistītas mākslas telpā iekārtotās izstādes tematikai. Tiek pieaicināti mākslinieki, mākslas zinātnieki un speciālisti. Nereti kā iedvesmas avots kalpo kāds no drāmas šedevriem, piemēram, uz sarunu “Ko Hamlets pasaka par mums šodien?” pamudināja Šekspīra luga “Hamlets”.

Radošās darbnīcas bērniem un viņu ģimenēm. Dailes teātris nedēļas nogalēs organizē īpašas radošās darbnīcas bērniem, kas ir apmeklētāju īpaši iecienītas, un dalība uz tām tiek pieteikta jau ilgi pirms pasākuma. Darbnīcu tematika tiek īpaši veidota, tajā iekļaujot kādas Latvijas vai pasaules mākslas vērtības. Caur radošajām aktivitātēm tiek vienlaikus apgūtas arī zināšanas mākslās. Piemēram, papīra darbnīcā tiek atklāta Austrumu pasaules origami kultūra, kā arī vienlaikus, krāsojot Aleksandru Čaku, ko zīmējumos iemiesojis mākslinieks Aivars Vilipsons, darbnīcas dalībnieki var izzināt slavenā dzejnieka bērniības piedzīvojumus. Tiek skandētas Čaka dzejas rindas un veidota apziņa, kā rūpēties par dabas aizsardzību utt.

Iepriekšminētās izglītojošās programmas notiek regulāri jau daudzus gadus, taču tām paralēli tiek rīkoti arī dažādi diskusiju vakari, lugu lasījumi, skates un radoši demonstrējumi saistībā ar teātra repertuāru, labdarības akcijas, ar teātri saistītu izdevumu atvēršanas svētki u.c.

Latvijas Nacionālais teātris

Latvijas Nacionālajā teātrī tradicionāli ir piedāvātas trīs izglītības iespējas: īpašas meistardarbnīcas, kurās bērni un jaunieši visas sezonas laikā var uzzināt un izzināt teātri no mazākpazīstamās puses, izglītojošas ekskursijas un sarunas ar skatītājiem jeb tā sauktās Studentu izrādes.

Ierobežoto cilvēkresursu dēļ 2014./2015. gada sezonā tika piedāvātas tikai “Skatītāju sarunas”.

Skatītāju sarunas. Šī programma tiek organizēta kā iespēja studentiem un vecāko klašu skolēniem, uzrādot apliecību, iegādāties par īpaši simboliski zemām cenām biļetes uz tā saukto studentu ģenerālmēģinājumu. Pēc izrādes skatītāji tiek aicināti palikt uz sarunu par izrādi, iestudējumu, autoru un citiem tematikai atbilstošiem aktuāliem jautājumiem. Šo īpašo izrāžu mērķis ir ne tikai padarīt teātri pieejamu jaunatnei, bet arī veicināt viņu izpratni par teātri, iniciēt diskusiju ar radošo komandu un veidot prasmi saprast un vērtēt teātri, būt zinošākiem skatītājiem.

Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris

Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris piedāvā vairākas iespējas, kā neformālā un saistošā veidā ieinteresēt publiku un izglītēt savu skatītāju. Interesanti, ka šī institūcija plaši un aktīvi izmanto sociālos tīklus Facebook, Twiter u.c. un mājaslapu, kur lielu daļu aizņem tieši izglītojoša informācija un raksti par teātri, lugām, to autoriem un repertuāru.

Programma skolēniem. Sadarbībā ar Rīgas domi krievvalodīgo skolu audzēkņiem tiek veidotas un piedāvātas īpašas izrādes, kas sasaucas ar skolu izglītības programmām. Nereti šīs izrādes papildina arī īpaši veidotas izstādes un ekspozīcijas par attiecīgo tēmu. Šajā kontekstā tiek īpaši pievērsta uzmanība arī Latvijas nacionālo kultūrvērtību popularizēšanai, piemēram, Rūdolfā Blaumaņa luga “Indrāni” tika papildināta ar lugai piesaistītu tematisko ekspozīciju gan par “Indrāniem” 1912. gadā, gan par Rūdolfu Blaumani, gan par Rīgu tajā laikā.

Skatītāju klubs. Darbojas gan teātra, gan virtuālajā vidē. Interneta virtuālajā vidē kluba biedriem tiek piedāvāti īpaši raksti un intervijas par aktuālo repertuāru vai citām teātra vērtībām, drāmas vēsturi, jaunumiem utt. “Lasītāju kluba” biedriem ir arī īpaša iespēja uzdot jautājumus un saņemt atbildes teātra zinātnē. Reālajā dzīvē “Skatītāju kluba” biedriem dažkārt tiek rīkotas īpašas tikšanās un sarunas pēc izrādes ar radošās grupas pārstāvjiem un aktieriem. “Skatītāju klubs” kalpo kā instruments, lai gan virtuāli, gan klātienē sniegtu skatītājiem padziļinātu informāciju un izpratni par teātri, izrādi un māksliniekiem, kā arī veidotu stabilu apmeklētāju loku, kas klubā privilģēti paši pirmie saņem visus jaunumus, iespējas rezervēt biļetes un uzzināt par dažādiem interesantiem ārpusrepertuāra pasākumiem teātrī.

Virtuālais salons. Līdztekus “Skatītāju klubam” darbojas “Virtuālais salons”, kurā ikviens interesents var iegūt informāciju un dažādus interesantus materiālus, kas tieši vai netieši ir saistīti ar jauniestudējumu vai ar repertuārā esošo izrādi, teātra vēsturi, teātra mākslu utt., kā arī šajā vietnē skatītāji var komentēt izrādes.

Konkurss “Kā kļūt par teātra pazinēju”. Instruments, kas tiek izmantots, lai veicinātu skatītāju aktīvu iesaisti “Skatītāju klubā” un “Virtuālajā salonā”. Šajā konkursā regulāri tiek izlozētas teātra biļetes, kas iegūstamas pareizi atbildot uz uzdotajiem jautājumiem par repertuāru un teātra jomu. Vienlaikus konkursam ir arī izglītojoša funkcija, jo jautājumi parasti tiek veidoti tā, lai to atbildes prasītu vai nu īpašu erudīciju, vai padziļinātu materiālu izpēti.

5.3. Sociālā kapitāla indikatoru analīze neformālās kultūrizglītības kontekstā Latvijā (interviju rezultāti)

Neformālā kultūrizglītība, tās uzdevumi

Tā kā apzīmējumam “neformālā kultūrizglītība” nav likumos balstīta definējuma, bija interesanti izzināt, kā to uztver un definē paši programmu vadītāji. Lielākā daļa respondentu pretstatīja to formālajai izglītībai kā ārpus skolas sistēmas esošu, brīvāku, radošāku izglītošanās iespēju, kas bagātina un stiprina cilvēka personību un ļauj apgūt papildus vai padziļināti interesējošas tēmas un

jomas. Arī par mērķauditoriju programmu vadītāji bija vienisprātis, apguvēju lokā iekļaujot gan bērnus, gan jauniešus, gan pieaugušos un seniorus.

Pie mums tās, protams, ir tās pašas muzeja pedagoģiskās programmas. Uzdevumi – papildināt to, ko esam jau apguvuši skolā. Tas vairāk varbūt domāts skolēniem. Pieaugušajiem, senioriem un pensionāriem tas noteikti vairāk ir brīvā laika pavadīšanas veids. (Kristīne Millere)

Tā ir tāda veida izglītība, kuru iegūstot cilvēks nesaņem oficiālo dokumentu. Ja izejam ārpus rāmja, tad tur ir viss, kas cilvēku papildina, liek uzzināt ko jaunu. Tie ir gan šīs izglītības mērķi, gan uzdevumi. Kaut vai elementāri izglītot: kas ir muzejs, kā uzvesties, kas ir grafika ar baltiem cimdiem utt. Otrkārt, neformālajai izglītībai ir jābūt pieejamai visiem. Tai ir jābūt finansiāli pieejamai, un tajā neizdala striktu mērķauditoriju. Piemēram, pasākumam jābūt tādām, piemēram, koncertam, kuru var nākt klausīties gan profesionālis, gan cilvēks, kuram tā ir pirmā nopietnā senās mūzikas koncertpieredze. (Dace Krīgere)

Par neformālo kultūrizglītību gribētos teikt, ka mēs skatāmies, kuras nišas nav aizpildītas, un tās mēģinām aizpildīt. (Vita Ozoliņa)

Uzdevums – radīt motivāciju cilvēkam būt aktīvam, radīt piedāvājumus, lai cilvēks nav tikai mākslas vērotājs. Jā, izstādes apmeklējums pats par sevi ir svarīgs, taču viņam ir jānodrošina iespēja iegūt papildus, padziļinātākas zināšanas ar lekciju darbnīcu starpniecību. Tas dod iespēju apmeklētājam vairāk iesaistīties un paplašināt savu redzesloku. Cilvēki dalās ar informāciju par šīm programmām. Man patīk redzēt, kā caur šīm aktivitātēm muzejā ienāk arvien neparastāka publika. (Kristīne Šica)

Neformālā kultūrizglītība ļauj mākslai reflektēt ar visplašākajiem sabiedrības procesiem. Šādai izglītībai ir visplašākās formu un mērķgrupu iespējas. Tai ir jābūt pieejamai un saprotamai. Pasaulē tā ir ļoti izplatīta prakse – mācīties muzejos, operās, teātros un citur. Pie mums cilvēki pie tā vēl nav pieraduši. (Elīna Ķempele)

Formālā kultūrizglītība droši vien ir tā, kuru apgūst skolās, un viss pārējais ir neformālā kultūrizglītība. Neformālā – bagātināt cilvēku garīgās plastikas, tas attiecas gan uz mākslām, gan zinātni, gan arī eksaktām zinībām. Tas, kas attiecas uz mākslu, es uztveru, ka mums visiem tās plastikas ir, bet tikai latentā stāvoklī, viņas nav iedarbinātas, tādēļ gan dejošana, gan dziedāšana, zīmēšanas utt. aktivizē to, kas cilvēkā jau ir. Reizēm cilvēkam pašam ir brīnums, ko viņš var dabūt gatavu. Es vadu programmu “Es un Māksla” jau desmito gadu, un esmu pieredzējusi daudz brīnumu. Neformālā kultūrizglītība palīdz cilvēkam atklāt pašam sevi, pasauli, bagātināt savu dzīvi. (Baiba Sprance)

Domāju, ka tā ir tāda izglītība, kas pirmām kārtām netiek vērtēta ar atzīmi un nav standartizēta. Tātad tā ir visa papildu izglītība skolām un neiet pēc stingra plāna. Tā varbūt pat sakrīt ar standartu, kā mūsu muzejā, bet ir brīvāka, vairāk var improvizēt un pielāgoties situācijai. Pamatatšķirība – tā ir izglītība, tikai brīvāka nekā formālā izglītība. (Līga Pugoviča)

Tā ir izglītība, ko var iegūt pie mums, atnākot un netradicionāli iegūstot. Piemēram, mēs piedomājam, lai pie mums var atnākt un kopā izglītoties bērni ar vecākiem, lai vecāki piedalās šajā procesā, lai nav tā, ka bērns ir aizvests uz mūzikas skolu, tur viņu māca skolotājs un vecāks nezina, kas tur notiek. Tāpat ļoti daudzi vecāki ir atzinuši, ka nodarbību apmeklējumi viņiem ir ļoti izglītojoši, ja arī paši nav pastāvīgie klausītāji, no šiem koncertiem bērni nāk ārā ar vēlmi pēc tam apmeklēt kādus nopietnākas mūzikas koncertus. (Liene Millere)

Tā kā mēs mācību stundu neaizstājam, mēs to papildinām, tāpat laikiem esam arī neformālā kultūrizglītība. Mūsu uzdevums ir to bērnu vai jauniešu ieinteresēt, lai viņš pēc tam nāk uz mūsu koncertiem, lai izaug par kulturālu cilvēku. Mēs gribam, lai caur mūsu programmām bērni un jaunieši attīstās, lai viņi neizaug... "lēti". Ar šo programmu starpniecību mēs audzinām jauno paaudzi cerībā, ka tā sapratīs, cienīs un lolos klasiskās mūzikas vērtības. (Karina Bērziņa)

Tā ir izglītība, kuru tu iegūsti nemācoties skolā. Izglītība, ar ko tu vari papildus sevi izglītot un pilnveidot ārpus darba un skolas, kas ir konkrētu interešu paplašināšana. Tas ir papildu pienesums tavai radošajai izaugsmei vai izglītībai kā tādai. (Ieva Štrāle)

Tās ir visas izglītības iespējas, ko tu apgūsti papildus – konferences, lekcijas, meistarklases, diskusijas, dažādu izglītojošu pasākumu, galu galā izstāžu apmeklēšana. Es to saprotu kā mūzizglītību, lai gan arī bērni un jaunieši taču var mācīties ārpus skolas. Tāpat neformālā kultūrizglītība attiecas arī uz viņiem. Ar neformālo kultūrizglītību es saprotu katru mazo lietiņu, kas notiek. Tā ne tikai mūs bagātina un izglīto, bet tā palīdz arī sagatavoties profesionāli un pat celt profesionālās kompetences. (Indra Rubene)

Es domāju, ka neformālā izglītība ir sistemātiska, bet tomēr ne stingri strukturizēta informācijas pieejamība. Tai nav obligātības raksturs, bet tā ļauj cilvēkam koncentrēties uz kaut ko viņam svarīgu un nepieciešamu. Neformāla izglītība ir vairāk kā spēle, tai ir vieglāka attieksme, bet tas nereti varētu būt pat vairāk stimulējoši nekā formālās izglītības stingrība. Mūsu teātra gadījumā tā arī sanāk, ka mēs šādā neformālā veidā motivējam cilvēkus lasīt un domāt par kādām jomām un jautājumiem, kas viņus neskartu kaut kur citur. (Līva Ovčiņņina)

Līdzdalība

Pētot līdzdalības faktoru kā vienu no sociālā kapitāla indikatoriem, ekspertiem tika jautāts par analizēto kultūras iestāžu neformālās kultūrizglītības programmu apmeklētību. Interesanti bija secināt, ka lielākajā daļā gadījumu neformālās kultūrizglītības programmas ir 100% vai tuvu tam apmeklētas un tiek izmantota visa telpu ietilpības kapacitāte. Tādās iestādēs kā *Mākslas muzejs "Rīgas Birža"*, *Dailes teātris*, *Latvijas Nacionālā opera*, *VSIA Latvijas Koncerti* apmeklētāji uz programmām piesakās jau iepriekš un vietu skaits, lai apmierinātu visus interesentus, ir nepietiekams.

Uz mūsu nodarbībām ģimenes piesakās jau uz priekšu, kolīdz izziņojam, ka tāda būs. Normāli mēs varam uzņemt 70 cilvēkus. Arī pirmizrāžu sarunas Mazā zālē ir 100% piepildītas. Tik, cik varam konkrētā telpā, tik mēs uzņemam. (Indra Rubene)

Ja uz vienu darbnīcu atnāk 83 cilvēki, tas ir ļoti daudz. Vidēji apmeklējums uz pieaugušo nodarbībām ir 50 līdz 60 cilvēki, kas būtībā ir pilna mūsu konferenču zāle. Taču apmeklētība reizēm atkarīga no tēmas. Ja tēma ir ļoti specifiska un šaura, tad nāks konkrēti interesenti, bet, ja tēma ir plašāka vai eksotiska, tad, protams, būs vairāk. Būtībā tā tēma nosaka cilvēku skaitu. (Kristīne Millere)

Šajā zālē notiek pieaugušo izglītības lekcijas. Maksimums šeit varam ietilpināt 71 cilvēku. Procentuāli šīs telpas praktiski vienmēr ir pilnas. Cilvēki nāk un izpērk biļetes uz priekšu. Nākamā nodarbība mums plānota pēc nedēļas, un jau tagad jāveido saraksts, jo izskatās, ka tas būs jāslēdz. Varētu jau veidot nodarbības lielākā zālē, bet mums tas formāts ir tāds, un ir labāk, ja viņi runā šeit, nevis ielikt kaut kādā lielā zālē, jo tas jau būtu cits formāts un cita sajūšana. (Vita Ozoliņa)

Lenesona programmas ir ļoti apmeklētas, es teiktu tie ir 90% regulāri. Neteikšu visi 100%, jo atsevišķas vietas tomēr paliek zālē tukšas. Jauniešu koncerti, ja pirmajā koncertā bija 100 cilvēki, tad otrajā jau 200, trešajā, kad bija Bēthovena skaņdarbi, bija vairāk klausītāju – pie 400 cilvēkiem. Mums vēl ir pirmskoncertu sarunas, kuras sākotnēji tika apmeklētas kūrāk, ticu, ka arī informācijas trūkuma dēļ. Mēs vēl nebijām atraduši kanālus, caur kuriem pavēstīt. Tagad mums ir regulāri sludinājumi Latvijas Radio 3 Klasikā, kuru tomēr klausās tie cilvēki, kuri arī grib dzirdēt padziļināti, satikt tos cilvēkus vai diriģentus, vai ar konkrēto tēmu saistītos. Tad jā, šīs koncertsarunas ar katru reizi kļūst arvien apmeklētākas, bet tas arī saistīts ar to, kādas personas tiek uzrunātas. (Liene Millere)

Mūsu muzejā ir ierobežojošs faktors – telpas. Darbnīcas praktiski notiek kāpņu laukumīņos. Šajās nodarbībās vienlaicīgi – kā mēs orientējamies darbnīcā, vidēji vienlaicīgi nāk 10 – 15 cilvēku. Ja tās ir klases, tad nāk 2 x vairāk un daļās uz pusēm. Mēs motivējam skatīt izstādi un darbojamies. Savukārt lekcijās orientējamies atsevišķi uz 30 cilvēkiem, maksimums 70. “Vārds Dizainam” vidēji pulcē 250 līdz 400. Tas ir mūsu ietilpības maksimums. (Kristīne Šica)

Apmeklētība ir ļoti dažāda, jo specifiskāka un šaurāka tēma, jo mazāks apmeklējums. Tas ir loģiski. Ja ir kaut kas, piemēram, “Karš 1941” un “Gustavs Klucis”, kur klāt ir tās sociāli vēsturiskās tēmas, tad tur apmeklētāju skaits bija ļoti liels. Līdzdarbošanās, ja skar globālākas tēmas, ir plašāka. Piemērs tam ir arī sarunas ar māksliniekiem, kur, piemēram, vidējais apmeklējums ir no 30 līdz 50 cilvēkiem. Bet ir bijuši specifiski mākslinieki, kas ir topā, piemēram, Miķeļa Fišera personālizstāde, kur uz “Tikšanos ar mākslinieku” atnāca 200 cilvēku. Savukārt programmā “Es un māksla” muzejos vienlaicīgi zīmē un glezno vidēji ap 20 cilvēku. (Elīna Ķempele)

Apmeklē daudz, bet tas ir atkarīgs no kaut kāda mistiska zvaigžņu stāvokļa, jo reizēm ir tā, ka man te visur zīmē un nav kur kājas nolikt, viss bijis pilnīgi pilns,

bet reizēm atnāk maz. 10 gadus jau strādāju, bet to paredzēt nevaru. (Baiba Sprance)

Biļetes uz studentu izrādēm mums izpērk pāris dienās no brīža, kad izziņojam, ka tādas būs. Zāles ir pilnas. (Līga Rimševiča)

Tātad, lai arī eksperti kā apmeklētību ietekmējošu faktoru min veiksmīgas tēmas un nodarbības laika izvēli, var secināt, ka sabiedrībā pastāv liela ieinteresētība par kultūras institūciju piedāvātajām neformālās kultūrizglītības programmām, kas savukārt ļauj secināt, ka šīs programmas kalpo kā instruments indivīda aktivitātes un līdzdalības veicināšanai, kas ir viens no sociālā kapitāla stiprināšanas elementiem.

Lai analizētu līdzdalību individuālajā līmenī, ir svarīgi skatīt arī indivīda attiecības ģimenē, ar draugiem, darba kolēģiem un starppaaudžu kontaktus. Tādēļ eksperti tika iztaujāti arī par novērojumiem, vai cilvēki šīs nodarbības mēdz apmeklēt pa vienam vai ierodas kopā ar ģimeni un/vai draugiem. No respondentu atbildēm var secināt, ka šajā kontekstā ir jānodala ģimenes un bērnu pasākumi, kas vairāk ir ģimenes pasākums un apmeklējums, no pieaugušo izglītības programmām, kur atkarībā no formāta variējas individuālais un kolektīvais apmeklējums.

Uz bērnu pasākumiem un darbnīcām viennozīmīgi ierodas ar ģimenēm. Ir novērots, ka mums te ir arī jau savs ģimeņu pulciņš, kas savā starpā pazīstas un nāk regulāri. Pa vienam nāk uz pieaugušo programmām. Tur lielākoties nāk ar draugiem un ģimenēm. (Kristīne Millere)

Pieaugušo programmas apmeklē, varu pateikt, ka tie ir draugi, noteikti draudzenes visbiežāk. Kundzes, vidējā vecuma un arī ģimenes (Dace Krīgere)

Esmu tomēr ievērojusi, ka nāk individuāli. Jā, ir tā, ka nāk ar draugiem, bet tas tā retāk. Esmu domājusi, ka viņi nāk 3 gadus, un tad varbūt noslēgumā varētu arī kādu kafiju kopā iedzert un parunāties, bet novēroju, ka laikam tas aizņemtais laiks... es arī uz to tā netvīkstu... bet agrāk jutu, ka gribēja "čupoties", tagad vairāk bauda profesionālo sniegumu. (Vita Ozoliņa)

"Es un Māksla". Tur nāk vairāk pa vienam vai vecmāmiņa ar bērnu, vai mamma ar bērnu, jo tā ir vairāk individuāla darbošanās. Zīmēšana, kas ir ļoti relaksējoša, kad esi prom no ikdienas lietām citādākā vidē. (Elīna Ķempele)

Spīķeru koncertzālē notiek koncertprogrammas patiešām maziņiem. Tās ir sestdienas un svētdienas – tur nāk tikai ģimenes. Tikai draugi un ģimenes. Ļoti bieži tā viņi tur arī sadraudzējas un jauki sačupojas. (Karina Bērziņa)

Atkarīgs, par kuru konkrēto pasākumu runājam. Attiecīgi tas pulcina domubiedrus. Sarunas – vairāk vidējās paaudzes cilvēki un uz augšu 35+. Nāk arī studenti, bieži vien tāpēc, ka skolā tas ir likts vai arī nāk pašu interešu vadīti, vai lai atrastu savu domubiedru. Tāpat arī ģimenes uz “Mūzikas skaņām”, kas ir konkrēti tendēts uz šo mērķauditoriju. Savukārt ekskursijās nāk skolu klases, arī ģimenes, domubiedri, kas vienkārši grib kopā pavadīt laiku. Kopumā jau nāk grupās vai vismaz ar vēl kādu domubiedru. (Ieva Štrāle)

Labas un stipras attiecības ģimenē, draugu lokā, kā arī pozitīvi starppaaudžu kontakti ir viena no pazīmēm, kas liecina par pozitīvi vērstu sociālo kapitālu. Tādēļ intervijās tika iekļauts jautājums, vai, pēc ekspertu domām, vērojot praksē cilvēku aktivitāti un līdzdalību neformālās kultūrizglītības programmās, tiek ietekmētas šīs sfēras. Proti – vai dalība programmās stiprina ģimenes/draugu attiecības, palīdz cilvēkiem iegūt draugus, mazina izolāciju, kā arī vai tā attīsta un veicina starppaaudžu kontaktus?

Visi aptaujātie eksperti bija vienprātis, ka kopēja darbošanās stiprina ģimenes un draugu attiecības.

Jautājumā, vai dalība programmās cilvēkiem palīdz iegūt jaunus draugus un mazina izolāciju, ekspertu viedokļi atšķīrās. Kopēja bija respondentu nostāja, ka dalība piedāvātajās aktivitātēs jau pēc būtības mazina cilvēku izolāciju, taču iespēja iegūt jaunus draugus vairāk tika uzsvērtā kā iespējama tāda veida aktivitātēs, kur notiek “darbošanās”, nevis pasīva “klausīšanās”, kā tas ir, piemēram, koncertprogrammu gadījumā. Savukārt īpaši tika izcelts apstāklis, ka ilggadējie programmu apmeklētāji un biedri ar laiku sāk komunicēt, veidot iekšēju komunikāciju.

Visspēcīgākās ir ģimenes dienas, kad redzi, kā kopīga darbošanās viņus saliedē un viņi visi – brālis, vectētiņš, mamma – visi ir pie viena uzdevuma. Tas tiešām saliedē, tāpēc viņi pie mums atgriežas – nāk vēlreiz uz muzeju, jo tur ir tā labā gaisotne. Ļoti daudzi atzīst, ka ir iedvesmoti un satiek cilvēkus, ir telpa sarunai un diskusijai. (Agrita Pore)

Viss, kas ir ģimeņu darbnīcas, tur noteikti bērni sapazīstas viens ar otru. Es domāju, ka nodarbības pieaugušajiem, kuri ir regulārie apmeklētāji, tur viņi savā starpā ir ļoti sapazinušies. Bet tas, kas ir tādi lielāki masu pasākumi kā “Sarunas muzejā”, kad cilvēki jau paši atnāk pa tādiem “bariņiem” – tur, visticamāk, nenotiek jaunu draugu iegūšana. Bet tādās radošajās darbnīcās un nodarbībās, tur noteikti, jā. (Kristīne Millere)

Es domāju, ka noteikti, jo jebkura aktīva darbošanās atbrīvo cilvēku. Tā ir sava veida relaksācija, apstāšanās, un esmu redzējusi, kā mammas ar bērniem kopā zīmē. Tas ir lielisks veids kā ģimenēm pavadīt laiku kopā. Tāpat, runājot par

izolācijas mazināšanu – cik ir novērojumi, nāk arī kādi seniori gadiem, un var redzēt, iespējams, ka šī ir no retajām vietām, kur viņi vispār iet un socializējas ar cilvēkiem, darbojas. Viņiem šīs programmas ir tāds kā nedēļas notikums, kam viņi gatavojas. (Elīna Ķempele)

Apmeklētāji nereti šeit atrod savus domubiedrus. Sēžot kafejnīcā pie galdiņa vai koncertsarunās, kur viņi nāk individuālāk. Tad, jā, viņi socializējas, tāpat uz jauniešu sarunām nāk pazīstamākas personas, kuras veicina ap sevi tādas pulciņus. (Liene Millere)

Tas noteikti stiprina ģimenes un draugu attiecības. Es domāju, ka atvērtās diskusijas ir labs piemērs, kur iegūt jaunus draugus. Tu atnāc, un ir vēl kādi 20 jauni cilvēki, kur nejauši vari ko pajautāt otram un izveidot minimālu komunikāciju, un, kas zina, kādam tas izveidojas par nākotnes draudzību. (Ieva Štrāle)

Taujāti par starppaaudžu kontaktu veicināšanu, piedaloties neformālās kultūrizglītības programmās, eksperti šo faktoru atzina par iespējamu. It īpaši veiksmīgi tas ir vērojams aktivitātēs, kas saistītas ar kopīgu darbošanos.

Dalība mūsu muzeja piedāvātajās aktivitātēs noteikti palīdz paaudzēm satikties, apmainīties ar domām. (Līga Pugoviča)

Tās, kas ir ģimeņu darbnīcas, tur noteikti paaudzes sadarbojas. Tur nāk gan vecmāmiņas, mammas, tēti un bērni. Tur var redzēt visas paaudzes. Pārējās programmās – es domāju, ka ne tik ļoti. (Kristīne Millere)

Domāju, ka noteikti paaudzes pie mums labi saprotas. Tur ir ļoti interesanti. Tas notiek pilnīgi neuzspiesti. Viņi visi kopā strādā, un, manuprāt, tas ir ļoti labi. (Baiba Sprance)

Tā kā ne tikai sociālā kapitāla, bet arī šā brīža Latvijas kontekstā ir aktuāli veidot stipras korporatīvās attiecības gan uzņēmuma iekšienē, gan savstarpējībā, eksperti tika iztaujāti arī par to, vai viņu institūcijā neformālās kultūrizglītības programmas tiek izmantotas arī kā darba/korporatīvo attiecību stiprinošs instruments. Kā izrādījās no respondentu atbildēm, Latvijā vēl nav izveidojusies tradīcija organizēt korporatīvos pasākumus kultūras iestādēs. Tika minēti atsevišķi gadījumi, kad darba kolektīvi kopīgi devās tematiskajās ekskursijās, piemēram, Mākslas muzejā “Rīgas Birža” un Latvijas Nacionālajā operā vai apmeklēja apdrukas darbnīcas Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā. No tā var secināt, ka šī ir vēl neizmantošana mārketinga pozīcija un būtu iespēja realizēties šajā jomā.

Dalība tīklojumā

Ja iepriekšējais indikators “līdzdalība” liecināja par indivīda vispārēju aktivitāti, tad “dalība tīklojumā” saistās ar iesaistīšanos jau formālos tīklos – iesaistīšanos kādas organizācijas aktivitātēs. Ekspertiem tika jautāts, vai dalība šajās programmās veicina apmeklētāju atgriešanos institūcijā (muzejā, teātrī, koncertā u.c.) un otrādi – vai institūcijas apmeklējums rosina tālāk interesi par programmas apmeklēšanu. Respektīvi – vai dalība izglītības programmā veicina indivīda piesaisti institūcijai.

Atbildot uz šiem jautājumiem, vairākus gadījumu respondenti uzsvēra, ka piesaiste institūcijai, auditorijas audzināšana un izglītošana ir viens no galvenajiem mērķiem un iemesliem, kādēļ vispār notiek šādas programmas. No tā secināms, ka Latvijas kultūras institūcijās, kas piedāvā neformālās kultūrizglītības iespējas, šīs aktivitātes kalpo kā veicinošs faktors cilvēku iesaistei dažādās sabiedriskās aktivitātēs.

Man ir bijuši vairāki gadījumi, kad atnāk uz darbnīcu un pēc tam pastāsta kādam citam, un tad nāk pārējie uz šejieni. Mums jau ir savs nodarbību pastāvīgo apmeklētāju kodols. (Kristīne Millere)

Tas ir tāds apzināts mērķis, lai viņi atgrieztos. Tur var pievienot arī cenas samazinājumu. Programmām ir uz pusi lētāka cena nekā tad, ja atnāk vienkārši uz izstādi. (Vita Ozoliņa)

Es domāju, ka gan tā, gan tā. Tie, kas nāk darboties darbnīcās, runājas ar muzeja darbiniekiem, redz vairāk plakātus un uzzina informāciju. Ir bieži tādi aizspriedumi par muzeja zāli, kurā “neko nedrīkst”. Ar šīm dažādajām izglītības aktivitātēm cenšamies lauzt šos stereotipus. Tie, kuri ir apritē, nāk uz kādām nodarbībām, tie principā atgriežas. Arī tie, kas nāk uz izstādēm, sāk nākt uz darbnīcām utt. Nesen bija gadījums, ka viena sieviete bija atvedusi savu meitu pirmo reizi uz “Es un Māksla” nodarbību, un mums tajā laikā vestibilā kārtojās viss koncertam. Tā viņa uzzināja, ka šeit notiek arī koncerti un atnāca arī uz to. It kā visa informācija ir pieejama gan sociālajos tīklos, gan izplatām to citādā veidā, tomēr joprojām ir cilvēki kas kaut ko uzzina tikai tad, kad paši to ierauga vai atnāk. (Elīna Ķempele)

Jā, noteikti veicina atgriešanos muzejā. Ir izstādes, kurām mēs cenšamies ik pa laikam pielāgot tematiskus pasākumus, un ļoti bieži redzam cilvēkus, kas nāk atkārtoti un jau ilgu gadus. Arī cikli mūzikā, tu redzi, ka sejas atkārtojas un viņiem ir interesanti. (Līga Pugoviča)

Jā, – redzam, ka atgriežas. Tāds ir mērķis šīm visām programmām, tā ir auditoriju audzināšana tādiem nopietnās mūzikas koncertiem. Rīkojam šos izglītojošos pasākumus, lai, izejot šo procesu, viņi vēlētos iekāpt nākamajā līmenī un atnākt uz simfonisko koncertu. (Liene Millere)

Man īpaši palicis atmiņā viens atgadījums, kad atnāca viena ģimene – piecgadnieks, viņa mamma un vecmāmiņa – un pēc nodarbības ierakstīja aptaujas lapā – “Agrāk nācu es, tagad vedu savu dēlu”. (Līga Granovska)

Savukārt atbildot uz jautājumu, vai atsevišķi indivīdi programmu ietvaros sāk kontaktēties savā starpā un veido iekšējās grupas, tīklojumus, draudzējas, kā arī, vai ir novērots, ka cilvēki, kas nāk uz šīm programmām, aktīvi iesaistītos arī citu iestāžu programmās, darbojas nevalstiskajā sektorā utt., ekspertu viedokļi dalījās. Muzikālās jomas iestādēs (Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris, VSIA Latvijas Koncerti un Latvijas Nacionālā opera) netika novērota šāda prakse. Respondenti to galvenokārt saistīja ar to, ka šo iestāžu specifika neļauj veidot savstarpēji komunicētu nodarbību formu. Līdzīgs viedoklis bija arī Latvijas Nacionālā teātra un Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātra ekspertēm. Savukārt gan Dailes teātra, gan aptaujāto muzeju eksperti dalījās pieredzē, kas liecina par iekšēju tīklojumu un īpaši draudzīgu attiecību rašanos tieši programmu iepazīšanas laikā. Galvenokārt tas bija saistīts ar praktisko aktivitāšu, darbnīcu programmām vai, “Rīgas Biržas” gadījumā, ar “Ceļotāju klubu”, kam ir savs konstants apmeklētāju kodols.

Ģimeņu darbnīcās bērni savā starpā sapazīstas un tad tādos bariņos arī darbojas. Pēc tam sapazīstas vecāki. Var redzēt, ka ir tādi, kuri pēc tam komunicē arī ārpus muzeja telpām. (Kristīne Millere)

Viņi te baigi strādā un pa vidam arī sadraudzējas. It īpaši bērni draudzējas – viņi ir pašpietiekami. (Baiba Sprance)

No tā secināms, ka dalība neformālajās kultūrizglītības programmās var veicināt grupas iekšējo tīklojumu un saišu veidošanos, taču kopumā šīm programmām nav būtiskas ietekmes uz šo indikatoru. Tāpat arī ekspertiem nebija datu un novērojumu par to, vai šo neformālo kultūrizglītības programmu dalībnieki, uzsākot aktivitātes vienā programmā, mēdz iesaistīties arī citās aktivitātēs un izglītojošās programmās esošajās vai citās iestādēs. Taču atbildēs uz šo jautājumu parādījās jauna tendence, kas vienlaikus ir arī nozīmīgs sociālā kapitāla indikators – brīvprātīgo iesaiste, kā arī Latvijas kultūrvides kontekstā aktuālā prakšu iespēja institūcijās un tā dēvētajās Ēnu dienās. Interesants bija arī fakts, ka vairāki no aptaujātajiem ekspertiem paši savu darbību institūcijā ir uzsākuši tieši kā brīvprātīgie vai praktikanti, piemēram, kā Kristīne Millere, Liene Granovska, Līga Pugoviča u.c.

Latvijas Nacionālā mākslas muzeja ietvaros darbojas īpaša Brīvprātīgo programma, kuru vada Annija Sauka. Tā tiešām ir ļoti interesanta un spēcīga kustība. Mums katram muzejam no tās ir savi brīvprātīgie palīgi. Viņus tur kaut kā īpaši atlasa un apmāca. Zinu tik, ka šiem cilvēkiem, redzot, kā viņi atsaucas un strādā, tas viss ir nācis caur mīlestību uz mākslu un muzeju, nācis ar vēlmi būt aktīvam un sniegt kaut kādu ieguldījumu tādā kā sociālā formā. Skaidrs ir tas, ka programma ir ļoti aktīva un arī internacionāla. (Dace Krīgere)

Pie mums aktīvi darbojas brīvprātīgo kustība, kā arī katru gadu ir praktikanti. (Agrita Pore)

Pie mums darbojas brīvprātīgie. Viņu vidū ir vairāki cilvēki, kas sākotnēji nāca uz izstāžu zāli darboties programmās. Īpaši laba mums šobrīd ir sadarbība ar brīvprātīgajiem fotogrāfiem, kas iemūžina gan pasākumus, gan krājumus. (Elīna Ķempele)

Mums ir ar Kultūras koledžu noslēgts līgums par prakses iespējām. Tas nozīmē, ka viņu pirmais kurss gadiem nāk pie mums. Viņu vidū mēdz būt mūsu kādreizējie apmeklētāji, piemēram, pavisam nesen divi no mūsu praktikantiem teica: "Mēs jau esam jūsējie. Paši esam šurp nākuši ar skolotājām." (Karina Bērziņa)

Pie mums ir prakses. Redzot, ka cilvēks labi strādā, dažiem praktikantiem, maniem studentiem ir piedāvāts darbs Dailes teātrī. Neesmu vilusies šajos cilvēkos. Viena no praktikantēm kļuva arī par manu vietnieci. (Indra Rubene)

Tā kā stipra sociālā kapitāla pazīmju vidū viens no ļoti būtiskiem indikatoriem ir brīvprātīgo kustības esamība sabiedrībā, vai šajā gadījumā – institūcijā, kā eksperte tika intervēta arī Latvijas Nacionālā mākslas muzeja komunikāciju speciāliste un brīvprātīgo kustības vadītāja Annija Sauka, uz kuras darbību atsaucās visi mākslas muzeju eksperti.

Annija Sauka sarunā atklāja, ka Latvijas Nacionālā mākslas muzeja brīvprātīgā darba programma ar sākotnējo nosaukumu "Muzeja Vēstneši" tika izveidota 2009. gadā, reaģējot uz globālās krīzes izraisītajām dzīves līmeņa pārmaiņām Latvijā. Darbu zaudējušajiem cilvēkiem muzejs piedāvāja kļūt par muzeja vēstnešiem, apmeklējot dažādas muzeju izstādes un pasākumus un radoši pilnveidojoties mākslas jomā bez maksas, tālāk lūdzot vēstnešus vēstīt par muzeja piedāvājumu apmeklētājiem un par personīgo pieredzi muzejā caur dažādām sociālajām grupām un informācijas kanāliem. Eiropas brīvprātīgā darba gadā (2011) programma transformējās un tai pievienojās daudzi jauni dalībnieki, kuri muzeja darbību uzlabo un bagātina ar savām intelektuālajām prasmēm – valodu zināšanām, iemaņām mākslā un fotogrāfēšanā, ar grafiskā dizaina darbiem, ar palīdzīgu roku dažādu muzeja pasākumu organizēšanā un daudzām citām

prasmēm, kā arī aktīvi vēstot un ziņojot apkārtējiem par visu labo un interesanto, kas muzejā notiek.

Programma tās dalībniekiem sniedz ekskluzīvu iespēju iepazīt muzeju un tā iekšējo darbu. Brīvprātīgais darbs muzejā ietver iepazīšanos ar visām piecām Latvijas Nacionālā mākslas muzeja struktūrvienībām un to ikdienas darbu, kas vēlāk sniedz iespēju piedalīties tajā. Brīvprātīgie, apmeklējot muzeja piedāvātās apmācības, papildina zināšanas par mākslu, gūst pieredzi, strādājot kultūras institūcijā, kuplina savu paziņu loku un arī veic sabiedriski derīgu darbu, palīdzot darīt Latvijas Nacionālo mākslas muzeju pieejamāku sabiedrībai, veicinot dialogu starp muzeju un sabiedrību. Lai kļūtu par brīvprātīgo, ir jāiztur īpaša atlase, jo piedalīties gribētāju skaits ir krietni lielāks par iespējamo. Šobrīd programmā vidēji darbojas 80–100 cilvēku. Brīvprātīgie ir sadalīti pa visiem pieciem muzejiem.

Kā stāstīja Annija Sauka, šī programma lieliski darbojas gan kā saliedējošs un draudzīgas attiecības stiprinošs instruments, gan arī veicina starppaudžu komunikāciju, jo šeit darbojas jaunieši no vidusskolas vecuma līdz pat astoņdesmitgadīgiem sirmgalvjiem.

Pats galvenais mērķis visām šīm programmām – muzejs kā institūcija parāda to, ka tas mainās un ka esam atvērti, maināmies līdzī laimam un tā diktētajām vajadzībām. Gan ar izglītības programmām, gan šo brīvprātīgo programmu parādām, ka neesam statiska, nekustīga vide, bet gan esam atvērti un gribam, lai sabiedrība iesaistās muzeja piedāvājuma veidošanā. Mēs ļaujam, piemēram, brīvprātīgajiem veidot programmas un aktivitātes muzejos – tādas bija “Baltā Spieķa” diena un citi pasākumi, kas pilnībā bija brīvprātīgo izveidoti, vadīti. Sabiedrība un cilvēki paši sniedz savas idejas un piedāvājumus, kā muzejam vajadzētu komunicēt un kā darboties, un mēs no tā nebaidāmies! (Annija Sauka)

Šī voluntārā darba kustība pagaidām ir vienīgā šāda rakstura organizēta un īpaši veidota aktivitāte valsts institūcijā. Tās pieredze ir augstu vērtējama un izmantojama citu institūciju praksēs. Iespējams, šīs kustības esamība ir arī viens no iemesliem, kādēļ mākslas muzeju apvienības institūcijās tik aktīvi un daudzpusīgi darbojas dažādas neformālās kultūrizglītības programmas, jo, atbilstoši sociālā kapitāla teorijai, voluntārisms ir viens no tīklojuma stipruma pazīmēm.

Sociālā kapitāla kontekstā virtuālais un informācijas tīklojums arī tiek uzskatīts par vienu no sociālā kapitāla un savstarpējo saišu stiprināšanas

instrumentiem. Ekspertiem tika jautāts par informācijas kanāliem, no kuriem sabiedrība saņem ziņas par neformālās kultūrizglītības aktivitātēm. Šajā jautājumā praktiski visi respondenti bija vienprātīgi, kā informācijas kanālus nosaucot institūcijas mājaslapas, sociālos tīklus, preses ziņu sūtīšanu un īpaši veidotus e-pastu sarakstus, uz kuriem regulāri tiek nosūtīta informācija. Līdztekus iepriekš minētajiem tika atzīmēta arī īpašu afišu un izdales materiālu iespiešana un izplatīšana. Dažas no institūcijām, piemēram, Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris un Latvijas Nacionālā opera, mēdz izmantot arī radio un televīzijas piedāvātās iespējas.

Mijiedarbība/Savstarpējība

Kā būtiska institūciju, to programmu un sabiedrības mijiedarbības pazīme ir neformālās kultūrizglītības sniedzēju institūciju komunikācija ar tās pastāvīgajiem lietotājiem, radot un demonstrējot papildu pretimnākšanu un atzinību par ilgstošu uzticēšanos. Latvijas kultūrvides specifiskajā vidē par vienu no rādītājiem noteikti uzskatāma īpaša atlaižu sistēma vai bonusi, biedru kartes uzticīgajiem, ilglaicīgajiem programmu apmeklētājiem.

Jautāti par iespējamajiem kultūras institūciju labvēlīgas attieksmes demonstrējumiem saviem uzticamajiem apmeklētājiem, visi eksperti uzsvēra īpašo cenu esamību institūcijā tādām īpašām mērķgrupām kā skolēni, studenti, seniori un ģimenes.

Izvērtējot institūciju cenu piedāvājumu, secināms, ka visās institūcijās izglītojošo programmu maksa vidēji nepārsniedz 5 euro, kas šā brīža Latvijas tirgus ekonomikā ir atzīstama par pieejamu. Līdztekus jau tā pieejamajam cenas piedāvājumam vairākas no kultūras iestādēm piedāvā vēl papildu "labumus", atlaides, tādējādi veicinot programmu pieejamību un apmeklētību.

Mums ir regulārās atlaides. Skolēniem, studentiem, pensionāriem. Ir bezmaksas ieeja mākslas skolas audzēkņiem, Mākslas akadēmijas studentiem. Mēs piedāvājam bezmaksas ieeju skolotājiem, grupu vadītājiem, kad viņi ved bērnus. Tādā veidā radot vēlmi skolotājiem atnākt un ka viņam pašam nav jāmaksā par ieeju. Arī bērnu audzinātājiem ir tas pats. Ģimeņu programmām mēs cenšamies uzlikt lētāko cenu, kāda ir iespējama, jo tur tomēr katram ir jāmaksā sava biļete, un, lai tur kopējā summa nesānāk īpaši liela, mēs cenšamies pielāgot cenas katrai iespējām. Līdzīga prakse ir arī pārējos mūsu apvienībā esošajos muzejos. (Kristīne Millere)

Mums ir īpaša akcija “Ģimenes dienās”. Tajās visi atnākušie bērniņi piedalās loterijā, kurā izlozējam dažādas ieejas kartes mūsu sadarbības partneru iestādēs vai dāvanu kartes uz nākamajām “Ģimenes dienām”. Piemēram, kad nodarbību tēma ir augu ornamentu atveide lietišķajā mākslā un dizainā vai jūgendstils, izlozējam ieejas kartes Dabas muzejā, Rīgas Zooloģiskajā dārzā, Botāniskajā dārzā un citos muzejos. Skatāties, lai balva sakrīt ar nodarbības un esošās izstādes tematiku. Ģimenēm šī akcija ļoti patīk, un tās jau gaida mūsu pārsteigumus. (Agrita Pore)

Mums ir abonementu sistēma, kuru mēs izsludinām beidzot iepriekšējo sezonu. Pašlaik mēs izsludinām abonementu uz nākamo sezonu Lenesonam, kur, ja tu pērc uz pirmo koncertu, tad vari šo vietu nopirkt par izdevīgāku cenu uz visu sezonu. Tāda pati sistēma būs arī uz jauniešu koncertiem nākamai sezonai, kur jau tā ir ļoti pieejamas cenas. Šobrīd tie ir 5 euro par biļeti, bet nākamgad, ja tu ej uz vienu koncertu tie būs 7 euro, bet, ja ej uz visiem četriem, tie ir 20 euro. 5 euro par vienu biļeti. (Liene Millere)

Atlaižu sistēma ir piemērojama “Mūzikas skaņām”, kā arī uz “Sarunām pirms pirmizrādes”. Nopērkot biļeti uz sarunu, tā nodrošina ne tikai šo sarunu, bet arī iespēju redzēt ģenerālmēģinājumu pirms pirmizrādes. Šī biļete ir kā divi vienā. (Ieva Štrāle)

Zinu, ka mūsu brīvprātīgajiem tiek ik mēnesi par labi izdarītiem darbiem dāvinātas brīvbiļetes. (Elīna Ķempele)

Tāpat vairākas no institūcijām saviem vecbiedriem vai par īpašiem nopelniem dāvina zelta kartes, kas paredz īpašus bonusus vai līdzīgi kā Opera piedāvā īpaši pazeminātu cenu un piedāvā apvienot divus vienā – izglītības programmu un kultūras piedāvājumu – koncerta, izrādes vai izstādes un ekspozīcijas apmeklējumu. No tā secināms, ka institūcijas pārlicinoši rūpējas par savstarpējās mijiedarbības ar apmeklētāju veicināšanu un ar dažādiem bonusiem to stimulē kultūras un kultūrizglītības pakalpojuma izmantošanā un saņemšanā.

Šajā kontekstā vairāk ir pētāms un analizējams jautājums par informācijas kanāliem un kopējas informācijas platformas trūkumu, kur ikviens iedzīvotājs varētu iegūt apkopotu un nepastarpinātu informāciju par šādu neformālās kultūrizglītības programmu esamību un pieejamību.

Uzticēšanās

Kultūras un neformālās kultūrizglītības kontekstā uzticēšanās ir ļoti svarīga sociālā kapitāla klātbūtnes rādītāja. Sarunās ar ekspertiem un vērtējot programmu ietekmi, tika analizētas arī apmeklētības tendences: vai pieaug apmeklētība, vai mainās apmeklētāju iesaiste pa gadiem utt.

No ekspertu atbildēm secināms, ka kopš perioda, kad institūcijās ir sākušās maģistra darbā apskatāmās izglītojošās programmas un aktivitātes, gan to skaits, gan arī apmeklētība ir augusi. Šis pieaugums ir saistāms gan ar sabiedrības ieinteresētību programmās, gan arī kultūras iestāžu darbinieku atsaucību veidot un radīt jaunus piedāvājumus, paplašinot savas institūcijas kompetences, tādējādi meklējot jaunas iespējas, kā nodrošināt pieprasījumu pēc kultūrizglītojošām aktivitātēm un parādīt savu iestādi atvērtu un laikmetam atbilstošu.

Vērojamā tendence pieaugt gan programmu skaitlim, gan apmeklētībai sociālā kapitāla kontekstā neapšaubāmi liecina par sabiedrības uzticēšanos institūcijai un tās kultūras piedāvājumam.

Mūsu piedāvātās programmas ir ļoti apmeklētas. Cilvēkiem patīk. Ja viņi "uztausta", redzu, ka nāk pat atkārtoti. Tas nozīmē, ka jūtas piederīgi. (Vita Ozoliņa)

Tā kā šo izglītojošo programmu esamība ir mūsu vadības – Indras Lūkinas – iniciatīva, kas šo izglītošanu uzskata par ļoti nozīmīgu, tad pēdējos gados programmu skaits tiešām pieaug un jau gatavojam jaunus, interesantus piedāvājumus. Nepārtraukti domājam jaunus pakāpienus un ejam uz priekšu attīstībā, lai neatslābtu. Skatītāji to novērtē un aktīvi mūs apmeklē. (Liene Millere)

Jā, pieaug riktīgi. Sākām ar 3 līdz 5 pasākumiem sezonā, tagad tie pa gadu ir 30 līdz 35 un pat 42 pasākumi pa sezonu. Kad paskatāmies uz skaitļiem, paši nesaprotam, pa kuru laiku to visu esam izdarījuši. Mēs šos pasākumus un programmas skaitām pēc sezonas, jo nevienam par to nav jāatskaitās. Pieaug arī pirmsizrāžu sarunu apmeklētība, ja agrāk likām 30 krēslus, lai izskatītos zāle pilna, tagad lielam maksimumu – 70 vietas, un gribētāju joprojām ir vairāk nekā iespēju apmeklēt. (Indra Rubene)

Nozīmīga uzticēšanās pazīme ir arī apstākļi, ka programmu apmeklētāji atgriežas uz nodarbībām un ka daļa no apmeklētājiem veidojas kā konstants kopums. Šo iezīmi eksperti ieskicēja jau sadaļā par dalību tīklojumā un ir vienisprātis, ka katrā no maģistra darbā pētītajām institūcijām gadu laikā ir jau izveidojies savs noteikts apmeklētāju kodols, kas labprāt atgriežas un regulāri apmeklē muzeju, teātru un mūzikas institūciju piedāvājumus mācīties un pilnveidot savas zināšanas un prasmes dažādās ar kultūru saistītās jomās. Tāpat par uzticēšanos ir uzskatāma tā sauktā no mutes mutē informācijas izplatīšana un programmu ieteikšana citiem.

Mums ir tāds dzimšanas dienas piedāvājums, kuru mēs nepopularizējam. Tas ir izteikts piemērs tam, kā izplatās informācija “no mutes mutē”. Rezultātā jau bija tā, ka tas pieprasījums pārsniedza mūsu iespējas to piepildīt un kļuva muzejam par grūtu. Mums bija pieraksts divus mēnešus uz priekš pa divām dzimšanas dienām dienā. (Līga Pugoviča)

Esam ievērojuši, ka it īpaši uz izglītojošām programmām, kas ir veltītas bērnu auditorijai, izteikti darbojas tā saucamā no mutes mutē informācijas izplatīšana. Ģimenes viena otrai padot tālāk informāciju, un tad visi kopā nāk uz mūsu koncertiem. (Liene Millere)

Vērtējot uzticēšanās fenomenu, ir svarīga uzticēšanās ne tikai kā apmeklētāja attieksme pret institūciju, bet arī institūcijas uzticēšanās saviem apmeklētājiem, dodot tiem iespēju, piemēram, iesaistīties neformālo kultūrizglītību programmu satura izveidē. No respondentu atbildēm secināms, ka daļā no aplūkotajām institūcijām apmeklētājiem bija iespēja iesaistīties ar ieteikumiem programmu attīstībā un izveidē, bet citās, piemēram, teātru, mūzikas un operas gadījumā, to specifiskās formas dēļ šāda iespēja netiek piedāvāta.

Visi respondenti gan bija vienprātis, ka, lai veidotu konkurētspējīgu un interesantu, jēgpilnu piedāvājumu, ir jāseko līdzi sabiedrībā notiekošajām aktualitātēm, kā arī skolu programmām (bērnu izglītošanas gadījumā). Tāpat Latvijas kultūrvidei raksturīgi tika izcelts arī apstākļi, ka gandrīz visas izglītojošās programmas (izņemot muzikālās) nepastāv atsvešināti pašas par sevi, bet ir piesaistītas konkrētiem kultūras institūciju piedāvājumiem – izstādēm, ekspozīcijām un izrādēm.

Kas attiecas uz Ģimenes dienām, nākamās tēmas mums palīdz izvēlēties īpaša anketēšana. Taču kopumā programmas tiek veidotas paralēli izstādēm, katra izstāde piesaka to, kas būs tālāk arī programmā. (Liene Granovska)

No manas puses, es ļoti gribētu, lai tā būtu. Esmu sagatavojusi speciāli drukātas lapiņas, bet katru reizi tās paliek tukšas, un nekādi ierosinājumi nenāk. Viņi ir droši, ka mēs to esam izveidojuši un būs labi. (Vita Ozoliņa)

Programmās, kas ir cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, būtībā viss tiek saskaņots ar šīm biedrībām. Piemēram, tagad tiek runāts par vājdzirdīgo programmām ar konkrētām biedrībām, konkrētiem cilvēkiem, lai pielāgotu tam, kādas ekskursijas viņiem būtu vajadzīgas. Ar skolotājiem ir tieši tāpat, tāpēc mums ir šie informatīvie semināri, lai mēs uzzinātu, kas viņiem ir vajadzīgs. Ar bērnodarziem arī ir tieši tas pats. Kad viņi atnāk, es aprunājos ar audzinātājiem, saprotu, kādi laiki ir tie vajadzīgākie, kādas ir tās radošās aktivitātes. (Dace Krīgere)

Mēs vienmēr anketējam skolotājus pēc nodarbībām. Mēs runājam par to, kādas tēmas viņiem šķiet interesantas, domājot arī par ekspozīcijām, kuras veidosim. (Līga Pugoviča)

Mēs cenšamies mijiedarboties ar mūsu klausītājiem un uzzināt viņu domas. Piemēram, jauniešu koncertsarunas. Visiem apmeklētājiem tiek dāvināti šādi piekariņi, kas vienlaikus ir gan nākamās sezonas koncertu reklāma, gan tiem ir lejā noplēšama balsošanas lapiņa, kurā viņi var izvēlēties rudens sezonas otrās nodarbības komponistu. Uz tās pašas balsošanas lapas jaunieši atstāj savus kontekstus, un kādu no viņiem gaidīs pārsteigums. Tādā veidā mēs arī veicinām saskarsmi ar jauniešiem. Parādām, ka mums ir svarīgas viņu intereses un ka viņš spēj ietekmēt šo procesu, kas notiek pie mums. Lai nav tā, ka “mēs uztaisām un jūs klausāties”. Tāpat arī par Lenesona programmu mēs veicam aptaujas sociālajos tīklos, ļaujot vecākiem izteikt savas domas, ko viņi labprāt gribētu dzirdēt. (Liene Millere)

Viens no sociālā kapitāla teoriju pamatpostulātiem ir uzskats, ka uzticēšanās līmeni vistiešākajā veidā ietekmē izglītības līmenis. No tā izriet – jo vairāk izglītots un ieinteresēts sabiedrību, jo tā aktīvāk atbildēs ar uzticēšanās līmeņa paaugstināšanu, līdz ar to arī sociālā kapitāla stiprināšanu. No tā secināms, ka notiek šī savstarpējā korelācija starp institūciju un tās apmeklētāju savstarpēju uzticību stiprinošā virzienā.

Sociālās normas

Sociālo normu klātesamība indivīda izpausmēs ir viens no svarīgākajiem sociālā kapitāla elementiem. Tādēļ, intervējot ekspertus, tika jautāts par šādu normu klātesamību vai veicināšanu programmu ietvaros. Jautāti, vai pastāv kādas nerakstītas sociālās normas, visi eksperti nepašaubāmi atbildēja, ka tādas pastāv vispārpieņemtā kultūras iestāžu apmeklēšanas normu kontekstā, taču ekspertu vidū bija arī tādi, kas īpaši izcēla tieši neformālās kultūrizglītības īpašo nozīmi šo normu veidošanā un stiprināšanā. It īpaši tas attiecas uz bērnu auditoriju.

Bērnudārza programmas tiek veidotas tieši tāpēc, lai izveidotos šādas sociālās normas. Arī pašas bērnudārza audzinātājas saka, ka viņas vēlas būtībā pieradināt bērnu nākt uz muzeju, kas ir mākslas darbs, kā uzvesties un kāpēc tas viss ir. Un tad līdzīgi ir arī ar sākumskolas skolēniem, mums ir nodarbība “Iepazīsties – Muzejs”, kur stāsta, ko muzejā drīkst darīt, kāpēc mākslas darbam nedrīkst skarties klāt ar rokām. Bet pieaugušajiem.. viņi pārsvarā zina, kā uzvesties muzejā, kas ir jādara. (Kristīne Millere)

Jā, mēs audzinām un mācām, kā ir jāuzvedas šādos koncertos. Lenesons stāsta no skatuves, kad aplaudēt, kad neaplaudēt, kad nestaigāt. Kā uzvesties starpbrīdī u.c. Tā kā jā – mēs audzinām sociālās normas. (Liene Millere)

Es uzskatu, ka mēs mācām un audzinām šīs sociālās normas. Mācām bērnus, kā uzvesties koncertā, kā klausīties, ka nedrīkst lipināt košļenes zem krēsliem, lietot mobilo telefonu vai koncerta laikā piecelties un staigāt iekšā, ārā. Tas ir grūts uzdevums, bet mēs nepadodamies. Te ir citi noteikumi nekā sporta sacensībās vai rok koncertā. Te ir jāsēž un jā klausās. (Katrina Bērziņa)

Mums noteikumi un sociālās normas ir ne tikai nerakstītā, bet arī rakstītā formātā. Uz katras biļetes otrā pusē ir tādas pieminētas, piemēram, nenākt ar ēdieniem, dzērieniem uz zāli utt. Arī biļešu kontrolieri ir instruēti, kā pielāgot un koriģēt apmeklētāju uzvedību, ja kaut kas notiek, bet, protams, programmas ietvaros par šīm lietām nerunājam, tas nāk no konteksta. Tad atmosfēra un citu cilvēku paraugs viņus motivē, ja nesaprot kaut ko, tad var biļešu kontrolieri iesaistīties un koriģēt to. (Līna Ovčiņņikova)

Diemžēl intervijas atklāja arī apstākli, kas liecina par noteiktām situācijām un vecuma grupām, kur pastāv izteikts sociālo normu trūkums. Šāda negatīva pieredze izskanēja pārsvarā teātru un mūzikas iestāžu pārstāvju intervijās un tika adresēta specifiskai publikai – klašu apmeklējumiem skolotāja pavadībā.

Radošajās darbnīcās nekad mums nav bijušas nekādas problēmas ar sociālo normu ievērošanu. Taču, ja runājam par bērniem, tad es tiešām nesaprotu, kas notiek. Mēs liekam izstādēm apkārt tos melnos norobežojumus un tik un tā bērni ar galvām mums skrien iekšā gleznās. Tādas problēmas pārsvarā ir saistībā ar izrādēm, kur atved un palaiž klasi. Lielās zāles bērnu izrādēm augšas foajē – es dežūrēju pati un tiek iesaistīts viss iespējamais personāls, lai nosargātu telpu. Es nezinu kā to var īsti nosaukt, jo nereaģē ne skolotāji, ne vecāki. Teātris tad ir praktiski izdemolēts, vienīgais, ko varam – sargāt mākslas telpu. Es nezinu, kas skolās notiek ... Bērnu un jauniešu auditorijai akūti trūkst jebkādu sociālo normu zināšanu – vienalga – rakstītu vai nerakstītu... (Indra Rubene)

Sociālās normas parasti ir nerakstītas, bet ar tām saprotami gan noteikti formulējumi, gan uzvedības modeļi, kas sagaidāmi noteiktā sociālā kontekstā, lai paredzētu un izvērtētu, kāda veida uzvedība tiek sociāli pieņemta. Dailes teātra ekspertes teiktais norāda uz zināmas sociālās kārtības un apziņas trūkumu noteiktā auditorijā, kas liecina par nepieciešamību pastiprināti izglītēt skolu auditoriju, kā arī, iespējams, veidot kādus stimulējošus mehānismus, lai vecinātu skolotāja atbildību par atvesto klasi, piemēram, īpaša ielūguma vai bonusu saņemšanu, ja par viņa klases audzēkņiem izrādes un starpbrīžu laikā nav saņemtas sūdzības utt.

Kopīpašums/koptelpa

Kopīpašums, tā esamība un lietošanas paražas ir sabiedrības ar stipru sociālo kapitālu viens no svarīgiem indikatoriem. Analizējot šo pazīmi, ekspertiem tika

jautāts, vai izglītojošo programmu ietvaros dalībnieki paši iegādājas vai rada kādu kopīpašumu, kas stiprinātu šo grupu kā vienotu iekšēju kopienu, kā arī vai darbošanās neformālajās kultūrizglītības programmās palīdz palielināt indivīda un grupas labklājību.

No ekspertu atbildēm var secināt, ka materiālajā plānā darbība programmās un nodarbībās nerada kopīpašumu, ko varētu izteikt materiālās vērtībās. Taču atsevišķi eksperti uzsvēra nemateriālā vai mākslinieciskā kopīpašuma radīšanu, piemēram, fotosesijas, kuru bildes tiek izvietotas sociālajos tīklos (Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris), dažādu kopdarbu radīšanu grupās (Mākslas muzejs “Rīgas Birža”, Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejs; izstāžu zāle “Arsenāls”). Tāpat kā nemateriālais kopīpašums un dalīšanās tajā tika minēta programma “Vārds Dizainam”, kur mākslinieki un dizaineri dalās ar savu intelektuālo īpašumu – pieredzi, zināšanām un praksi. Izstāžu zāles “Arsenāls” izglītības programmu kuratore Elīna Ķempele īpaši izcēla arī iespēju Mākslas akadēmijas studentiem strādāt muzeja krājumos un kopēt darbus, tādējādi tiek dota iespēja tuvplānā mācīties tehnikas no meistariem.

Tādējādi var secināt, ka neformālās kultūrizglītības programmas neveicina taustāma kopīpašuma ieguvī, lietošanu un veidošanu, taču šīs programmas, veicinot cilvēku izpratni, izglītojot viņus, dod iespēju dalīties kultūras un mākslas nemateriālajās vērtībās.

Iecietība pret dažādību

Jautāti par to, vai dalība neformālajās kultūrizglītības programmās veicina toleranci, atšķirīgu dzīvesveidu un kultūru izpratni, respondenti dalījās pieredzē, kā viņi praksē sastopas ar šo tolerances veicināšanu un kultūras redzesloka paplašināšanu. Secināms, ka izglītošanās pētītajās kultūras iestādēs pozitīvi ietekmē iecietību pret dažādību un caur izzināšanu un iepazīšanu veicinātu izpratni par vēl līdz šim neizprastu un svešu mākslu virzienu, autoru darbu pieņemšanā un atpazīšanā. Tādējādi tiek veicināta arī jaunu, sabiedrības normām pieņemamu uzvedības normu pieņemšana gan pašu pieredzē, gan tolerējot ar apkārtējo vidi, piemēram, bērnu auditorijas izglītošana (kā uzvesties kultūras iestādēs un iekļauties kopējās sabiedrības normās, netraucēt pārējos apmeklētājus), kas sasaucas ar iepriekšminēto sociālo normu indikatoru.

Mums ir "Nacionālo kultūru dienas", kas stiprina starpkultūru toleranci. Piemēram, mums bija izstāde un tai piesaistītās izglītojošās aktivitātes par Pakistānu, Taizemi un Japānu. Tur tiek stāstīts par kultūru un mākslas atšķirībām. Bērniem savukārt rīkojam "Pasaku darbnīcas", kur viņi izzina un iejūtas citu eksotisku zemju pasakās un aplūko šo zemju tradicionālās mākslas paraugus. Pēc tam tos paši cenšas uzzīmēt vai izveidot. (Kristīne Millere)

Jā, noteikti tiek veicināta gan citu kultūru izpratne, gan tolerance. Par toleranci – kā piemēru varu minēt kaut vai to pašu Gustavu Kluci, kas nav viennozīmīgi vērtējama personība. Ekskursijas un lekcijas par šo personību daudziem pavēra citu skatījumu. Daudzi bija pārsteigti. Domāju toleranci mūsu sarunas un izglītojošās programmas noteikti vairo. (Elīna Ķempele)

Domāju, ka tiek veicināta gan tolerance, gan iecietība. Mums bija izstāde un nodarbības par cenzūru. Mēs nevienā brīdī necentāties pateikt ko sliktu par to, bet gan ļaut bērniem pašiem nonākt līdz saviem secinājumiem. Viņi mācījās toleranci pret vēstures notikumiem, izpratni par to, ka cilvēku domāšana bija ietekmēta un kā tas notiek. (Līga Pugoviča)

Noteikti, šajās programmās viņi kaut ko iemācās, kaut vai toleranci pret citiem klausītājiem, pret skatuvi, pret māksliniekiem. Tu jūti, kā tev ir jāuzvedas, ja tu esi tik daudzu cilvēku sabiedrībā, kurā lielākā daļa arī saprot, kā ir jāuzvedas. (Liene Millere)

Es domāju noteikti. Jebkurš pozitīvs pasākums šo toleranci veicina. (Karina Bērziņa)

Es domāju, ka noteikti veicina. Ļoti daudzi jaunieši un bērni, kuri atnāk pirmo reizi uz operu, piemēram, projektā "Garā pupa", kas ved sociāli grūtu situāciju ģimenes un bērnus. Viņi ir pirmo reizi Rīgā, pirmo reizi operā. Viņi ierauga citu pasauli un kultūru. Šie apmeklējumi un ekskursijas noteikti bagātina viņu kultūras redzējumu un, cerams, arī rosina interesi nākotnē apmeklēt kādu operas vai baleta izrādi. (Ieva Štrāle)

Personas stiprināšana

Maģistra darba personības stiprināšanas indikatora kontekstā tika atlasīti 17 no 50 tā sauktajiem Matarasso indikatoriem¹⁴⁷ jeb faktoriem kā daļība mākslas pasākumos var ietekmēt indivīdu un sabiedrības sociālo dzīvi.

Ekspertiem tika lūgts atzīmēt ne vairāk kā septiņas no minētajām pazīmēm, kas, viņuprāt, tiek stiprinātas/veicinātas, apmeklējot neformālās kultūrizglītības programmas un nodarbības.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Matarasso, François. *USE OR ORNAMENT? The social impact of participation in the arts*. Comedia, The Round, Bourne Green, Stroud. 2000.

Pieejams: <http://www.feisean.org/downloads/Use-or-Ornament.pdf> [skatīts 2015, 3. apr.].

¹⁴⁸ Skatīt pielikumu Nr. 2.

Rezultātā 15 no 16 respondentiem kā galveno neformālās kultūrizglītības funkciju atzīmēja, ka dalība tajās stimulē interesi par mākslu un kultūru. Turpat līdzās ar 14 no 16 punktiem tika uzsvērts šo programmu ieguldījums bērnu izglītības attīstībā. Līdzvērtīgi augstu tika novērtēta un uzsvērtā arī šo programmu loma cilvēkiem jaunrades spēju attīstībā (11 no 16) un nozīme sabiedriskā un brīvprātīgā sektora profesionāļu darba pieredzes bagātināšanā (11 no 16), kā arī programmu nozīme sabiedrības sadarbības un tīklojumu spēcīgāšanā (10 no 16), kas arī ir nozīmīgs sociālā kapitāla indikators.

Tālākie aptaujas punkti saņēma mazāk par 10 no 16 atbildēm, taču uzmanības vērts ir apstāklis, ka pilnīgi ikviena no pazīmēm bija ieguvusi kāda eksperta īpašu izcēlumu un netika izslēgta no kopējā piedāvātā faktoru loka.

Pazīmes sakārtotas atbilstoši ekspertu vērtējumu secībai:

- palielina cilvēku pašpārliecinātību un pašvērtības izjūtu (7 no 16)
- iedrošina pieaugušos izmantot izglītības un apmācības sniegtās iespējas (7 no 16)
- veicina iesaistīšanos sociālās aktivitātēs (6 no 16)
- spēcina sabiedrības sadarbību un tīklojumus (6 no 16)
- palīdz cilvēkiem sākt veidot vai attīstīt karjeru mākslas nozarē (3 no 16)
- bagātina sabiedriskā un brīvprātīgā sektora profesionāļu darba pieredzi (3 no 16)
- palīdz veidot jaunas iemaņas un darba pieredzi (2 no 16)
- atbalsta lokālo projektu menedžmentu un vecina lokālo/kopienas pašpalīdzību (2 no 16)
- kalpo kā līdzeklis, lai gūtu ieskatu politiskās un sociālās idejās (2 no 16)
- sekmē efektīvu sabiedrisko dalību un apspriešanos (2 no 16)
- sniedz ieguldījumu cilvēku nodarbinātībā (1 no 16)
- pārveido sabiedrisko pakalpojumu organizāciju atsaucību (2 no 16).

No tā var secināt, ka personības stiprināšana, kas notiek indivīdam iesaistoties dažādās sabiedriskās aktivitātēs, tai skaitā arī neformālās kultūrizglītības programmās, ļauj viņiem gūt labumu, piemēram, paaugstinot savu apmierinātību ar dzīvi, vairojot savas inteliģences potenciālu un dažādas praktiskās, kā arī radošās iemaņas. Turklāt arī sociālā kapitāla kontekstā personas/indivīda stiprināšana, dzīves vērtību/kvalitāšu uzlabošana tiek uzskatīta par vienu no svarīgākajiem elementiem, kas iezīmē indikatoru “personības stiprināšana” kā būtisku un nozīmīgu neformālās kultūrizglītības pazīmi un ietekmējošu faktoru sociālā kapitāla stiprināšanā.

Attieksme pret “valdību”

Sociālā kapitāla kontekstā nozīmīga pazīme ir pozitīvi tendēta sabiedrības korelācija ar valsti un valstiskām institūcijām. Maģistra darbā “attieksmi pret valdību” ir iespējams pielāgot un tā tika skatīta kā apstāklis, vai šo neformālo kultūrizglītības programmu dalībnieki apzinās, ka apmeklēj valsts institūciju un saņem valsts institūcijas/Kultūras ministrijas pakļautībā esošas institūcijas pakalpojumu, jo tādējādi tiktu veicināta institucionāla pozitīvā tēla veidošana un stiprināšana mūsdienu politiskās un kultūrpolitiskās vides kontekstā.

Aptaujātie eksperti visi kā viens atbildēja, ka, viņuprāt, ja apmeklētājs vispār tik tālu aizdomājas, tad lielākoties saprot un apzinās, ka atrodas valsts atbalstītā kultūras iestādē, kam teorētiski, pozitīvas pieredzes gadījumā būtu arī jāvairo pozitīva attieksme gan pret pašu kultūras iestādi, gan Kultūras ministriju (“valdību”), kas veicina un atbalsta šādu izglītojošu programmu esamību.

Domāju, ka saprot, ka tā ir valsts iestāde, bet to, ka tā ir Kultūras ministrijas pakļautībā esoša – to varētu būt grūtāk saprast. Lielos vilcienos domāju, ka visi nojauš, ka tas nav privāts uzņēmums. (Ieva Štrāle)

Man šķiet, ka vispār mums nav Latvijā attīstīts privāto muzeju sektors. Tas kas ir, tas ir sīki un klusi. Muzejs ir pirmais, kas asociējas ar to, ka tā ir valstiska iestāde. (Dace Krīgere)

Šajā kontekstā gan ir atkārtoti uzsverams apstāklis, ka praktiski visu maģistra darbā aplūkoto iestāžu neformālās kultūrizglītības programmas Latvijas pēckrīzes apstākļos ir pašu iestāžu iniciatīva un pašrealizēšanās. Uz šo brīdi nav ne likumu, ne nolikumu, kas šādu neformālo izglītošanu kultūras iestādēs izvirzītu kā obligātu prasību. Bez šaubām, pastāv uzstādījums, ka šīm iestādēm ir vairāk vai mazāk jāveic izglītojoša funkcija, taču nekur nav noteikts ne šīs funkcijas apjoms, ne dziļums, ne vērienīgums. No tā secināms, ka viss iepriekš aprakstītais un analizētais neformālās kultūrizglītības ieguldījums sabiedrības izglītošanā un stiprināšanā balstās uz iestāžu vadītāju un viņu komandas iniciatīvu, iedvesmu un radošajām spējām, kas, autoresprāt, ir nenovērtējams un apsveicams visas sabiedrības dārgums.

Demogrāfiskā informācija

Vērtējot demogrāfiskos radītājus, ekspertiem tika jautāts par programmu apmeklētību pēc dzimuma un vecuma. No atbildēm ir secināms, ka arī Latvijai raksturīga situācija, ka kultūras aktivitātes pārsvarā patērē un lieto sievietes, kas saskan ar pētījumiem, ka iedzīvotāji, kas “ nekur nepiedalās”, vairāk nekā vidēji ir vīrieši.¹⁴⁹ Taujāti par vecumu, respondenti kā aktīvu izcēla vecuma grupu līdz 25 un no 50 gadiem.

Atsevišķi kā aktīva apmeklētāju grupa tika izcelta bērnu un ģimeņu auditorija, kas tradicionāli apmeklē bērnu un ģimeņu programmas un piesaista bērnus kopā ar ģimenes locekļiem – mammām, tētiem un vecvecākiem –, kas saskan arī ar austrāliešu sociologu Paula Bullena (*Paul Bullen*) un Dženija Oniksa (*Jenny Onyx*) secinājumiem, ka tie cilvēki, kuriem ir vairāk bērnu, mēdz aktīvāk un vairāk piedalīties vietējās sabiedrības aktivitātēs nekā tie, kuriem ir mazāk bērnu.¹⁵⁰

Vairāk tomēr ir sievietes, kuras atved kādu vīrieti līdzī. Mums nedaudz nāk līdzī. Tā ir tāda prestiža lieta, ka ir atnācis uz muzeju. (Vita Ozoliņa)

Koncertos ir ļoti daudz senioru, tieši šo cenu pieejamības dēļ. (Dace Krīgere)

Tās noteikti ir vairāk sievietes kā visam vienmēr Latvijā. Ir arī vīrieši, un, ja nemaldos, vairāk ir vidējās paaudzes un vecāka gājuma cilvēku. Bet vispār pēdējā laikā esmu novērojusi, ka uz programmām nāk ļoti dažādas paaudzes. Tas ir jaunums. Mums nav vecuma noslāņošanās. Nāk no 14 gadu vecuma līdz pat sirmām galvām. (Elīna Ķempele)

It kā jau pēc vispārpieņemtā viedokļa – pārsvarā būtu jānāk mammām, bet pie mums tā nav. Mums ļoti daudz piedalās arī tēvi. (Karina Bērziņa)

Rezumējot aptaujāto ekspertu viedokli apstiprinās, ka tādas sociālā kapitāla pazīmes, kā līdzdalība, dalība tīklojumā, mijiedarbība un uzticēšanās kā veicinošs faktors piemīt maģistra darbā aplūkotajām neformālās kultūrizglītības programmām. No ekspertu teiktā var secināt, ka šīs programmas veicina indivīda personības stiprināšanu un pilnveidi, veicina toleranci, izpratni par citām kultūrām un iecietību pret dažādību, kā arī noteiktos apstākļos kalpo kā sociālo normu

¹⁴⁹ Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā : kopienas attīstība un kultūrpolitika*. 167.–177. lpp.

¹⁵⁰ Bullen, Paul and Jenny Onyx. *Measuring social capital in five communities in New South Wales*. Sydney, Australia: University of Technology, Center for Australian Community Organizations and Management. 1998. p. 67.

audzinošs un nostiprinošs instruments. Savukārt tādi indikatori kā vecums, dzimums un attieksme pret “valdību” būtiski neizpaužas neformālās kultūrizglītības kontekstā. Tātad var secināt, ka, atbilstoši teorētiskajam modelim un secinājumiem pēc ekspertu intervijām, var uzskatīt, ka pastāv savstarpēja sociālā kapitāla un neformālo kultūrizglītības programmu korelācija aplūkotajās kultūras organizācijās un šīm programmām ir pozitīva un veicinoša nozīme gan indivīda, gan sabiedrības sociālā kapitāla stiprināšanā

NOBEIGUMS

Lēmumu rakstīt darbu, kas veltīts neformālās kultūrizglītības nozīmei sociālā kapitāla stiprināšanā, visupirms rosināja personiskā interese un pieredze vairāk nekā desmit gadus vadot “Zaļo Skolu”, kas ir neformālā vides izglītības programma pieaugušajiem, kā arī ticība un pārliecība par dažādu neformālu izglītības iespēju nozīmību cilvēka un visas sabiedrības inteliģences, radošuma, pašrealizācijas un dzīves kvalitātes uzlabošanā. Tādēļ, autore ir pārliecināta, – lai veicinātu neformālās izglītības attīstību Latvijā, ir nepieciešams pētīt un stiprināt argumentāciju, kas apliecinātu šo programmu nepieciešamību, nozīmību un ilgtermiņa ietekmi.

Maģistra darbā tika pētīta gan neformālā kultūrizglītība, gan sociālais kapitāls, gan to savstarpējā korelācija un pierādīta neformālās izglītības nozīme un ieguldījums sociālā kapitāla līmeņa palielināšanā.

Galvenās grūtības, ar kurām nācās saskarties rakstot maģistra darbu, bija sociālā kapitāla daudzdimensionālitate un uzskatu atšķirības pašu teorētiķu vidū. Šī iemesla dēļ, lai izveidotu savu priekšstatu un izvēlētos teorijas vadlīnijas, uz kurām balstīties maģistra darbā, nācās aplūkot un papildus izzināt dažādas sociālā kapitāla teorijas, pētījumus, diskusijas un kritikas, kas nav iekļautas maģistra darbā un uz to attiecināmā tēmu lokā.

Kā apgrūtinošs faktors uzskatāms arī informācijas, pētījumu un literatūras par sociālo kapitālu trūkums latviešu valodā. Latviešu valodā vienīgais izziņas avots par šo tēmu ir maģistra darba zinātniskās konsultantes profesores Edītes Igaunes monogrāfija “Sociālais kapitāls: teorija, analīze, praktiskā pielietošana”, tādēļ gandrīz visa informācija par šo tēmu bija iegūstama tikai svešvalodās.

Par maģistra darba rezultātiem jau ir izrādījušas interesi vairākas no empīriskajā daļā pētītajām kultūras iestādēm, kas tajā saskata iespēju gūt papildu argumentāciju diskusijā un cita veida komunikācijā ar valsts, pašvaldības, projektu fondu un citām institūcijām, lai stiprinātu un uzsvērtu neformālās kultūrizglītības vērtību sociāli nozīmīgos procesos.

Tā kā Latvijas kontekstā ir maz pētījumu par sociālo kapitālu, kas citviet pasaulē sociālajā pētniecībā dominē, būtu jāveicina šī daudzdimensionālā un nozīmīgā fenomena izpēte visdažādākajās tā izpausmēs.

Tāpat būtu vēlams turpināt pētījumus neformālās izglītības jomā, lai stiprinātu tajā gūto prasmju, zināšanu novērtēšanu un atzīšanu valstiskā līmenī, kā arī radītu pareizu izpratni, kas ir neformālā izglītība un kāda tai ir nozīme ne tikai cilvēka dzīvē, bet valstī kopumā.

KOPSAVILKUMS

Jēdzieni “neformālā kultūrizglītība” un “neformālās kultūrizglītības programmas” nav skaidri definēti ne Latvijas izglītības politikā, ne politikas plānošanas un kultūrpolicies dokumentos, taču ir norādes uz tādiem terminiem kā “neformālā izglītība”, “interesu izglītība”, “pieaugušo izglītība”, “mūžizglītība” u.c., kas rada sadrumstalotu iespaidu un neraksturo kultūras iestāžu sniegtās izglītības programmas. Neformālā izglītība un tajā gūto prasmju, zināšanu novērtēšana un atzīšana Latvijā vēl tikai veidojas, tādēļ būtiski ir radīt pareizu izpratni, kas ir neformālā kultūrizglītība un kāda tai ir nozīme ne tikai cilvēka dzīvē, bet valstī kopumā.

Maģistra darbā ar terminu **neformālā kultūrizglītība** tiek saprasta ārpus formālās izglītības esoša, indivīda radošo spēju, talantu izkopšana un kultūras jomā orientētu zināšanu un kompetenču apguve neatkarīgi no vecuma un izglītības līmeņa. Savukārt, **neformālās kultūrizglītības programmas** – kultūras iestādēs notiekošās izglītības programmas, kas noris ārpus formālās izglītības formas.

Analizējot formālās un neformālās izglītības iezīmes mērķos, laikā, saturā, sistēmās un kontroles mehānismos, nākas secināt, ka neformālā izglītība ir daudz plašāka aktivitātēs nekā formālā izglītība.

Kultūrizglītības sistēmu Latvijā neveido tikai mākslas un mūzikas skolu tīkls. Neformālās izglītības kontekstā lielu ieguldījumu veic arī daudzie interešu izglītības centri, kultūras nami, muzeji, bibliotēkas, teātri, opera, koncertiestādes u.c. iestādes un institūcijas. Maģistra darbā padziļināti aplūkotas konkrētu Kultūras ministrijas padotībā esošu institūciju sniegtās neformālās kultūrizglītības programmas un to nozīme sociālā kapitāla stiprināšanā.

Sociālais kapitāls ir daudzdimensionāls, un teorētiku darbos tā definējumā sastopamas dažādas interpretācijas. Rezumējot – ar sociālo kapitālu parasti saprot starppersonu (arī starppgrupu, starpinstitūciju) tīklu apjomu un kvalitāti, kā arī ar tiem saistītas sociālās normas. Sociālais kapitāls rodas indivīdu savstarpējo attiecību rezultātā. Tas ir esošo vai potenciālo resursu kopums, kas saistīts ar ilgstošu vairāk vai mazāk institucionalizētu attiecību tīklojumu, kuru raksturo

savstarpēja pazīšanās, uzticēšanās un mijiedarbība. Sociālo kapitālu veido sociālās saites, kuras pie noteiktiem apstākļiem ir iespējams pārvērst ekonomiskā kapitālā un institucionalizēt resursu formā.

Sociālā kapitāla teorijā un pētnieciskajā literatūrā sociālajam kapitālam piedēvēts sociālās attīstības veicinātāja spēks, tas var būt nozīmīgs kopienas, reģiona, valsts ekonomiskās, politiskās un sociālās attīstības resurss.

Zinātniskajā literatūrā nereti nākas sastapties ar uzskatu, ka ir grūti izteikt apkopojošus secinājumus par sociālo kapitālu, jo pieeja tā mērīšanai, kā arī teorētiskās nostājas ir dažādas, reizēm pat pretējas, piemēram, Putnama un Burdjē koncepcijas par sociālo kapitālu, tādēļ secinājumi par sociālā kapitāla stiprumu ir veicami vai nu apjomīga kvantitīva pētījuma rezultātā, vai analizējami ar kvalitatīvām metodēm un secināmi vispārināti.

Kultūrizglītība gan formālajā, gan neformālajā aspektā, tāpat kā kultūras patērēšana, ir neatņemama daļa no sabiedrības pieņemtajām normām, tīklojumiem un pilsoniskās līdzdalības, kas ir nozīmīgs sociālo kapitālu stiprināšanas aspekts. Šie sociālie labumi ir savstarpēji saistīti, un tos papildina citi kultūras ietekmes rādītāji, piemēram, zināšanas un prasmes, pašapziņas stiprināšanu, kultūras kompetences veicināšanu, kā arī kultūrizglītību.

Literatūras un avotu izpētes rezultātā nācās konstatēt, ka ir atsevišķi pētījumi par izglītības kopsakarībām ar sociālo kapitālu, taču nav tieši attiecināmu pētījumu un teoriju saistībā ar kultūrizglītības (gan formālas, gan neformālas) korelāciju ar sociālo kapitālu, tādēļ vispirms ir analizējama sociālā kapitāla un izglītības korelācija, bet secinājumi par neformālo kultūrizglītību pārņemami un aizgūstami no secinājumiem par izglītību kopumā.

Analizējot sociālā kapitāla un izglītības kopsakarības, tās primāri jāskata pēc cilvēkkapitāla analīzes parauga un jāpēta cilvēkkapitāla korelācija ar sociālo kapitālu. Prioritāri izglītība (arī neformālā kultūrizglītība) veido un ietekmē cilvēkkapitālu, kas tālāk veido sociālo kapitālu. Tomēr ir arī pretēja kustība – atgriezeniskā saite, sociālajam kapitālam pastāv gan tieša ietekme uz izglītību, gan arī izglītībai nepastarpināta ietekme uz sociālo kapitālu. Šajā kontekstā

cilvēkkapitāls ir cilvēkam piederošas spējas, bet sociālais kapitāls – cilvēku devums, ar kuriem mijiedarbībā darām darbus, risinām problēmas.

Izglītības, cilvēkkapitāla un sociālā kapitāla mijiedarbība ir nenoliedzama un cieša. Galvenās atšķirības: cilvēkkapitālu ietekmē izglītības piedāvājums, bet sociālais kapitāls atšķiras ar to, ka, lai arī to pamatā nosaka sociālā vide (sociālie tīkli), vienlīdz liela nozīme ir arī izglītības iespējām, kas viennozīmīgi izvirza sociālā kapitāla teorijas dominējošā pozīcijā un dod daudz plašākas interpretācijas un pētījumu iespējas.

Viens no sociālā kapitāla teoriju pamatpostulātiem ir uzskats, ka uzticēšanās līmeni vistiešākajā veidā ietekmē izglītības līmenis. No tā izriet – jo izglītotāka un ieinteresētāka būs sabiedrība, jo tā aktīvāk atbildēs ar uzticēšanās līmeņa paaugstināšanu, līdz ar to arī sociālā kapitāla stiprināšanu. Tātad notiek savstarpējā korelācija starp institūciju un tās apmeklētāju savstarpēju uzticību stiprinošā virzienā.

Analizējot teorētisko priekšstatu, secināms, ka sociālais kapitāls ir daudzu elementu parādība, kuras mērīšanā nepieciešami vairāki indikatori. Tādēļ, pamatojoties uz maģistra darbā izskatītajām teorijām, izvērtējot analizēto literatūru un avotus, neformālās kultūrizglītības kontekstā autore izstrādāja un pamatoja sociālā kapitāla novērtējuma modeli neformālās kultūrizglītības programmām, kas sastāv no desmit elementiem (līdzdalība, dalība tīklojumā, mijiedarbība/savstarpējība, uzticēšanās, sociālās normas, kopīpašums/koptelpa, iecietība pret dažādību, personas stiprināšana, attieksme pret “valdību”, demogrāfiskā informācija), kas attiecas uz sociālā kapitāla definēšanu un ir izmantojami kā to raksturojoši indikatori.

Rezumējot empīriskajā daļā veikto, apstiprinās, ka tādas sociālā kapitāla pazīmes kā līdzdalība, dalība tīklojumā, mijiedarbība un uzticēšanās kā veicinošs faktors piemīt aplūkotajām neformālās kultūrizglītības programmām. No ekspertu teiktā var arī secināt, ka šīs programmas veicina indivīda personības stiprināšanu un pilnveidi, veicina toleranci, izpratni par citām kultūrām un iecietību pret dažādību, kā arī noteiktos apstākļos kalpo kā sociālo normu audzinošs un nostiprinošs instruments. Savukārt tādi indikatori kā vecums, dzimums un

attieksme pret “valdību” būtiski neizpaužas neformālās kultūrizglītības kontekstā. Tātad var secināt, ka, atbilstoši teorētiskajam modelim un secinājumiem pēc ekspertu intervijām, var uzskatīt, ka pastāv savstarpēja sociālā kapitāla un neformālo kultūrizglītības programmu korelācija aplūkotajās kultūras organizācijās un šīm programmām ir pozitīva un veicinoša nozīme gan indivīda, gan sabiedrības sociālā kapitāla stiprināšanā.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Ahn, Toh-Kyeong and Elinor Ostrom. *The Meaning of Social Capital and Its Link to Collective Action*. In: Handbook of social capital : the troika of sociology, political science, and economics. Cheltenham, Glos, UK: Edward Elgar, 2009.
2. Alagic, Mara. *Third Place Learning : Relational Criteria for Developing Intercultural Capital*. Chicago: Wichita State University, 2009. Pieejams: https://www.academia.edu/304826/Third_Place_Learning_Relational_Criteria_for_Developing_Intercultural_Capital [skatīts 2014, 18. dec.].
3. Andersen, Margaret L., Howard F. Taylor. *Sociology. Understanding a Diverse Society*. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth, 2004.
4. Bartkutė, Rasa. *The dimensions of social capital in the management of social sustainability = Socialinio kapitalo dimensijos socialinio darnumo valdyme: summary of doctoral dissertation: social sciences, management/ scientific supervisor Ingrida Šarkiūnaitė; Vilnius University. Vilnius: [Vilnius University], 2014.*
5. Belfiore, Eleonora. *The social impact of the arts : an intellectual history*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
6. Bennett, Tony and Elizabeth Silva. *Cultural Capital and Inequality : Policy Issues and Contexts*. Cultural Trends, 15 (2–3): pp. 87–106. Pieejams: http://www.uws.edu.au/__data/assets/pdf_file/0010/185869/Bennett_and_Silva_CulturalTrendsIntro_ICSPre-Print_Final.pdf [skatīts 2015, 28. febr.].
7. Bofota, Y. Baende. *The impact of social capital on children educational outcomes : the case of Tanzania*. Université catholique de Louvain, Institut de Recherches Economiques et Sociales, 2013. Pieejams: <http://sites.uclouvain.be/econ/DP/IRES/2013003.pdf> [skatīts 2015, 23. febr.].
8. Bourdieu, Pierre. *Social Space and Symbolic Power*. Sociological Theory. Vol. 7, No. 1, pp. 14–25. Pieejams: <http://www.soc.ucsb.edu/ct/pages/JWM/Syllabi/Bourdieu/SocSpaceSPowr.pdf> [skatīts 2015, 20. febr.].
9. Bourdieu, Pierre. *The Forms of Capital*. In John G. Richardson (Ed.) Handbook of theory and research for the sociology of education, pp. 46–58. New York: Greenwood Press. Pieejams: <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm> [skatīts 2015, 15. janv.].
10. Bullen, Paul and Jenny Onyx. *Measuring social capital in five communities in New South Wales*. Sydney, Australia: University of Technology, Center for Australian Community Organizations and Management. 1998.
11. Cheung, Yuet W. *Personal Empowerment and Life Satisfaction among Self-Help Group Members in Hong Kong*. Pieejams: <http://sgr.sagepub.com> [skatīts 2015, 2. maijs].
12. Coleman, James S. *Equality of Educational Opportunity*. ASV: Johns Hopkins University, 1966. Pieejams: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED012275.pdf> [skatīts 2015, 20. febr.].

13. Coleman, James S. *Foundations of social theory*. Cambridge, Massachusetts; London (England): Belknap Press of Harvard Univ. Press, 2000.
14. Coleman, James S. *Social Capital in the Creation of Human Capital*. In: Trust and social capital in organizations. London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2013. p. 3.–36.
15. Commission of the European Communities, *A Memorandum on Lifelong Learning*. Brussels, 30.10.2000. Pieejams: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf [skatīts 2014, 28. dec.].
16. Cox, Eva. *A truly civil society*. Australian Broadcasting Corporation 1995. Pieejams: http://www.crcresearch.org/files-crcresearch/File/cox_95.pdf [skatīts 2015, 22.marts]
17. *Creation and returns of social capital : a new research program*. Ed. by Henk Flap and Beate Völker. London: New York: Routledge, 2004.
18. *Creativity in education*. London: Continuum Publ., 2001.
19. Daugavietis, Jānis. *Amatiermāksla Latvijā : kopienas attīstība un kultūrpolitika = Amateur arts in Latvia : community development and cultural policy*. Promocijas darbs doktora grāda iegūšanai socioloģijā (apakšnozare: lietišķā socioloģija), darba vadītājs Aivars Tabuns; Latvijas Universitātē. Sociālo zinātņu fakultāte. Socioloģijas nodaļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015.
20. Dijkstra, Anne Bert, Veenstra rene and Peschar Jules Lambèrt. *Social capital. functional communities around hihg schools in the Netherlands*. In: *Creation and returns of social capital : a new research program*. London; New York: Routledge, 2004. p. 119–144.
21. Feniger, Yariv, Yossi Shavit and Ayalon Hanna. *Cultural Capital, Social Capital and Educational Achievement in Religious and Secular Education in Israel*. Tel Aviv University: Department of Sociology and Anthropology. Pieejams: <http://www.ccpr.ucla.edu/publications/conference-proceedings/CP-05-081.pdf> [skatīts 2015, 28. febr.].
22. Ferres, Kay and David Adair. *Social Capital, Communities and Recent Rationales for the Performing Arts*. Australia: Griffith University. Peejams: <https://publications.qld.gov.au/storage/f/2014-01-31T06%3A05%3A57.827Z/ferres-kay-final.pdf> [skatīts 2015, 23. febr.].
23. Festeu, Dorin and Barbara Umberstone. *Non -formal education through outdoor activities guide*. The European Institute for Outdoor Adventure and Experiential Learning. Buckinghamshire 2006, Pieejams: https://www.academia.edu/1461926/Non-formal_education_through_outdoor_education_in_Europe [skatīts 2015, 26. apr.].
24. Fine, Ben. *Eleven Hypotheses on the Conceptual History of Social Capital: A Response to James Farr*. Political Theory, Vol. 35, No. 1, Feb., 2007.
25. Fukuyama, Francis. *Social Capital and the Global Economy*. Foreign Affairs, Vol. 74, No. 5, Sep.–Oct., 1995.

26. Gauntlett, David. *Making is connecting : the social meaning of creativity from DIY and knitting to YouTube and Web 2.0*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press, 2011.
27. Gauntlett, David. Three approaches to social capital. Nepublicētā daļa no grāmatas: *Making is connecting : The social meaning of creativity, from DIY and knitting to YouTube and Web 2.0*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press, 2011. Pieejams: <http://www.makingisconnecting.org/gauntlett2011-extract1.pdf> [skatīts 2015, 20. febr.].
28. Glaeser, Edward, David Laibson and Bruce Sacerdote. *The Economic Approach to Social Capital*. The Economic Journal. No. 112, 2002. Pieejams: <http://scholar.harvard.edu/files/glaeser/files/economicapproachsocialcapital.pdf> [skatīts 2015, 11. apr.].
29. Godfrey, Paul. *More than money : five forms of capital to create wealth and eliminate poverty*. Stanford, California: Stanford University Press, 2013.
30. Gordon, John and Helen Beilby-Orrin. *International Measurement of the Economic and Social Importance of Culture*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2006. Pieejams: <http://www.oecd.org/std/na/37257281.pdf> [skatīts 2014, 18. dec.].
31. Gordon, John C. and Helen Beilby-Orrin. *International Measurement of the Economic and Social Importance of Culture*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris. 2006, 23 August. 99. lpp. Pieejams: <http://www.oecd.org/std/na/37257281.pdf> [skatīts 2014, 21. dec.].
32. Halpern, David. *Social capital*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity, 2005.
33. Heller, Patrick. *Social Capital as a Product of Class Mobilization and State Intervention : Industrial Workers in Kerala, India*. World Development. No. 24 (6), 1996. Pieejams: http://staffweb.ncnu.edu.tw/lcso625/course_sy98II/%E7%A4%BE%E6%9C%83%E8%B3%87%E6%9C%AC/term%20papers/Social%20capital%20as%20a%20product%20of%20class%20mobilization%20and%20state%20intervention-Industrial%20workers%20in%20Kerala,%20%20India%28Heller-1996%29.pdf [skatīts 2015, 12. marts].
34. Higgins, Peter, Chris Loynes. *On the nature of outdoor education*. Scottish Natural Heritage, 1997. Pieejams: <http://www.docs.hss.ed.ac.uk/education/outdoored.pdf> [skatīts 2015, 26. apr.].
35. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Lifelong_learning_statistics [skatīts 2015, 2. marts].
36. <http://www.kulturaskarte.lv/lv/nevalstiska-organizacija/kulturizglitiba> [skatīts 2014, 28. dec.].
37. Igaune, Edīte. *Sociālais kapitāls : teorija, analīze, praktiskā pielietošana*. Rīga: Ekonomikas un kultūras augstskola, 2012.
38. Igaune, Edīte. *Sociālā kapitāla izmantošanas iespējas Pierīgas reģionā = Possibilities of using social capital in Pierīga region : summary of doctoral thesis for the scientific degree*. Promocijas darba kopsavilkums ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā grāda iegūšanai / zin. vad. Voldemārs Strīķis. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2010.
39. Imandoust, Sadegh Bafandeh. *Relationship between Education and Social Capital*. International Journal of Humanities and Social Science. Vol. 1

- No. 12, September 2011. Pieejams:
http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_1_No_12_September_2011/8.pdf
[skatīts 2015, 23. febr.].
40. Katane, Irēna. *Skolēnu konkurētspējas attīstība neformālās komercizglītības vidē*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitātes Izglītības un mājsaimniecības institūts, 2010.
 41. Keaney, Emily. *From Access to Participation : Cultural Policy and Civil Renewal*. London: Institute of Public Policy Research. Pieejams:
http://www.ippr.org/images/media/files/publication/2011/05/From_access_to_participation_full_1489.pdf [skatīts 2015, 24. febr.].
 42. Kliksberg, Bernardo. *Social capital and master keys to development*. Pieejams: <http://www.cepal.org/publicaciones/xml/6/20116/kliksberg.pdf>
[skatīts 2014, 18. dec.].
 43. KM Informatīvais ziņojums “Par radošo industriju un tās politiku Latvijā”. 2008. Pieejams:
http://www.lnkc.gov.lv/Uploads/2014/09/02/1409643541_547.pdf [skatīts 2015, 20. marts].
 44. Knack, Stephen and Philip Keefer. *Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation*. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 112, No. 4, Nov., 1997. Pieejams:
https://hec.unil.ch/docs/files/21/280/knack_keefer_1997.pdf [skatīts 2015, 12. marts].
 45. Kritsotakis, George, Leda Chatzi, Maria Vassilaki. *Social capital, tolerance of diversity and adherence to Mediterranean diet: the Rhea Mother–Child Cohort in Crete, Greece*. Cambridge Journals Online. 2014, August 4. Pieejams:
<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=9627970> [skatīts 2015, 2. maijs].
 46. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030. gadam* (Latvija 2030). Saeimā pieņemta 2010. gada 10. jūnijā. Pieejams: http://baltadaba.lv/wp-content/uploads/2013/04/latvija2030_lv.pdf [skatīts 2014, 28. dec.].
 47. *Latvijas integrācija Eiropas Savienībā – Latvija un lēmumu pieņemšana. Neoliberālisms un sociālais kapitāls : pētījumu programmas “Ekonomiskie, kultūras un sociālie aspekti Latvijas integrācijai Eiropas Savienībā” rezultāti* / zin. red. Raita Karnīte; Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, 2003.
 48. Lin, Nan. *Building a network theory of social capital*. Connections, 22 (1), 1999, pp. 28–51. Pieejams: <http://www.analytictech.com/mb874/Papers/lin-socialcapital.htm> [skatīts 2015, 20. febr.].
 49. Lindner, Martin. *Diversity of learning environments – Bridges between formal, non-formal and informal learning environments*. Pieejams: www.viauc.com [skatīts 2015, 24. febr.].
 50. LR KM (Latvijas Republikas Kultūras ministrija). *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.–2015. gadam: Nacionāla valsts*. Rīga, 2006. Pieejams:
<http://www.km.gov.lv/lv/ministrija/vadlinijas.html> [skatīts 2014, 28. dec.].
 51. LR Kultūras ministrija. Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija” Apstiprināts ar LR MK rīkojumu Nr. 401 2014. gada

29. jūnijā. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4877> [skatīts 2015, 24. marts].
52. LR Saeima. *Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam*. Apstiprināts ar LR Saeimas lēmumu 2012. gada 20. decembrī. 7. lpp. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=253919> [skatīts 2014, 28. dec.].
53. LR Tiesību akti. *Izglītības likums*. Saeimā pieņemts 1998. gada 29. oktobrī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50759> [skatīts 2014, 28. dec.].
54. LR Tiesību akti. *Muzeju likums*. Saeimā pieņemts 2005. gada 15. decembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=124955> [skatīts 2014, 28. dec.].
55. Matarasso, François. *USE OR ORNAMENT? The social impact of participation in the arts*. Comedia, The Round, Bournes Green, Stroud. 2000. Pieejams: <http://www.feisean.org/downloads/Use-or-Ornament.pdf> [skatīts 2015, 3. apr.].
56. Mājaslapas: putti.lv, galerijadaugava.lv, makslaxogalerija.lv, antonia.lv, manss.lv, jermolajev.lv u.c. [skatīts 2015, 24. marts].
57. Meņšikovs, Vladimirs. Kopkapitāls, tā struktūra un saikne ar darba migrāciju (uz Latgales piemēra). Grām.: *Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012 : finanšu kapitāla ietekme uz reģiona konkurētspēju" I daļa. Socioloģijas aktualitātes*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 2013. 19.–41. lpp.
58. *Nevalstiskās kultūras organizācijas rokasgrāmata : kultūras organizācijas vadība, kultūras pasākumu un projektu īstenošana, līdzdalība vietējās kultūrvides veidošanā*. Asare Ilona, Tjarve Baiba, Hermane Agnese u.c. Cēsis: Culturelab, 2013. Pieejams: <http://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/5379/kulturas-nvo-rokasgramata.pdf> [skatīts 2015, 27. febr.].
59. Ostrom, Elinor. *The Meaning of Social Capital and Its Link to Collective Action*. Indiana University Bloomington – Department of Political Science, 2007. Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1304823 [skatīts 2015, 2. febr.].
60. Parts, Eve. *Interrelationships between human capital and social capital : implications for economic development in transition economies*. Tartu: Tartu University Press, 2003.
61. Pelane, Aiga. Sociālā kapitāla deficīts Latvijā. *Lietišķā Diena*. Nr. 108, 2008. 24.–26. lpp.
62. Pelše, Modrīte. *Sociālā kapitāla attīstības iespējas Zemgalē : promocijas darba kopsavilkums ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā grāda iegūšanai*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2007.
63. *Pieaugušo izglītība : rakstu krājums*. Sastādītāja Kristīne Mārtinsonsone. Rīga: RaKa, 2012.
64. Pīpiķe, Rasma. *Izmērāms sociālais kapitāls*. 2013. 12. aug. Pieejams: <http://providus.lv/article/izmerams-socialais-kapitals> [skatīts 2014, 12. dec.].
65. *Poverty of Social Capital : Student Experiences in Alternative School*. Annual Meeting of American Educational Research Association. 2013, April

- 27–May 1. San Francisco, California. Pieejams:
https://www.academia.edu/3165246/A_Poverty_of_Social_Capital_Student_Experiences_in_Alternative_School [skatīts 2015, 28. febr.].
66. Projekta “Kreativitātes izpēte un veicināšana” rezultāti = *Results of the project “Creativity research and development”*. Rīga: JUMI, 2011.
67. Putnam, Robert D. *Bowling alone : the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster, 2000. Pieejams:
<http://educ709.wikispaces.com/file/view/EDUC+709+Content.pdf> [skatīts 2014, 12. dec.].
68. Putnam, Robert D. *The decline of civil society : How come? So what?*, The John L. Manion Lecture, Canadian Centre for Management Development, Ottawa, Ontario, 22 February 1996. Pieejams:
<http://publications.gc.ca/collections/Collection/SC91-4-1996E.pdf> [skatīts 2015, 12. marts].
69. Putnam, Robert D. *The prosperous community*. *The American Prospect*, 4 (13), 1993, pp. 35–42. Pieejams: <http://prospect.org/article/prosperous-community-social-capital-and-public-life> [skatīts 2015, 12. marts].
70. Putnam, Robert D., Lewis M. Feldstein and Don Cohen. *Better together : restoring the American community*. New York: Simon & Schuster, 2003. Pieejams:
<http://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1435&context=ce> [skatīts 2015, 20. janv.].
71. Putnam, Robert D., Robert Leonardi and Raffaella Y. Nanetti. *Making democracy work : civic traditions in modern Italy*. Princeton (N.J.): Princeton University Press, 1993. Pieejams:
http://www.gla.ac.uk/media/media_224800_en.pdf [skatīts 2015, 20. janv.].
72. Radošā Latvija : *Bibliotēku nozares stratēģija 2014–2020*. Apstiprināta Latvijas Bibliotēku padomes sēdē 2014. gada 14. oktobrī. Pieejama: www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/.../Biblioteku_strategija. [skatīts 2015, 24. marts].
73. Reeves, Michelle. *Measuring the economic and social impact of the arts : a review*. Arts Council England, 2002. Pieejams:
<http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/documents/publications/340.pdf> [skatīts 2014, 28. dec.].
74. Rose, Richard. *Getting things done in an anti-modern society : social capital networks in Russia*. Working paper Vol. 6 The World Bank Social Capital initiative, Washington DC: The World Bank. Pieejams:
<http://siteresources.worldbank.org/INTSOCIALCAPITAL/Resources/Social-Capital-Initiative-Working-Paper-Series/SCI-WPS-06.pdf> [skatīts 2015, 26. marts].
75. Schaefer-McDaniel, Nicole J. *Conceptualizing Social Capital among Young People : Towards a New Theory*. *Children, Youth and Environments* 2004 No. 14 (1), 2004, pp. 140–150. Pieejams:
http://www.colorado.edu/journals/cye/14_1/articles/article6full.htm [skatīts 2015, 12. marts].

76. Smith, Mark. What is non-formal education? Pieejams:
<http://www.infed.org/biblio/b-nonfor.htm#introduction> [skatīts 2015, 26. apr.].
77. Social capital. *Dictionary of the social sciences/* ed. by Craig Calhoun. Oxford: Oxford University Press, 2002.
78. Sternberg, Robert. *Wisdom, intelligence, and creativity synthesized.* Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2003.
79. Svendsen, Gert Tinggaard and Gunnar Lind Haase Svendsen. *Handbook of social capital : the troika of sociology, political science, and economics.* Cheltenham, Glos, UK: Edward Elgar, 2009, p. 460.
80. The British Museum. *Learning.* Pieejams:
<http://www.britishmuseum.org/learning.aspx> [skatīts 2015, 20. marts].
81. *The learner-directed classroom : developing creative thinking skills through art.* New York: Teachers College Press, 2012.
82. *The Routledge international handbook of innovation education.* Abingdon, Oxon: Routledge, 2013.
83. Tursvik, Gaute. *Social capital and economic development.* Rationality and Society. No. 12 (4), 2000.
84. Tzanakis, Michael. *Social capital in Bourdieu's, Coleman's and Putnam's theory : empirical evidence and emergent measurement issues.* Educate. Vol. 13, No. 2, 2013, p. 2–23. Pieejams:
http://wh.agh.edu.pl/other/materialy/672_2014_04_23_13_04_24_Social_capital2.pdf [skatīts 2015, 8. marts].
85. UNDP. *Human development report 2004. Cultural liberty in today's diverse world.* UN Plaza, New York, 10017, USA, 2004. p. 301. Pieejams: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/265/hdr_2004_complete.pdf [skatīts 2015, 2. maijs].
86. UNESCO. *International Standard Classification of Education.* Pieejams:
<http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-standard-classification-of-education.aspx> [skatīts 2015, 2. marts].
87. UNESCO. *Road Map for Arts Education. The World Conference on Arts Education: Building Creative Capacities for the 21st Century.* Lisbon, 6–9 March 2006. Pieejams:
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Arts_Edu_RoadMap_en.pdf [skatīts 2014, 29. dec.].
88. Werquin, Patrick. *Recognition of Non-Formal and Informal Learning : Country Practices.* OECD, February 2010. Pieejams:
<http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/44600408.pdf> [skatīts 2015, 20. marts].
89. Wollebæk, Dag and Per Selle. *Participation and Social Capital Formation : Norway in a Comparative Perspective.* Scandinavian Political Studies, Vol. 26, No. 1, 2003. Pieejams:
<http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Wollebaek%20and%20Selle%20Soc%20Cap.pdf> [skatīts 2015, 23. febr.].
90. Woolcock, Michael, Deepa Narayan. *Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy.* The World Bank Research

Observer, Vol. 15, No. 2, August 2000. Pieejams:
http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic980025.files/Wk%2012_Nov%2018th/Woolcock_2000_Social%20Capital.pdf [skatīts 2015, 24. marts].

91. Ziemele, Dace. *Kultūrpolitikas pamatnostādnes "Radošā Latvija 2014–2020"*. "LĪDERI PAR BIBLIOTĒKĀM : 119+119" Pieejams:
www.kis.gov.lv/wp-content/uploads/2012/12/1_1_Dace-Ziemele.pdf [skatīts 2015, 24. marts].

Intervijas

92. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Rīgas Mākslas muzeja "Rīgas Birža" Komunikācijas un izglītības darba nodaļas komunikāciju speciālisti Milleri Kristīni*. 2015, 22. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
93. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Mākslas muzeja "Rīgas Birža" Komunikācijas un izglītības darba kuratori Ozoliņu Vitu un izglītības programmu kuratori Krīgeri Daci*. 2015, 5. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
94. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Dekoratīvās mākslas dizaina muzeja izglītības programmu kuratorēm Granovsku Lieni un Šicu Kristīni un komunikācijas un izglītības darba kuratori Pori Agritu*. 2015, 28. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
95. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar izstāžu zāles "Arsenāls" Izglītības programmu kuratori Ķempeli Elīnu*. 2015, 30. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
96. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar izstāžu zāles "Arsenāls" Izglītības programmu kuratori Spranci Baibu*. 2015, 30. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
97. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Rakstniecības un mūzikas muzeja Komunikācijas nodaļas vadītāju Pugoviču Līgu*. 2015, 28. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
98. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālās simfoniskā orķestra Izglītojošo projektu producenti Milleri Lieni*. 2015, 23. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
99. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar VSIA Latvijas Koncerti producenti Bērziņu Karinu*. 2015, 24. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
100. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālās operas Izglītības projektu producenti Štrāli Ievu*. 2015, 5. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
101. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Dailes teātra Mārketinga un komunikācijas direktori, Dailes teātra Mākslas telpas "Brīvības 75" producenti Rubeni Indru*. 2015, 12. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.

102. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā teātra Mārketinga un Sabiedrisko attiecību vadītāju Rimševiču Līgu*. 2015, 15. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
103. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātra Sabiedrisko attiecību nodaļas vadītāju Ovčiņņikovu Līnu*. 2015, 28. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
104. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Komunikāciju speciālisti un Brīvprātīgo kustības vadītāju Sauku Anniju*. 2015, 13. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
105. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā kultūras centra Kultūras un radošās industrijas izglītības nodaļas vadītāju Klišāni Jolantu*. 2015, 23. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
106. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Kultūras ministrijas Muzeju nodaļas vecāko referenti Jirgenoni Anitu*. 2015, 23. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
107. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izglītojošā darba vadītāju Pallo Martu*. 2015, 24. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.

SUMMARY

The master thesis research object is the non-formal culture education as the contributory factor of social capital. Research is structured in five chapters. The first chapter analyzes the political background and discovers definition of non-formal culture education and characterize situation in Latvia. This part of thesis also discovers providers of non-formal culture education in Latvia. The second chapter discusses theoretical basis of social capital and the influencing factors of it. Third part of thesis gives an overview of correlation between education, non-formal education and social capital. In the fourth part of thesis author develops theoretical model of measuring impact of non-formal (culture) education to social capital. The fifth part appraises the comprehension of measurement of non-formal culture education and social capital correlation in cultural institutions of Latvia. This chapter includes description of research methodology, characteristics of avenues non-formal culture education programs, as well as conducted analysis of indicators of social capital in the context on non-formal culture education in Latvia (results of expert interviews).

Research improves mutual correlation between social capital an non-formal culture education programs in Latvia and these programs show positive and supportive role in the strengthening on individual's and society's social capital

PIELIKUMS

Pielikums Nr. 1. Respondentu saraksts

1. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Rīgas Mākslas muzeja "Rīgas Birža" Komunikācijas un izglītības darba nodaļas komunikāciju speciālisti Milleri Kristīni.* 2015, 22. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
2. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Mākslas muzeja "Rīgas Birža" Komunikācijas un izglītības darba kuratori Ozoliņu Vitu un izglītības programmu kuratori Krīgeri Daci.* 2015, 5. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
3. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Dekoratīvās mākslas dizaina muzeja izglītības programmu kuratorēm Granovsku Lieni un Šicu Kristīni un komunikācijas un izglītības darba kuratori Pori Agritu.* 2015, 28. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
4. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar izstāžu zāles "Arsenāls" Izglītības programmu kuratori Ķempeli Elīnu.* 2015, 30. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
5. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar izstāžu zāles "Arsenāls" Izglītības programmu kuratori Spranci Baibu.* 2015, 30. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
6. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Rakstniecības un mūzikas muzeja Komunikācijas nodaļas vadītāju Pugoviču Līgu.* 2015, 28. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
7. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālās simfoniskā orķestra Izglītojošo projektu producenti Milleri Lieni.* 2015, 23. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
8. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar VSIA Latvijas Koncerti producenti Bērziņu Karinu.* 2015, 24. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
9. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālās operas Izglītības projektu producenti Štrāli Ievu.* 2015, 5. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
10. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Dailes teātra Mārketinga un komunikācijas direktori, Dailes teātra Mākslas telpas "Brīvības 75" producenti Rubeni Indru.* 2015, 12. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
11. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā teātra Mārketinga un sabiedrisko attiecību vadītāju Rimševiču Līgu.* 2015, 15. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
12. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātra Sabiedrisko attiecību nodaļas vadītāju Ovčiņņikovu Līnu.* 2015, 28. apr. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.

13. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Komunikāciju speciālisti un Brīvprātīgo kustības vadītāju Sauku Anniju*. 2015, 13. maijs. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
14. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā kultūras centra Kultūras un radošās industrijas izglītības nodaļas vadītāju Klišāni Jolantu*. 2015, 23. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
15. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Kultūras ministrijas Muzeju nodaļas vecāko referenti Jirgenoni Anitu*. 2015, 23. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.
16. Liepa-Balode, Ilze. *Saruna ar Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izglītojošā darba vadītāju Pallo Martu*. 2015, 24. marts. Audioieraksts. Glabājas I. Liepas-Balodes personiskajā arhīvā.

Pielikums Nr. 2. Interviju vadlīnijas

1. IEVADA/VISPĀRĪGIE JAUTĀJUMI:

- ✓ Kad tika uzsāktas neformālās kultūrizglītības programmas (NKIP), cik ilgi tās darbojas, kas ir to iniciators?
- ✓ Kādas programmas bija sākumā? Vai vērojams progress?
- ✓ Vai nodarbības temata izvēle ietekmē apmeklētību?
- ✓ Kas, jūsuprāt, ir neformālā kultūrizglītība (NKI), kādi ir tās uzdevumi? Ar ko asociējas šis jēdziens? Kā NKI izpaužas realitātē?
- ✓ Kāda ir prakse konkrētajā kultūras iestādē, kas to ietekmē?
- ✓ Vai un kādi ir traucējošie faktori, kas neļauj realizēties?
- ✓ Kā caur jēgpilnu kultūras piedāvājumu veicināt sociālo kapitālu (SK)?
- ✓ Vai ir deleģēts uzdevums veikt NKI?
- ✓ Kāda ir mārketinga komunikācija?

2. SOCIĀLĀ KAPITĀLA KONTEKSTS:

1) Līdzdalība (*participation and connection*)

- ✓ Apmeklētība – cik daudz interesentu apmeklē?
- ✓ Dalībnieki ierodas pa vienam vai kopā ar draugiem, ģimeni?
- ✓ Vai, jūsuprāt, kopēja darbošanās stiprina ģimenes/draugu attiecības?
- ✓ Vai dalība NKIP palīdz cilvēkiem iegūt draugus, mazina izolāciju?
- ✓ Vai dalība NKIP attīsta/veicina starppaudžu kontaktus?
- ✓ Vai NKIP tiek izmantotas arī kā darba/korporatīvo attiecību stiprinošs instruments?

2) Dalība tīklojumā (*Participation in networks*)

- ✓ Vai dalība izglītības programmās veicina apmeklētāju atgriešanos institūcijā (muzejā, teātrī, koncertā) vai, gluži pretēji, kavē?
- ✓ Vai atsevišķi indivīdi sāk kontaktēties savā starpā un veido iekšējās grupas, tīklojumus, draudzējas?
- ✓ Vai NKI apmeklētāji mēdz kā brīvprātīgie piedalīties arī kādās iestādes aktivitātēs?
- ✓ Vai dalībnieki aktīvi iesaistās arī citu iestāžu NKI, darbojas nevalstiskajās organizācijās utt.?
- ✓ Vai tiek veicināta starpinstitūciju un starppersonu mākslinieciskā sadarbšanās?
- ✓ Kā cilvēki iegūst informāciju par programmām (no kurienes)? Kā uzzina, kur meklēt?

3) Mijiedarbība/Savstarpējība (*Reciprocity*)

- ✓ Vai ilglaicīgiem NKI dalībniekiem tiek piedāvātas kādas īpašas atlaides, bonusi, biedru kartes?
- ✓ Apspēlēt ideju: “uzņēmēja palīdzība kopienai atbalsojas kopienas atbalstā biznesam”...

4) Uzticēšanās (*Trust/ Feelings of trust and safety*)

- ✓ Kādas ir NKIP apmeklētības tendences – vai mainās/pieaug apmeklētāju piesaiste pa gadiem?
- ✓ Vai pieaug NKI programmu skaits?
- ✓ Vai apmeklētāji atkārtoti atgriežas uz nodarbībām?
- ✓ Vai iesaka nodarbības citiem?

- ✓ Vai apmeklētāji piedalās NKI programmu satura izveidē?

5) Sociālās normas

- ✓ Vai pastāv kādas nerakstītas, sociālās normas. Ja jā, kādas?

6) Kopīpašums/koptelpa (*The Commons*)

- ✓ Vai darbība programmās palīdz palielināt indivīda un grupas labklājību utt.?
- ✓ Vai NKI ietvaros iegādā, lieto, rada kādu “kopīpašumu” (krāsas utt.)?

7) Iecietība pret dažādību – *Tolerance of Diversity/Openness*

- ✓ Vai dalība NKIP veicina atšķirīgu dzīvesveidu un kultūru izpratni?
- ✓ Vai veicina toleranci?

8) Personas stiprināšana – *Personal empowerment/Value of Life*

- ✓ Lūdzu, atzīmējiet, kuras no minētajām pazīmēm, jūsuprāt, tiek stiprinātas/veicinātas, apmeklējot NKI:

1. stimulē interesi par mākslu un kultūru
2. palielina cilvēku pašpārliecinātību un pašvērtības izjūtu
3. veicina iesaistīšanos sociālās aktivitātēs
4. sniedz ieguldījumu bērnu izglītības attīstībā
5. iedrošina pieaugušos izmantot izglītības un apmācības sniegtās iespējas
6. palīdz veidot jaunas iemaņas un darba pieredzi
7. sniedz ieguldījumu cilvēku nodarbinātībā
8. palīdz cilvēkiem sākt veidot vai attīstīt karjeru mākslas nozarē
9. palīdz cilvēkiem attīstīt jaunrades spējas
10. mazina attālumu starp patērētāju un radītāju
11. bagātina sabiedriskā un brīvprātīgā sektora profesionāļu darba pieredzi
12. pārveido sabiedrisko pakalpojumu organizāciju atsaucību
13. atbalsta lokālo projektu menedžmentu un vecina lokālo/kopienas pašpaļāvību
14. kalpo kā līdzeklis, lai gūtu ieskatu politiskās un sociālās idejās
15. sekmē efektīvu sabiedrisko dalību un apspriešanos
16. veicina/iedrošina starppersonu komunikāciju
17. spēcina sabiedrības sadarbību un tīklojumus

9) Attieksme pret “valdību” – *Attitudes to government*

- ✓ Vai zina, ka iestāde ir LR Kultūras ministrijas pakļautībā esoša?

10) Demogrāfiskā informācija – *Demographic information*

- ✓ Kas aktīvāk apmeklē nodarbības (dzimums, vecums)?

Pielikums Nr. 3. Intervijas transkripcija

Saruna ar Mākslas muzeja “Rīgas Birža” Komunikācijas un izglītības darba kuratori Ozoliņu Vitu un izglītības programmu kuratori Krīgeri Daci.

Norises laiks: 2015, 5. maijs plkst. 12:00

Ilgums: 58 min

Ilze Liepa-Balode (ILB): Kad tika uzsāktas programmas, cik ilgi tās jau darbojas, kas bija to iniciators?

Vita Ozoliņa (V.O.): Jāsāk ar to, ka šis muzejs nav radies pilnīgi no jauna. Kolekcija, kas Latvijā glabā ārzemju mākslu pieejama kopš 1920. gada un sakotnēji atradās Rīgas pilī. Mēs ar visu to nodarbojāmies, strādājām ar programmām, bet zinot, ka mūsu kolekcija pārcelsies uz jaunām mājām – Rīgas biržu – pirmā izglītības programma, likumsakarīgi, ieguva nosaukumu “No Pils līdz Biržai”. Tas bija 2011. gada augusts, kad iesākās Biržas atvēršanas process. Visiem, protams, bija ļoti interesanti uzzināt par pārmaiņām, jo vēl joprojām bija izteikta auditorija, kas mūs labprāt apmeklēja. Tāpat kā tagad piesakās skolas un darba kolektīvi. Ir tādi, kas vienkārši apmeklē, un ir tādi, kas to dara ļoti regulāri. Piemēram, “Ceļš no Pils līdz Biržai” izglītības programmā muzejs piedāvāja stāstu par jaunatklāto Biržas ēku. Tikšanās reize tika veltīta muzeja vēsturei, arhitektūrai, restaurācijai un papildēkas apskatei, to vadīja Biržas ēkas atjaunošanas grupas arhitekte Liesma Markova. Viņa nebija mūsu štata darbiniece, tā bija pretimnākšana. Arhitekte turpināja darboties, un tas bija cilvēkiem ļoti, ļoti interesanti. Pamazām nonācam pie tā, ka esam Venēcijas palaco ēka, un cilvēkus tas ļoti saistīja. Lielāka interese bija par pašu ēku, nevis par kolekcijām. Nākamā tēma, ar ko galvenokārt piesaistījām, bija par Itāliju, jo tā ir Itālijas ēka. Bija sestdienu Itālijas atpūtas vakari ar kapučīno. Lejā atradās maza kafejnīca, mēs pieaicinājām arī kafijas speciālistus un runājām brīvā atmosfērā, tā bija sadarbībā ar Itālijas vēstniecību un Dance Ligeri biedrību Latvijā. Konferenču zālē pie kapučīno tases runājām par Itāliju dažādos aspektos un kopā ar interesantiem cilvēkiem izbaudījām vasaras gaisotni. Piemēram, kā mēs to veidojām: tematiskais nosaukums “Vīnogu un olīvu novākšanas laiks”. Uzaicinājām Ojāru Spārīti, kurš stāstīja par Mikelandželo, bet renesanses cilvēks un īpašais viesis bija Lorenc Ferrarēze ar informāciju par Itālijas slaveniem tēlniekiem. Vakara iemesls it kā – mums ir tāda ēka, bet mēs ņemām dažādas tēmas, kas cilvēkiem likās interesantas. Tam bija milzīga piekrišana. Katru reizi, protams, piesaistījām itāļus, un tas vienmēr šķita interesanti. Protams, katru reizi mēs nedaudz parādījām arī to, kas saistījās ar ēku kā tādu.

Neilgi pēc tā sākām veidot “Nacionālo kultūras dienu”. Sākumā to veidoju es, bet, kad sākās “Nacionālās kultūras dienās” dažādu kultūru iepazīšana caur vairāku citu valstu izstādēm, atsevišķiem kultūrai veltītiem pasākumiem dažādai vecuma interešu auditorijai, to turpināja Dace. “Nacionālā kultūrdiena” sniedz ieskatu katrai tautai raksturīgās, savdabīgās iezīmēs, pētot to caur mākslu, mūziku, literatūru un tautu tradīcijām. Pirmajā gadā mums no 3. līdz 9. oktobrim jau bija ļoti interesantas Ķīnas kultūras dienas, no 10. līdz 14. oktobrim – Filipīnas kultūras dienas, bet no 17. līdz 23. oktobrim – Korejas nacionālās dienas. Šo tradīciju turpināja mūsu vēstniecības, šeit bija tādas kā viņu mājas. Ja kāds pie viņiem

ieradās neplānoti, bija ļoti ātri jāreaģē, un tās bija mazas, mazas izstādes, kurās, piemēram, korejieši atveda kaut ko vai japāņi uzstādīja savas elstes, ar ko atzīmēja tradicionālās dienas. Tolaik gan nevarēja runāt par lielām vērtībām kā tas ir tagad, kad izstādēm ir jau pasaules kultūras nozīme.

Dace Krīgere (D.K.): Man bija Pakistāna un tālāk Taizemes kultūras dienas. Šai programmai “Nacionālās kultūras dienas” ir ļoti svarīgs priekšnoteikums – Austrumu mākslas kolekcija. Viens ir tas, ka mēs, muzeja darbinieki, strādājam ar cilvēkiem – viņiem stāstām, rādām un demonstrējam –, bet otrs, ka nacionālajās kultūrdienās ir iespēja katram pašam to visu pamēģināt. Mēs runājam gan par lietišķo mākslu, gan deju, gan mūziku. To visu parāda cilvēks no tās zemes, meistars, kurš pats ir audzis un nes šo kultūru sevī. Tā ir noteiktā prasība – mācīties, iepazīt šo kultūru caur cilvēkiem. Tas vienmēr notiek sadarbībā ar dažādām vēstniecībām, līdz ar to arī tās iepazīstina ar sevi, un tas ir gan devums, gan ieguvums arī viņiem. Tas absolūti nešķiro mērķauditoriju – ne pēc vecuma, ne pēc nodarbošanās, un ne tikai šai programmai, bet arī daudzām citām tā ir noteikta prasība, kā mēs sevi kā muzejs pozicionējam. Mēs esam tikšanās punkts, kur satiekas dažādas mākslas formas, kur satiekas Austrumi ar Rietumiem, kur satiekas klasiskais ar moderno un kur satiekas izziņa ar atpūtu. Tās ir tās mūsu programmas, kurās cilvēks var uzzināt gan daudz ko jaunu, gan vairot savu erudīciju, gan nākt ar ģimeni, draugiem un vienlaikus atpūsties. Tas ir svarīgs priekšnosacījums, kam arī sekojam līdz.

V.O.: Tas noveda arī tādā dabīgā saiknē, ka mums vajadzēja iepazīstināt un radās nepieciešamība izveidot tā saukto Ceļotāju klubu – atsevišķu programmu ar nosaukumu “Terra Incognita” – nezināmā zeme. Programma bija domāta par tālajām eksotiskajām zemēm, to pagātni, tagadni un šobrīd tūristiem īpaši iecienītām vietām, Vajadzēja arī kādu, kas apmaksā lektorus. Prasība: mums kā štata darbiniekiem ir diezgan pieprasīta šī “runāšana”, un cilvēki mūs redz no vienas izstādes otrā. Radās ideja, ka par svešajām zemēm nāktu runāt kāds cilvēks, kas nav gluži tūrists. Piemēram, mums par karstajiem punktiem stāstīja Roberts Klimovičs. Pakistāna – uzreiz citā skatījumā. To uzreiz mēģinājām “Ceļotāju klubā”, runājam, piemēram, atsevišķi par Indiju, bet “Jēkaba ceļojumi” mums apmaksā lektoru. Viņi arī paši šajā reizē “pievelk klāt” savas iespējas, uz kuriem piedāvā braukt. Piemēram, par Indiju norunāja kāds parstāvis, mēs parādījām 2 stundu ekspozīciju, un tad atnāca kāds no menedžeriem un vadītājiem no tūrisma firmas un pateica, ka piedāvā šajā gadā tādus un tādus braucienus. Un īstenībā, šādā veidā darbojoties, mēs piesaistām ļoti dažādu profesiju cilvēkus. Tagad ir ceturtais gads muzejā, un katrā no šādām programmām gadās cilvēks, kurš to apmeklē pirmo reizi. Varam vienkārši to apbrīnot, jo šķiet, ka viss norit jau tik ilgi un ka visi jau būs apskatījuši, bet nē. Mums bijuši arī tūristi, kurus muzeji īpaši neinteresē, bet pamatideja mums ir, lai iepazīstas ar ekspozīciju. Tāda ir saikne. Radās interesanta saruna ar mākslinieku biedrību “Sidegunde”, kuras vadītāja ir Helēna Medne. Viņa dara apbrīnojamu darbu, rūpējas par veciem, pamazām aizejošiem māksliniekiem, kuri turas ņipri, bet daudzi ir deviņdesmitgadnieki un, kā mēs zinām, tad dzīve iet un aiziet. Viņi ir kādreiz bijuši tāpat kā Džemma Skulme – ļoti redzami mākslinieki, bet tagad tā aiziešana nav vairs tāda. Viņa savā “Sidegundē” rūpējas, sākot ar to, lai kaut kur būtu mazas izstādītes līdz pat praktiskām lietām – bērnu organizēšanai. Un tā ir iespēja to savu mantojumu nodot. Te mēs nerunājam par kaut kādiem veciem pensionāru vecīšiem. Viņi ir radoši, viņi ir mazliet attālinājušies, varbūt ir kautrīgi un vairs neplēšas uz tādām sarunām.

Lūk, vesela grupa, ko mēs veidojam un nosaucām kā “Telpa, tērps un tēls”. Šo programmu atbalsta Kultūrkapitāla fonds, mēs rakstām katru gadu. Mērķis ir iesaistīt radošo profesiju pārstāvjus, lai veicinātu paaudžu sadarbību, nodrošinātu tradīciju pārmantojamību, mākslas speciālistu, mākslas vēsturnieku, arhitektu vadītas lekcijas, diskusijas, iepazīstinātu ar mākslas stiliem, to izpausmēm tēlotājmākslā, arhitektūrā un modē un lai Latvijas kultūrvēsturiskais mantojums tiktu iekļauts Pasaules kultūrmantojuma kontekstā, akcentējot paralēles un atšķirības. Mēs veidojam arī daudzas izstādes, piemēram Beļģijas izstāde, un veidojas diskusija kā latvieši pārņem savas tradīcijas no Beļģijas. Tagad ir diezgan daudz mūsu mākslinieku, kas ir tiešie mantinieki. Šīs lekcijas ir ļoti labi apmeklētas, un liela nozīme ir tam, kas uzstājas. Šajā gadā mums bija arī lekcija par Ēģipti, cenšamies likt tādus īpatnējus nosaukumus. Piemēram, nodarbība saucās “Senā Ēģipte zem lupas”, atnāca Mārīte Saviča, kas bija izstādes “Tutanhamona dzintars” kataloga līdzautore un universitātes bibliotekāres vietniece, pati par sevi ļoti interesanta, liekam akcentu uz personībām. Protams, es varu sazin ko norunāt, bet mērķis ir iepazīstināt ar dažādiem interesantiem cilvēkiem.

Mēģinām veidot tēmas paralēli izstādēm. Piemēram, Kurzemes hercoga Pētera stipendija Boloņas mākslas akadēmijā, par to stāstīja Runāles pils muzeja direktors Imants Lancmanis, un “Bella Italia”, kad mēs sarunājām Dailes teātra aktrisi Lidiju Pupuri, kura lasīja Linarda Laicena stāstus, kas ir sociālreālistiski, un mēs zinām, ka Laicens bija viens no pirmajiem kritizētājrēalistiem un pats dzīvoja Itālijā. Katrs stāsts bija ļoti interesants, un Pupure tos nolasīja. Mēs arī zināmā mērā godinājām Laicena mazmeitu, kura ir ļoti kautrīga, valodniece. Mēs apdāvinājāmies un devām iespēju viņai runāt. Milzīgs gandarījums, kad cilvēciņš ir atnācis un ir visās Padomju laiku peripētijās iesaistīts, bet pamatā tam, ka mums lielajā zālē ir 16.–18. gadsimta Boloņas akadēmijas izstāde. Pēdējai programmai, 7. maijā, “Provansas šarms tuvplānā” piekrita pati vadītāja un kuratore Ingrīda, ko mēs nepraktizējam.

D.K.: Esmu strādājusi ar “Nacionālajām kultūras dienām”, par kurām jau runājām. Pavisam jauna programma, ko mēs uzsākām šajā gadā, ir muzikālās pēcpusdienas “Perola barocca”. Nevajag domāt, ka ar to mēs beidzot esam aptvēruši mūziku, jo mūzika muzejā ir jau no pirmās dienas. Kā jau iepriekš minēju, tas ir svarīgs aspekts, lai mēs varētu īstenot muzeja misiju un nojaukt robežas starp dažādām mākslas formām un sniegt daudzveidīgo pieredzi muzeja apmeklējuma laikā. Galvenā ideja “Perolām” ir iespēja iepazīt Baroka laikmetu caur divām mākslas formām – mūziku un vizuālo mākslu, precīzāk, glezniecību. Mēs patiesībā šo programmu atklājām kopā ar Itāļu portreta glezniecības izstādi un pastāvīgajā ekspozīcijā ir Baroka laika darbi. Būtībā ir šīs divas mākslas formas, kur cilvēks pats var izvēlēties, kā veidos šo apmeklējumu – var klausīties, sēdēt, baudīt un vērst visu uzmanību tieši uz šo muzikālo daļu vai arī staigāt pa muzeju, skatīties glezniecības paraugus mūzikas pavadībā. Tas notiek pa dienu, un katrs var izvēlēties, kā viņš apmeklē šo programmu. Katras tikšanās sākumā ir arī muzeja speciālista stāstījums par kādu tēmu. Līdz šim esam apskatījuši tēmas par Baroka laikā dzīvojošo sieviešu mākslinieču devumu mākslā; kādas ir bijušas īpašības Boloņā, īpaši šīs izstādes kontekstā un par sabiedrības interesēm un hobijiem. Apskatījām arī, kādēļ sakrālā glezniecība ir bijusi tik populāra. Tas ir par šo programmu, tā ļoti labi apvieno izziņu ar atpūtu. Tagadējā programma bija loģisks turpinājums, jo to veidojam sadarbībā ar Senās mūzikas centru. Viņi pie mums ir

viesojušies katru gadu ar 3 – 4 koncertiem, un nav vienīgie, ar kuriem notiek koncertu sadarbība. Šī ir vienīgā programma, kuru paši ilgtermiņā organizējam. Pirmā ideja dzima kādā reizē, kad mums vajadzēja muzikālos priekšnesumus, kurus sniedza Jāzeps Vītola Latvijas mūzikas akadēmijas studenti. Viņiem tas bija kā tāds labs pakāpiens. Tolaik viņu skolotājs teica: “Jā, viņiem jau sen vajadzēja to muzicēšanas pieredzi, skatītājus!”. Tad mēs sapratām, ka ir jāveido šie koncerti un programma, tāpēc arī tajā uzstājas gan ļoti daudzi beidzēji, gan maģistrantūras studenti, gan jau pieredzējuši mūzikas speciālisti. Tas nav ieguvums tikai apmeklētājam, bet arī mūziķiem. Tā ir lieliska pieredze, kādu gūst.

V.O.: Gribētos vēl pateikt, ka tā muzicēšana notiek izstādē. Tas nav koncerts, bet tiešām muzicēšana. Vide izskatās ārkārtīgi dabīga. Sākumā cilvēki bija ļoti samulsuši, jo mēs gribējām, lai muzejs nav sastindzis. Atklāti sakot, es redzu, kādi ir mūsu vecie, klasiskie muzeji, mēs cenšamies sevi pasniegt savādāk. Mums ir dažādi mākslas veidi, kultūras sajaucas, bet gribētos arī teikt, ka rodas pēctecība mākslas vēstures lietām. Vecajā Rīgas pilī mums bija “Mākslas draugu pulciņš”, kas notika sestdienās un svētdienās. Sākumā katru nedēļu, vēlāk retāk. Tas nāca mantojumā no mūsu bijušās direktores Ausmas Delmanes, kura to vadīja. Tas bija laiks, kad mākslas vēstures nebija. Mijoties problēmām, šādus pulciņus neturpinājām. Mēs arī īsti negribējām, kaut arī 2012. gadā tāds pieprasījums bija. Tad izveidojām programmu, kas tagad arī vairs nenotiek – “Stila un virzienu skola”. Visa gada garumā atrādām kolekciju glabātājus, piedāvājam 10 lekciju kursu par muzejā pārstāvēto mākslas stilu attīstību. Lekciju kursu ietvaros klausītāji tiek iepazīstināti ar aplūkotās mākslas laika tendencēm, vadošajām idejām un nacionālo skolu īpatnībām. Lekciju teorētisko pārskatu papildina pastāvīgā muzeja ekspozīcijas apskate. Lekcijas vada muzeja speciālisti. Pirmā bija kolekcijas veidošanas vēsture, kuru vadīja pati vadītāja. Viņa ņēma 17. gadsimta Boloņas zelta laikmetu, jo to bija zinātniski pētījusi. Bija Itāļu māksla Baroka laikā, kas mums ir arī visvairāk – vācu romantisms, franču 19. gadsimta glezniecība, Rietumeiropas 18./19. gs. porcelāns un porcelāna glabātāji, Ķīnas 17. gs. māksla, Japānas 17.–19. gs. māksla, dārgmetālu kolekcija un antīkā tēlniecība. Tas bija arī mūsu 10 lekciju abonaments, uz kuru tiešām nāca speciālisti. Mēs neturpinājām, jo tomēr zinātāji atkārtojās vieni un tie paši cilvēki, un, atklāti sakot, arī šiem speciālistiem ir ļoti liela noslodze nākt un atsevišķi gatavoties. Bet, ja būtu pieprasījums, mēs, protams, varētu veidot, jo esam izstrādājuši veselu lekciju piedāvājumu. Piemēram, antīkā tēlniecība, Indonēzijas princis u.tml. Iepriekš var pieteikties. 2015. gadā mēs uzsākām “Grafika ar baltiem cimdkiem”. Grafika netiek izstādīta, jo pastāv tāds noteikums kā ekspozīcijas laiks un vieta. Mēs aicinām uz grafikas kabinetu, bet ne vairāk kā 20–25 cilvēkus, jo tā ir krātuve. Pirmā bija par Piransei, mēs izvēlējamies arī to, kas bija populārāks. Tādas bija ar mākslas vēsturi saistītās programmas.

ILB: Vai nodarbības temata izvēle ietekmē apmeklētību?

V.O.: Es teiktu, ka pēc personībām, jo, piemēram, Lancmani jau gāza apkārt. Es domāju, ka arī tēmām jābūt “personībām”. Man ir ļoti patīkams pārsteigums. Mēs cenšamies uzlikt mazas, lai būtu pieejamība. Savukārt uz manām programmām ir uz pusi lētāk, jo ir tāda doma, ka interesents jau ir izstādes apskatījis, bet, ja kāds zvana, mēs piedāvājam gan programmu, gan īsumā redzēt izstādi. Bet, protams, tās pasaules vērtības, kas ir, cilvēki zina, tam uzliktā cena netraucē. Viņi tiešām atšķir. Tu vari meklēt caur vēstniecībām vajadzīgo un aicināt, tas cilvēks zina. Un tas ir milzīgs darbs, ko dara mūsu vadītāja Daiga Upeniece – viņa brauc konkrēti uz tām

vietām, veido tiešo kontaktu. Mums ir bijušas lielas izstādes, bet šī – “Provansas valdzinājums” – ir tiešām Pasaules mēroga vērtība, kāda vēl līdz šim nav bijusi.

ILB: Kas, jūsuprāt, ir neformālā kultūrizglītība? Kādi ir tās uzdevumi?

D.K.: Ir ļoti grūti definēt. Pēc definīcijas tā ir tāda veida izglītība, kuru iegūstot cilvēks nesaņem oficiālo dokumentu. Ja izejam ārpus rāmja, tad tur ir viss, kas cilvēku papildina, liek uzzināt ko jaunu. Un tie ir tie paši mērķi un uzdevumi. Kaut vai elementāri izglītot, kas ir muzejs, kā uzvesties, kas ir grafika ar baltiem cimdiem. Otrkārt, neformālai izglītībai ir jābūt pieejamai visiem. Tai ir jābūt finansiāli pieejamai, un tajā neizdala striktu mērķauditoriju. Pasākumam jābūt tādām, piemēram, koncertam, kuru var nākt klausīties gan profesionālis, gan cilvēks, kuram tā ir pirmā nopietnā senās mūzikas koncertpieredze.

V.O.: Te var papildināt par mūsu darbu ar balto spieķi. Akliem cilvēkiem speciāli izstrādātas programmas nevar mainīties, jo viņi bija bezgala laimīgi. Zināmā mērā darbojāmies kā sociālie darbinieki, un tas bija izņēmums. Bija jautājums, vai mēs piedāvājam. Tur bija ieliktas visu mūsu sabiedrisko attiecību darbinieku maksimālās iespējas. Bija ļoti patīkami, jo viņi nav cilvēki ar tādiem lieliem kompleksiem. Brauc kā uz muzeju. Bija arī dažāda vecuma miksētas grupas ar attīstības traucējumiem.

D.K.: Mēs arī diezgan daudz improvizējam. Ir gadījumi, kad zvana kāda grupa, kurai interesē konkrēta tēma vai tā pati pieejamība, kas būtu nepieciešama. Šim pieprasījumam tad mēs arī radām šo vienreiz piedāvāto kultūras produktu. Arī Baltā Spieķa diena bija radīta kā akcija uz vienu dienu, bet tad mēs guvām atgriezenisko saiti. Piemēram, uz izstādi “Tutanhamona dzintars” uz īpašo ekskursiju bija pieteikušās divas sievietes, un mēs arī radījām to viņām.

V.O.: Par neformālo gribētos teikt, ka mēs skatāmies, kuras nišas nav aizpildītas, un tās mēģinām aizpildīt. Mēs ļoti cītīgi domājam, ka esam Latvijas Nacionālā muzeja apvienībā. Kad mēs uzsākām šīs programmas, tikai mūsu muzejs tās veidoja un veidojās zināma, patīkama ideju apmaiņa. Es jūtu, kā citi muzeji pārņem šo ideju. Mēs tā kā gribam to pasauli aptvert internacionālā līmenī. Patīkamais, ka jaunie izklaidējas, bet ar patiku klausās, vecākā paaudze novērtē arī tādus iznācienus. Ir vairāk garīgas “čupošanās”, un man ir ļoti liels gandarījums, kad redzi, kā cilvēki atveras. Mums bija izstāde “Rosenfoss” – mākslinieks no Beļģijas, kas veidoja plikņus. Nevarēja saprast kā ģimeniskais tēvs var draudzēties ar to, kuram visa pasaule tādās intīmās attiecībās, pavisam citādas. Mēs uzaicinājām psihoterapeitu Rudzīti, viņš apskatīja izstādi, neko nezinot un neiedziļinoties viņa biogrāfijā, raksturoja, ko mākslinieks ir gribējis teikt ar šiem darbiem un pa tiem izstāstīja. Tālāk turpinājās šī nodarbība, bija speciāla shēma, zināmā mērā nodemonstrēja psihoterapeita darbu. Man likās, ka arī viņam bija interesanti. Viņš atnāca vienreiz, otreiz, un man bija prieks skatīties uz lektoru. Tāpat Māris Gailis viesojās pie mums, jo divas reizes bijis Lieldienu salās. Tas, kā viņš stāstīja un skatījās, bija ļoti interesanti.

D.K.: Tā ir viena no panākumu atslēgām vidusprogrammām. Tās personības, kas tiek aicinātas nav tikai no mākslas pasaules, bet ietver tik dažādas profesijas pavisam no citas prizmas. Ir starpnozare.

ILB: *Apmeklētība. Cik daudz cilvēku apmeklē šīs programmas?*

V.O.: Šī zāle pamatā ir pilna, šeit ir 71 cilvēks. Procentuāli šīs telpas ir pilnas. Cilvēki nāk un izpērk, tagad būs 7. maijā, veidoju jau sarakstu. Mums tas formāts ir tāds, un ir labāk, ja viņi runā šeit, nevis ielikt kaut kādā lielā zālē, jo tas jau būtu cits formāts un cita darīšana.

ILB: *Vai viņi ierodas vieni vai kopā ar draugiem un ģimenēm?*

DK: Es uzreiz par Peru varu pateikt, ka tie ir draugi, noteikti, draudzenes visbiežāk. Kundzes, vidējā vecuma un arī ģimenes (tēti ar bērniem, mamas ar bērniem).

V.O.: Esmu ievērojusi, ka nāk individuāli. Ir tā, ka nāk ar draugiem, bet tas tā retāk. Esmu domājusi, ka viņi nāk 3 gadus, un tad varbūt noslēgumā varētu arī kādu kafiju kopā iedzert un parunāties, bet novēroju, ka laikam tas aizņemtais laiks... es arī uz to tā netvīkstu... bet agrāk jutu, ka gribēja "čupoties", tagad vairāk bauda profesionālo sniegumu.

ILB: *Vai, jūsuprāt, kopēja darbošanās stiprina ģimenes/draugu attiecības?*

D.K.: Es domāju, ka noteikti.

V.O.: Jā, mums šeit pastāv arī tās dzimšanas dienas. Rīt jau ir 4 – 6.

D.K.: Viens ir tas piedāvājums bērniem muzejā, bet parādās arī, ka zvana un piesaka, piebilstot, ka tā mums ir dzimšanas diena – arī darba kolektīvos.

ILB: *Pieaugušo dzimšanas dienas arī ir kā programma?*

D.K.: Oficiāli nav, bet viņi piesaka un tad, protams, gids saģērbjas svinīgāk un ar apsveikumiem rada to noskaņu.

ILB: *Vai šīs programmas attīsta un veicina starppaudžu kontaktus?*

V.O.: Tieši šī programma "Telpa, tērps un tēls" ir tam veltīta, bet tik un tā vecmāmiņas ved savas mazmeitas, pašas inteligēntas kundzītes.. noteikti!

ILB: *Vai programmas tiek izmantotas kā darba attiecību stiprinošs instruments?*

D.K.: Korporatīvie uzņēmumi pie mums ierodas diezgan regulāri, vairāk izmanto ekskursiju piedāvājumu.

ILB: *Vai dalība izglītības programmās veicina atgriešanos institūcijās?*

V.O.: Tas ir tāds apzināts mērķis. Tur var pievienot arī cenas samazinājumu. Programmām ir uz pusi lētāka cena nekā tad, ja atnāk vienkārši uz izstādi.

ILB: *Vai ir novērojumi, ka atsevišķi indivīdi savā starpā sāk kontaktēties, draudzēties?*

V.O.: Ceļotāji jā, viņiem ir pat tāds savs klubs.

ILB: *Vai programmu apmeklētāji mēdz kā brīvprātīgie piedalīties kādās citās muzeja aktivitātēs?*

D.K.: Brīvprātīgiem darbiem mums ir Latvijas Nacionālā mākslas muzeja brīvprātīgo programma. Tur es nemācēšu izstāstīt, kāds ir viņu ceļš līdz šai programmai. Vai tas nācis caur jau mīlestību uz muzeju, vai nācis ar vēlmi būt aktīvam un sniegt kaut kādu ieguldījumu tādā kā sociālā formā. Skaidrs ir tas, ka programma ir ļoti aktīva un arī internacionāla.

ILB: *Kā cilvēki iegūst informāciju par programmām?*

D.K.: Mums ir mājaslapa.

V.O.: Pusgadu mums redzama lielā afīša. Par katru nodarbību ir mājaslapā, un ir atsevišķs cilvēks, kurš darbojas ar mājaslapu.

D.K.: Sociālajos tīklos mēs liekam informāciju, tad ir arī liste, kuras adresātiem izsūtām ziņas. Koncertus visvairāk mēs sasniedzam caur radio. Jaunākā paaudze – sociālie tīkli, kur uzzina par pasākumiem. Ir tūkstošiem cilvēku, kuri saņem jaunumus e-pastā.

V.O.: Es redzu, ka arī Airbaltic žurnālos pieejama informācija par izstādi. Cilvēki redz, tā, acīmredzot, ir vienkārši viņu izvēle.

ILB: *Vai ilglaicīgiem programmu dalībniekiem tiek piedāvātas kādas īpašas atlaides, bonusi, biedru kartes?*

V.O.: Programmā “Telpa, tērps un tēls” man nāk arī gidi, jo ir atsevišķs darbs ar gidu asociāciju, kā arī pašvaldību darbinieki. Viņi lūdz arī apliecinājumu, kas ir sertifikāts, kurā norādu to programmu, ko viņi ir noklausījušies.

D.K.: Ieejas maksas ir tik mazas, ka vēl sniegt bonusus būtu jau par daudz.

ILB: *Kādas ir programmu apmeklētības tendences? Vai pieaug apmeklējums?*

V.O.: Jā, koncerti ir ļoti apmeklēti. Cilvēkiem patīk. Uz programmām, ja viņi “uztausta”, redzu, ka nāk pat atkārtoti. Tas nozīmē, ka jūtas piederīgi. “Sidegundes” sadarbības partneriem ir sava kopa.

ILB: *Vai pieaug programmu skaits pa gadiem?*

V.O.: Šogad mēs atklājam jaunu programmu.

D.K.: Divas jaunas programmas.

ILB: *Vai programmu apmeklētāji atgriežas uz nodarbībām?*

V.O. / DK: Jā!

ILB: *Vai ir novērojumi, ka iesaka arī citiem nākt uz nodarbībām?*

V.O.: Iespējams, ka jā, bet es viņus redzu kā inteligentus cilvēkus, kuri paši zina, ko viņi grib.

ILB: *Vai apmeklētāji piedalās programmu satura izveidē?*

V.O.: No manas puses, es ļoti gribētu. Esmu sagatavojusi speciāli drukātas lapiņas, bet katru reizi tās paliek tukšas, un nekādi ierosinājumi nenāk. Viņi ir droši, ka mēs to esam izveidojuši.

ILB: *Jūs dodat iespēju, ja?*

V.O.: Jā, jā.

ILB: *Vai pastāv kādas nerakstītas sociālās normas?*

V.O.: Gan jau ir, vairāk jau ar tiem bērniem, kuri savas dzimšanas dienas svin.

D.K.: Ar pieaugušajiem – nāk jau cilvēki, kuri zina, ko nozīmē muzejs un darbs, ko mēs veicam.

ILB: *Kā viens no sociālā kapitāla indikatoriem ir kopīpašums. Vai Jums tāds pastāv šajās programmās?*

V.O.: Es nevarētu saukt par programmu, bet mums nāk Mākslas akadēmijas studenti, kuri kopē darbus. Gan jau pastāv, bet es neesmu izrunājis ar restaurācijas katedru, kur aiziet šīs te darbu kopijas.

ILB: *Vai dalība programmās veicina citu kultūru izpratni un toleranci?*

D.K.: Es domāju – noteikti. Mūsu organizētās “Nacionālās kultūras dienas” ir tieši uz to tendētas, ka veicina iepazīt citas kultūras un tradīcijas, novērtēt un cienīt.

V.O.: Mēs saprotam, ka par to ir jārunā. Tagad tie saasinājumi ar Krieviju. Mums ir sudraba kabinets, es arī mēģinu akcentēt to, ka tas veidojās 20. gadsimtā, kad krievu aristokrāti bija laimīgi, ja varēja pārcelties uz Latviju, un ir ļoti daudz no viņiem ziedojumu. Nākamo gadu mums būs Rērihs, un ar glezniecības vadītāju esam vienojušās, ka viņa pasniegs nodarbības un apakšā uzrakstīsim, ka tas būs krievu valodā, jo viņa labi nerunā latviski.

ILB: *Vai apmeklētāji zina, ka muzejs ir valsts institūcija?*

V.O.: Ļoti daudzi šeit meklē darbu kā biržā, ne muzejā.

D.K.: Man šķiet, ka vispār mums nav Latvijā attīstīts privāto muzeju sektors. Tas kas ir, tas ir sīki un klusi. Muzejs ir pirmais, kas asociējas ar to, ka tā ir valstiska iestāde. Es nezinu, vai viņiem tas ir svarīgi un vai par to domā.

ILB: *Kas aktīvāk apmeklē nodarbības pēc dzimuma un vecuma?*

V.O.: Tomēr sievietes, kuras atved kādu vīrieti līdzī. Mums nedaudz nāk līdzī tāda prestiža lieta, ka ir atnācis uz muzeju.

D.K.: Koncertos ir ļoti daudz senioru, tieši šo cenu pieejamības dēļ.

V.O.: Es jau sāku pārdomāt par programmu “Telpa, tērps un tēls”, jo, no vienas puses, Nacionālais muzejs vēlas tādu kopainu, bet, no otras puses, ja attaisno mājaslapu, tad tur ir tik daudz visa kopā! Mājaslapa ir nedaudz kā problēma, es domāju, ka tas ir pamatojums vairāk kādai Ministrijai. Jo es uzsveru, ka manās programmās cilvēki nenāk mācīties, bet, ja ierauga to “mācīties” – viņš negrib mācīties, viņš vēlas komunicēt un dalīties. Es uzskatu, ka tur ir noteikti kādas atskaites formas, kāpēc tā notiek.

D.K.: Kad veidojam jaunu programmu, mēs izvairāmies nosaukt tās kā “programmas”. Komunicējot ar sabiedrību, mēs aicinām uz ceļotāju klubu, mūzikas dienām u.tml.

V.O.: Dace piedalījās Milānā... Mums ir zelta fonds – Nīderlandes vēstniecība, vienība Koderc, kurā ir dažādas pasaules muzeju organizācijas, kas pēta vai ir kaut kādā saistībā ar Nīderlandes vēstniecību. Tur ir arī mūsu direktore, viņa piesaista arī jauno paaudzi, ir dažādi projekti. Dace bija uz vienu no šiem projektiem, runāja par to, kas ir mūsu muzejs. Otrs ir Asimus, kas pēta Austrumu mākslu. Tagad būs mijiedarbība ar Ķīnu un Šanhajas muzeju, pie mums augustā brauks viena darbiniece no Šanhajas muzeja, savukārt septembrī mūsu darbiniece brauks uz Šanhaju. Ir, protams, apmācība, paralēli tam, ka Kristīnei Millerei interesē Austrumu māksla. Viņa varēs iepazīt to, ko mēs nezīnām. Tas nozīmē, ka mūsu muzejs aiziet pasaulē.

Maģistra darbs

“Neformālās kultūrizglītības nozīme sociālā kapitāla stiprināšanā”

Izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas

Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedrā

Ar savu parakstu apliecinu, ka maģistra darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ilze Liepa-Balode _____ 01.06.2015.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs:

Docente, Mag.art. Agnese Hermane _____ ._. 2015.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Zinātniskais konsultants:

Dr.oec., as.prof. Edīte Igaune _____ ._. 2015.

Recenzents: _____

Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Darbs iesniegts ____ . ____ . 2015.

Studējošo servisa speciālists: _____

Vārds, uzvārds

Paraksts

Darbs aizstāvēts LKA maģistra gala pārbaudījumu komisijas sēdē

____ . ____ . 2015. prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____

.....Vārds, uzvārds

.....

Paraksts

Ar savu parakstu apliecinu, ka maģistra darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu.

Autors: Ilze Liepa-Balode _____ 01.06.2015.